

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Luka Đekić

**Razumevanje (post)moderne nacionalne države v procesu globalizacije: primer
Slovenije in njenega mejnega arbitražnega sporazuma**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Luka Đekić

Mentor: izr. prof. dr. Andrej Lukšič

**Razumevanje (post)moderne nacionalne države v procesu globalizacije: primer
Slovenije in njenega mejnega arbitražnega sporazuma**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010

Še vedno ... »Imam sanje ...«

(Martin Luther King)

Zahvaljujem se svojemu mentorju dr. Andreju Lukšiču za vodenje, podporo in potrpežljivost.

Zahvaljujem se tudi vsem svojim prijateljicam in prijateljem za motivacijo in spodbudo.

Največja zahvala pa gre seveda moji družini, katera je dihala z mano od prvega študijskega dne, mi stala ob strani ob najtežjih trenutkih utrujenosti in zaspanosti ter poslušala moje zamisli.

Ni je stvari v življenju, katere vsak od nas ne bi zmožel. Zmoremo vse, le, če je velika želja.

Razumevanje (post)moderne nacionalne države v procesu globalizacije: primer Slovenije in njenega mejnega arbitražnega sporazuma

V svoji magistrski nalogi se osredotočam na razumevanje nacionalne države v procesu globalizacije kot nove družbene paradigme v sodobnem prostoru in času. V svojem delu dokazujem, da klasični koncept nacionalne države vzeti iz preteklosti ne ustreza več pogledom na učinkovito delovanje in morebitno reševanje konfliktov, kar nas napeljuje k ponovnemu premisleku klasičnega koncepta. V svojem delu se za lažje razumevanje tematike osredotočam na preučevanje države, suverenosti in moči. Preko zgodovinsko podanih in analiziranih dejstev, podam svojo analizo sodobne nacionalne države v večinsko že globaliziranem svetu. Globalizacijo kot relativno nov družbeni pojav tudi opišem. Dokazujem, da nacionalna država v dobi globalizacije ne izgublja na svoji moči in suverenosti, tudi takrat ko nerešena konfliktna vprašanja z drugimi akterji v mednarodnem prostoru prenaša oz. prepusti v odločanje višji avtoriteti. To pokažem na empiričnem primeru referendumu o arbitražnem sporazumu, ki je bil izveden 6. junija 2010 v Republiki Sloveniji. Tako preko referendumu, ki je bil potreben za potrditev arbitražnega sporazuma, dokazujem, da Republika Slovenija ni izgubila svoje suverenosti, ampak se je zavezala novodobnemu konceptu nacionalne države, konceptu, kjer se nerešljiv spor rešuje s pomočjo tretjega na miren in nekonflikten način.

Ključne besede: nacionalna država, suverenost, moč, globalizacija, arbitražna.

Understanding (post)modern national state in the process of globalization: e.g. Slovenia and its Border Arbitrary Agreement

In my master work I have concentrated on the understanding of a national state in the process of globalization as a new social paradigm in actual space and time. Firstly, I have proved that the classical concept of the national state as considered in the past does not suit any more to views of efficient functioning and possible solution of conflicts, what all initiates in a reconsideration of the classical concept. For better understanding of the theme I have focused on the examination of the state, its sovereignty and its power. Secondly, by using historical and analytical facts I have explained my analysis of the modern national state in the mainly globalized world. In the third place, the globalization as a relatively new phenomenon has been described as well. In addition, I am proving that the national state in the period of globalization does not lose any of its powers and sovereignty even when unsolved problems with other participants in the international field are let to be decided by some higher authority. This is shown by an empiric example of the Arbitrary Agreement achieved by the referendum, which was carried out in the Republic of Slovenia on 6th June, 2010. Finally, I have proved that via referendum, which was necessary for the legalization of the Arbitrary Agreement, that the Republic of Slovenia has not lost any of its sovereignty but has taken advantage of the new modern concept of the modern state i.e. the concept according to which an unsolvable conflict can be solved by using the help of the third part in a peaceful and unconflictual way.

Key words: national state, sovereignty, power, globalization, arbitration.

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	12
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA	12
2.2 RELEVANTNOST, CILJI IN NAMEN NALOGE	12
2.3 HIPOTEZE	14
2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA	14
2.4.1 ZGODOVINSKA RAZVOJNA ANALIZA	14
2.4.2 METODA ANALIZE IN INTERPRETACIJE VIROV	15
2.5 STRUKTURA MAGISTRSKEGA DELA	15
2.5.1 PRVI DEL	15
2.5.2 DRUGI DEL	16
2.5.3 TRETJI DEL	16
2.5.3 ČETRTI DEL	17
3 TERMINOLOŠKA OPREDELITEV	18
3.1 NA KRATKO O TEORIJI MODERNE DRŽAVE	18
3.2 SUVERENOST MODERNE DRŽAVE	22
3.2.1 SUVERENOST IN WESTFALSKI MIROVNI SPORAZUM	23
3.2.2 POJEM (MODERNE) SUVERENOSTI	24
3.2.3 LJUDSKA SUVERENOST	26
3.2.4 NACIONALNA SUVERENOST	28
3.2.5 NOTRANJA SUVERENOST	29
3.2.6 ZUNANJA SUVERENOST	31
3.3 MOČ	33
3.3.1 POLITOLOŠKA TEORIJA MOČI	34
3.3.2 POLITIČNA MOČ IN DRŽAVA	36
4 ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA NACIONALNE DRŽAVE VSE DO DANES ...	41
4.1 »ROJSTVO« MODERNE NACIONALNE DRŽAVE	44
4.2 »POMLAD NARODOV« OZ. MARČNA REVOLUCIJA LETA 1848.....	48
4.3 IMPERIALNA NACIONALNA DRŽAVA	51

4.4. PRVA VELIKA »NACIONALNA« VOJNA IN OBDOBJE PO NJEJ	54
4.5 TOTALNA NACIONALNA VOJNA.....	58
4.6 NACIONALNA DRŽAVA V OBDOBJU HLADNE VOJNE IN PO NJEJ.....	61
5 GLOBALIZACIJA.....	67
5.1 POJAV GLOBALIZACIJE.....	69
5.2 O POJMU GLOBALIZACIJE	71
5.3 TRI ŠOLE OZ. TEORETSKE STRATEGIJE RAZUMEVANJA GLOBALIZACIJE	77
5.3.1 HIPERGLOBALISTIČNA TEZA.....	77
5.3.2 SKEPTIČNA TEZA	78
5.3.3 TRANSFORMACIJSKA TEZA	80
5.4 NACIONALNA DRŽAVA V DOBI GLOBALIZACIJE	82
5.4.1 PREHOD KLASIČNE NACIONALNE DRŽAVE K (POST)MODERNI NACIONALNI DRŽAVI V DOBI GLOBALIZACIJE.....	83
5.4.2 (POST)MODERNA (NEOLIBERALNA) NACIONALNA DRŽAVA V DOBI GLOBALIZACIJE.....	86
5.4.3 NACIONALNA DRŽAVA IN EVROPSKA UNIJA V DOBI GLOBALIZACIJE	92
5.4.4 SUVERENOST EVROPSKE NACIONALNE DRŽAVE V DOBI GLOBALIZACIJE.....	94
6 REFERENDUM IN POSLEDIČNI ARBITRAŽNI SPORAZUM KOT SREDSTVO MIRNEGA REŠEVANJA SPORA MED DVEMA »SUVERENIMA« NACIONALNIMA DRŽAVAMA – REPUBLIKE SLOVENIJE IN REPUBLIKE HRVAŠKE.....	98
6.1 KONSTITUIRANJE SLOVENSKE NACIONALNE DRŽAVE.....	101
6.2 REFERENDUM KOT SREDSTVO IZKAZA LJUDSKE SUVERENOSTI.....	103
6.2.1 POJEM IN BISTVO REFERENDUMA	104
6.2.2 SLOVENIJA IN RAZPISAN ZAKONODAJNI REFERENDUM O ZAKONU O RATIFIKACIJI ARBITRAŽNEGA SPORAZUMA MED VLADO REPUBLIKE SLOVENIJE IN VLADO REPUBLIKE HRVAŠKE	107
6.3 ARBITRAŽA KOT ENA IZMED MOŽNIH SREDSTEV MIRNEGA REŠEVANJA SPORA	110
6.3.1 POJEM IN BISTVO ARBITRAŽE.....	111
6.3.2 PRISTOJNOSTI IN NALOGE ARBITRAŽNEGA SODIŠČA.....	113
6.3.3 SESTAVA ARBITRAŽNEGA SODIŠČA	115

7 ZAKLJUČEK..... 117

8 LITERATURA..... 120

1 UVOD

V domači in tuji oz. svetovni strokovni ter akademski javnosti in medijskem prostoru smo v današnjem (post)modernem času vse pogosteje priča poplavi in razmahu družboslovnih diskurzov, ki se osredotočajo na tematiko nacionalne države v dobi globalizacije.

Z omenjenima fenomenoma – nacionalno državo in globalizacijo – ter njuno soodvisnostjo ter vzajemno prepletenostjo se praktično ukvarja celotna »svetovna vas« oz. celotni svet, kar pomeni, da tematika ni omejena le na akademsko raven preučevanja, vendar je vpeta v vse pore človekovega delovanja in bivanja. To pomeni, da tematika ni zanimiva le za ozek, omejen krog družboslovnih akademikov, ki nacionalno državo in globalizacijo dojemajo kot predmet svojega preučevanja, temveč je nujna življenska izkušnja in realnost, v kateri (so)bivamo in se z njo srečujemo skupaj z ostalimi bitji.

Nacionalno državo in globalizacijo zato danes ni nujno razumeti samo kot dva različna nesoodvisna in nespreminjajoča se koncepta. Ravno nasprotno: čeprav gre terminološko za dva povsem različna koncepta, ki sta nastala v drugačnem času in prostoru, sta danes medsebojno povezana, kar pa seveda ne pomeni, da ju ne moremo ločeno definirati in obravnavati.

Za nacionalne države je proces globalizacije nesporno dejstvo. To pa seveda prinaša najrazličnejše posledice in radikalne spremembe, ki jih v preteklosti nismo bili pogosto vajeni. Tako se izoblikujeta dva tabora. Na eni strani so tisti, ki proces globalizacije negativno kritizirajo, saj naj bi le-ta zmanjševala moč nacionalne države, na drugi pa zagovorniki globalizacije, ki pravijo, da nacionalna država vzporedno s procesi in pritiski globalizacije ne izgublja oz. naj bi v določenih primerih celo pridobila na svoji moči. Kakorkoli že, vedno ko se pojavi neki nov proces v družbenem življenju (v našem primeru globalizacija in spremenjeno razumevanje nacionalne države linearno s časom), posledično s sabo prinese tako pozitivne kot negativne rezultate. Vse je seveda odvisno od zavzetja pozicije, s katere opazujemo novonastale družbene fenomene, oz. od diskurza nacionalne države in

globalizacije. (Post)moderni čas in s tem povezani procesi in dogodki (proces globalizacije) pod vprašaj postavljajo tradicionalno »samozadostnost« in absolutno razumljeno politično subjektiviteto nacionalne države.

Skozi čas se hkrati spreminja tudi razmerje med nacionalno državo in njeno zunanostjo kljub procesu globalizacije. Nacionalna država glede na politično in družbeno dogajanje zaenkrat še vedno ostaja najbolj privlačna oblika za artikuliranje suverene politične volje ter moči tako v notranjem kot v mednarodnem pogledu. Z delegiranjem nekaterih lastnih pravic z vidika klasičnega razumevanja nacionalne države le-ta prenaša del suverenosti na drugega suverena, vendar pa ni nujno, da s tem izgublja svojo lastno suverenost in moč. Ena izmed ključnih nalog družboslovja našega časa je, da na novo obravnava-definira moč in suverenost (post)modernega časa. Koncepta moči in suvernosti sta v današnjem času bistveno spremenjena tudi zaradi vpliva globalizacije. Zato posledično lahko rečemo da sta t.i. klasični definiciji moči in suverenosti iz obdobja prvih zametkov razvoja in nastanka nacionalne države neprimerni in neustrezni v obdobju današnjega »(post)modernega« časa.

Današnji (post)moderni čas, je čas za spremembe in drugačno razumevanje konceptov terminov moči, suvernosti, avtonomije, nacionalne države, globalizacije, mednarodnega prostora, prava, diplomacije, konfliktov in njihovega razreševanja oz. kot pravi Rizman:

»Politična znanost in praktična politika stojita ta čas pred neodloljivo nalogo, da domislita paradigmo novega zgodovinskega kompromisa ali sinergije med tistim, kar smo doslej razumeli pod nacionalno državo in zunanjim svetom. V tem pogledu se rešitev bržčas skriva pri obeh straneh: na eni strani pri sicer ambivalentno pogojenih učinkih globalizacije in na drugi pri nič manj intenzivni institucionalni pluralizaciji, ki so jim vzporedno s procesi globalizacije ne nazadnje izpostavljene tudi nacionalne države« (Rizman v Haček in Zajc 2006, 13).

Spekter politične moči in s tem povezana totalna suverenost ni več omejena in zakoreninjena samo v nacionalnih vladah, temveč si jo morajo nacionalne države vzajemno in »demokratsko« deliti preko različnih nadnacionalnih, transnacionalnih (globalnih) organizacij na različnih ravneh. Na nek način lahko govorimo o razpršeni politični moči in delnem prenosu suvernosti ali na drugi strani drugačnem razumevanju le-te.

(Post)moderna časa torej na neki način od nas zahteva spremembo v razumevanju nacionalne države in z njo povezanih procesov. Pomeni tudi čas intenzivnega medsebojnega povezovanja nacionalnih držav in (so)delovanja z ostalimi akterji v mednarodnem prostoru. S tem, ko se nacionalne države suvereno in samostojno, brez nekaj zunanjih »pritiskov«, povezujejo, vstopajo v najrazličnejše oblike medsebojnih mednarodnih odnosov. Produkt oz. rezultat povezovanja in sodelovanja je razmah številnih (nad)nacionalnih organizacij in različnih političnih združenj. Gre torej za spremenjeno vlogo razmerja političnih sil v svetu, ki se spreminjajo vzporedno s časom in dogodki v mednarodnih odnosih in prostoru (npr. kot eno prelomnih let lahko štejemo leto 1989 s padcem realsocialističnega sistema). Zato se nam ob vedno novih združevanjih v današnjem času in povezovanjih z ostalimi akterji v mednarodnem prostoru nujno kaže potreba po »novi« ali spremenjeni opredelitvi (definiciji) oz. reinterpetaciji vloge (post)moderne nacionalne države v današnjem že globaliziranem svetu. Vzporedno s tem je treba na novo opredeliti (definirati) oz. reinterpetirati tudi koncepta moči in suverenosti ter na novo postaviti meje v delovanju (post)moderne nacionalne države. S tem, ko se nacionalne države na najrazličnejše (post)moderne načine povezujejo, dosegajo dogovore, rešujejo konflikte se združujejo in povezujejo, istočasno težijo in se vračajo k t.i. klasičnim konceptom (imperialistične) nacionalne države; torej se vračajo v preteklost in obujajo zgodovinska dejstva ter s tem vzdržujejo »nacionalno« pripadnost oz. nacionalni čut pri državljanih.

Za lažje razumevanje klasičnega koncepta v primerjavi s (post)modernim konceptom nacionalne države je potreben pogled na njegov postopen razvoj v preteklosti. Hkrati pa je treba skozi zgodovino spremljati tudi razvoj in razmah kapitalizma, za katerega je bila zakoličena in vase zaprta entiteta t.i. klasična nacionalna država premajhna in ovirajoča. Zato se je kapitalizem skozi čas razširil izven meja nacionalnih držav, kjer se je s pomočjo tehnološkega razvoja in globalizacijskega procesa pričel oblikovati (utopistično gledano) kot en svetovni družbeno-ekonomski sistem. Nastanek in razvoj nacionalne države je torej pomembno zaznamoval svetovno politično, ekonomsko in nasploh družbeno ureditev. V današnjem (post)modernem času so vidne radikalne spremembe v razmerju do preteklosti. Povezovanje »suverenih« nacionalnih držav v nadsacionalne subjekte mednarodne politične skupnosti zahteva oz. pričakuje prilagajanje skupnosti in oblikovanje skupnih nadsacionalnih interesov. To prilagajanje je vidno v spremenjenem razumevanju t.i. klasičnega koncepta nacionalne države nasproti (post)modernemu skozi prizmo slovenske politične elite, naroda in

nacije v dejanju, ko se je Republika Slovenija »večinsko« z referendumom o arbitražnem sporazumu 6. junija 2010 odločila bilateralno in hkrati multilateralno mejno nesoglasje rešiti na novodoben »miren« in »evropski« način. S tem dejanjem se v slovenskih akademskih, političnih in drugih družbenih krogih vzpostavi stanje razdvojenosti. Zastavljajo se najrazličnejša vprašanja o suverenosti, avtonomnosti, zaščiti nacionalnega interesa, nacionalni državi, njeni moči itd. Ključno vprašanje, ki se postavlja v vseh krogih, se vrti okoli izgube oz. prenosa suverenosti na neko višjo instanco, ki bo pomagala (raz)rešiti mejno vprašanje med Republiko Hrvaško in Republiko Slovenijo. Hkrati pa se postavlja tudi vprašanje o državni »moči« v evropskem prostoru, s katero je pogojen možen rezultat arbitraže. Z izpostavitvijo omenjene skepse ne želim posegati v prihodnost in napovedovati možnih končnih rezultatov arbitraže, ampak želim izpostaviti nov način razreševanja konfliktov in novo, spremenjeno dojemanje delovanja nacionalne države v današnjem globaliziranem svetu. Hipotetično bi lahko rekli, da so Slovenci kljub neizživeti fantazmi o lastni nacionalni državi, ki so si jo priborili relativno pozno, sposobni hitrega prilagajanja novim (post)modernim pogledom na delovanje (post)moderne nacionalne države.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

Predmet preučevanja v moji magistrski nalogi je »spremenjeno« razumevanje (post)moderne nacionalne države v dobi globalizacije na primeru Slovenije in njenega referendumu o mejnem arbitražnem sporazumu, izvedenem 6. junija 2010 v Republiki Sloveniji.

2.2 RELEVANTNOST, CILJI IN NAMEN NALOGE

Pričujoče magistrsko delo bo temeljilo na razumevanju globalizacije in nacionalne države kot nove družbene paradigme v sodobnem prostoru in času. Čas, v katerem živimo, delujemo, politično soodločamo in odločamo, je drugačen v odnosu do preteklosti, kar zahteva naše drugačno razmišljanje in delovanje tako nas samih, kot samih političnih odločevalcev v političnih procesih. Za lažje razumevanje pojava globalizacije se bom v svojem delu osredotočil na tri glavne teoretske strategije in pristope razumevanja globalizacije, in sicer: hiperglobalizacijo, skeptično globalizacijo in transformacijsko globalizacijo. Poleg samih različnih vidikov oz. obravnav globalizacije se bom v svojem delu ukvarjal tudi z njenimi učinki in posledicami v smislu diferenciacije in novih tveganj ter priložnosti, s katerimi se srečuje današnja (post)moderna nacionalna država, nacionalna identiteta, nacionalna suverenost, moč in konec koncev tudi današnja »(post)moderna« demokratična politika. V delu, kjer bom razgradil, analiziral in opisal globalizacijo kot analitični oz. epistemološki proces ter problem, se bom osredotočil tudi na sam vidik ideološkosti. To pomeni poskus spreminjanja sveta z novim globalnim imaginarijem, ki je oz. ni v prid določenim interesom države. Pri tem se bom na kratko osredotočil na transnacionalne organizacije in dal prednost pri svojem preučevanju EU. V poglavju, kjer bo tekla beseda o globalizaciji, bom v analizo vključil tako zagovornike kot kritike globalizacije. Dokazoval bom, da proces globalizacije s svojim delovanjem v današnjem času posledično spreminja samo razumevanje konceptov nacionalne države. To pa pomeni, da je v današnjem času viden odmik od t.i. prvih klasičnih definicij oz. predstav o nacionalni državi k t.i. (post)modernim konstruktom (post)moderne

nacionalne države. Definiral bom klasično razumevanje nacionalne države in njeno novodobno, (post)moderno razumevanje. Pokazal bom, da se klasični koncept (nacionalne) države iz 17. stol. radikalno spreminja tudi že v času globalizacije in transnacionalnih političnih skupnosti. Teritorialnost, suverenost, avtonomnost in moč v današnjem času globalizacije zasedajo drugačno oz. spremenjeno pozicijo oz. mesto kot v času klasičnega razumevanja nacionalne države. Stari tip nacionalne države, ki je ustrezal času in prostoru ter razvojni ravni produktivnih sil in razmerij na prehodu iz fevdalizma v kapitalizem, se ob zahtevah globalizacije po novih, širših okvirih za svoje gospodarsko in družbeno življenje ni bil sposoben obdržati. Vsi omenjeni razlogi so pripeljali do drugačnega in novega načina ekonomskega ter političnega razumevanja nacionalne države skozi prizmo globalne paradigme. Po eni strani bom poskušal analizirati, ali (post)moderna nacionalna država pod pritiski globalizacije izgublja moč in suverenost v primerjavi s klasičnim razumevanjem nacionalne države. To bom poskušal analitično preučiti na empiričnem primeru referendumu o arbitražnem sporazumu, ki je bil razpisan in izpeljan 6. junija 2010 v Republiki Sloveniji. Ugotavljal bom, ali je Slovenija s tem, ko se je preko referendumu odločila, da se vprašanje o njenih vitalnih interesih države oz. vprašanje o njenem nacionalnem interesu prenese na višjo transnacionalno instanco reševanja spora, izgubila svojo avtonomnost, moč, suverenost ali ne. V to vprašanje bom vključil že prej zaključene analize glede nacionalne države in globalizacije ter preko zagovornikov in skeptikov izbrane rešitve, poskušal podati odgovor na to, ali (post)moderna nacionalna država, v tem primeru Slovenija, s takšnim »(post)modernim« oz. novodobnim načinom reševanja spora dejansko izgublja na moči, suverenosti in avtonomnosti, ali je to le nova in naprednejša oblika reševanja sporov. Gre za bitko med starim oz. klasičnim in (post)modernim konceptom nacionalne države. V analizo bom vključil pravni, filozofski in politološki pogled, ki mu bom dal največji poudarek.

2.3 HIPOTEZE

(Hipo)teza 1: V obdobju globalizacije klasični koncept nacionalne države ne ustreza več pogledom na učinkovito delovanje in morebitno reševanje konfliktov. To nas napeljuje k ponovnemu premisleku o klasičnem konceptu nacionalne države.

(Hipo)teza 2: S tem, ko nacionalna država v času globalizacije nerešena konfliktna vprašanja z drugimi akterji v mednarodnem prostoru prenaša oz. prepusti v odločanje višji avtoriteti, ne izgublja svoje suverenosti, avtonomnosti in državnosti, ampak deluje v smeri mirnega in novodobnega koncepta reševanja sporov.

(Hipo)teza 3: S tem, ko se je Slovenija odločila, da se mejni konflikt reši s pomočjo arbitražnega sporazuma, se je odločevalski proces prenesel na transnacionalno instanco. Tako se je zavezala novodobnemu konceptu nacionalne države, konceptu, kjer se »nerešljiv« spor rešuje s pomočjo tretjega na miren in nekonflikten način.

2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

2.4.1 ZGODOVINSKA RAZVOJNA ANALIZA

Zgodovinsko razvojna analiza bo v magistrski nalogi uporabljena za analizo začetkov in razvoja države, suverenosti, nacionalne države, sistema nacionalnih držav, razvoja globalizacije in v pomoč pri analizi ostalih zgodovinskih dejstev. Metoda bo uporabljena tudi za samo definicijo in razgradnjo terminologije, za oris zgodovinskega poteka in za končno primerjavo. Zgodovinska razvojna analiza bo večinsko temeljila na deskripciji ter bo uporabljena tudi za seznanitev z zgodovinskim spreminjanjem koncepta nacionalne države, ki nam bo posledično omogočila lažje razumevanje t.i. klasičnega in (post)modernega koncepta nacionalne države ter razlik med njima.

2.4.2 METODA ANALIZE IN INTERPRETACIJE VIROV

Z analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov se bomo seznanili z obstoječimi in dostopnimi viri o izbrani temi. Pri tem bom uporabili t.i. metodo zbiranja podatkov. Z analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov bomo preučili določene relevantne dokumente in pogodbe, ki nam bodo v pomoč pri razumevanju tematike. Zbrane knjige in članke o izbrani temi bomo preučil z analizo in interpretacijo sekundarnih virov.

2.5 STRUKTURA MAGISTRSKEGA DELA

Magistrsko delo je razdeljeno na štiri dele.

2.5.1 PRVI DEL

Prvi del magistrskega dela se osredotoča na terminološko opredelitev glavnih pojmov, ki jih treba definirati, razgraditi in opisati za lažje razumevanje obravnavane tematike. V omenjenem delu bomo tako na kratko podali glavne definicije moderne države, suverenosti in moči. Pri teorijah o moderni državi se bomo fokusirali na obdobje od Machiavellija naprej in ga preko različnih politoloških, filozofskih in pravnih pogledov opredelili in analizirali. Pri teoriji moderne države se bomo osredotočili tudi na pomembno zgodovinsko prelomnico – t.i. Westfalski mirovni sporazum, ki je spremenil razumevanje in potek države in z njo povezane suverenosti in ki pomeni prelomnico pri konstituiranju modernih mednarodnih odnosov. Poleg podajanja različnih definicij o moderni državi se bomo osredotočili tudi na moderno suverenost, ki jo bomo razgradili na ljudsko, nacionalno, notranjo in zunanjo. Vse omenjene različne vidike, vezane na pojem suverenosti, bomo tudi definirali in opisali. Za lažje razumevanje moderne države in suverenosti se bomo v omenjenem delu osredotočili tudi na pomemben vidik moči, ki vpliva na razmerja znotraj predmeta našega preučevanja. Pri tem se bomo osredotočili na politološko teorijo moči, ki jo bomo razgradili na elitistično in pluralistično. Prav tako bomo v omenjenem delu analizirali politično moč v odnosu do države.

2.5.2 DRUGI DEL

V drugem delu se bomo na kratko osredotočili na zgodovinsko preučevanje obdobja pred samim konstituiranjem nacionalne države, torej na obdobje pred francosko revolucijo leta 1789. V preučevanje bomo vključili že narejene analize. Nato se bomo v nadaljevanju osredotočili na obdobje vzpostavitve oz. »rojstvo« nacionalne države in njenega hitrega razvoja po t.i. »pomladi narodov« oz. marčni revoluciji leta 1848 ter na vsa ostala pomembna obdobja razvoja in spreminjanja vse do danes, vključno s prelomnim letom 1989 in propadom real socialističnega političnega sistema ter vstopom Slovenije v EU leta 2004. V omenjenem delu gre torej za kritično analizo in vpogled na zgodovinski razvoj nacionalne države skozi različna ključna zgodovinska obdobja. V analizo bomo vključili tudi imperialistično politiko nacionalne države, prvo veliko »nacionalno« vojno in obdobje po njej, totalno nacionalno vojno in obdobje nacionalne države v obdobju hladne vojne vse do današnjega (post)moderne časa.

2.5.3 TRETJI DEL

Tretji del magistrskega dela se osredotoča na globalizacijo in podajanje različnih možnih definicij ter samo analizo njenih različnih vidikov skozi različna prelomna zgodovinska obdobja. Poleg različnih vidikov, vezanih na pojav, pojem, in proces globalizacije, bodo v omenjenem delu obravnavane tudi tri šole oz. teoretske strategije razumevanja globalizacije (hiperglobalistična, skeptična in transformacijska). Preko omenjenih treh pogledov, ki jih bomo analizirali in definirali, se bomo osredotočili tudi na razmerje nacionalne države v dobi globalizacije, na sam prehod klasične nacionalne države k (post)modernej nacionalni državi v dobi globalizacije, na nacionalno državo in Evrosko unijo v dobi globalizacije ter na samo suverenost evropske nacionalne države v omenjenem procesu.

2.5.3 ČETRTI DEL

Četrti del magistrske naloge bo večinoma temeljil na študiji primera, in sicer bo fokus usmerjen v analizo referendumu o mejnem arbitražnem sporazumu, razpisanem 6. junija 2010 v Republiki Sloveniji, kjer bo teoretsko definiran in obravnavan koncept referendumu in arbitraže ter na kratko opisan problem. Omenjeni del naloge poskuša odgovoriti na glavne zastavljene hipoteze in poda tudi sklepno misel o (post)moderni nacionalni državi nasproti stari, klasični, preko analiziranega slovensko-hrvaškega problema v času globalizacije. V tem delu je na kratko analiziran tudi slovenski narodni vzpon in končno konstituiranje slovenske »suverene« nacionalne države z osamosvojitvijo leta 1991.

3 TERMINOLOŠKA OPREDELITEV

Za lažje razumevanje procesa pred oblikovanjem, z oblikovanjem in po oblikovanju nacionalne države je treba na kratko definirati tudi pojme, kot so: moderna država, suverenost in moč. Naj že takoj na začetku opozorim, da v znanosti obstaja veliko tekstov in literature, ki se veliko bolj podrobno in poglobljeno ukvarjajo z definiranjem omenjenih konceptov in analizo, vendar se mi zdi kljub temu bistveno pomembno na kratko povzeti glavne značilnosti različnih definicij, saj le tako lahko tematiko lažje razumemo v nadaljevanju. Terminološka opredelitev moderne države, suverenosti in moči je torej predpogoj razumevanja tematike oz. področja našega preučevanja.

3.1 NA KRATKO O TEORII MODERNE DRŽAVE

»Moderna država je suverena država. Suverenost je koncept, ki so si ga izmislili v modernem svetovnem sistemu«.

(Wallerstein 2006, 57)

Na splošno se pojem države nanaša na posebno politično ureditev, ki se začneja v Evropi pojavljati s 13. in 14. stoletjem. Oblikovanje moderne države je »evropski pojav« (Della Porta 2003, 7). Rojstvo moderne politične misli in rojstvo moderne države sega po navedbah številnih akademikov v čas s konca 15. in začetka 16. stoletja z deli Niccole Machiavellija kot enega izmed najvidnejših predstavnikov moderne (politične) misli. »Od njega prihaja celo njeno ime stato« (Stres 1996, 77). Za moderno politično misel in dobo ter življenje je po Alatrijevih trditvah tipična značilnost nacionalna država, ki naj bi se ponekod pojavila že ob prehodu iz 13. v 14. stoletje pod vodstvom absolutističnih monarhij v Franciji, Španiji in Angliji. Vendar bomo o histroričnem razvoju nacionalne države in njenih zametkih ter razvoju vse do današnjega časa razpravljali v naslednjem poglavju. Za moderno državo kot tako in njen razvoj z Machiavellijevo politično mislijo je značilna vse močnejša indentifikacija s pojmi narod, država in vladar. Pomembna v Machiavellijevem razumevanju

je predvsem osvoboditev izpod teoloških oz. cerkvenih vezi, ki so bile značilne za delovanje države v času celotnega srednjega veka. K tej osvoboditvi in osamosvojitvi je močno pripomoglo tudi dejstvo, da se je katoliška cerkev kasneje zapletla v boj s protestantsko reformo, ki je razbila versko enotnost evropske družbe. Verski boji so se sočasno tesno povezano prepletali s političnimi, socialnimi in drugimi konflikti ter so vsebovali prve zametke moderne liberalne politične misli. S tem so spodbudili prepričanje, da je treba politiko obravnavati kot znanost, ki je neodvisna od morale, filozofije in religije (Alatri 1980).

Genijalnost Machiavellijeve politične misli je bila v tem, da je znal ločiti državo od družbe in s tem vzpostavil politiko kot ločeno področje v družbenem življenju (Cerroni v Alatri 1980, 22). Nova t.i. moderna država se je torej rodila z drznimi zamislimi posameznikov in je bila neločljivo povezana z vladarjem, ki je veljal za protagonista takih pobud. Njena legitimnost ni bila vezana na ljudstvo, ki bi pristalo na tako ureditev, pač pa na vladarjev uspeh. Bistvo Machiavellijeve politične misli, ki je v zgodovini razumljena kot začetek moderne politične misli o državi, je prikazovanje specifične in tehnične značilnosti nove politike, ki se kaže v porajajoči se laični državi. Tudi ta je neodvisna od vere in eticizma. Politika je bila zanj razumljena kot »umetnost vladanja«. Machiavellijevo razumevanje države pomeni tudi odmik od raznih špekulativnih teorij najboljšega možnega tipa države, saj se ukvarja s preučevanjem države, kakršna je, zato postane zanj politika tehnika oblasti, ki se mora ozirati na neko objektivno nujnost (Cerroni v Alatri 1980, 24).

Machiavellijeva raziskovanja so bila v osnovi usmerjena k oblikovanju državne oblasti, ki naj bi bila ekspanzivna, absolutistična, dinamična in centralizirana. Iz sovraštva do plemstva je kot vzor prikazoval interese mestne buržoazije ter tako postal s svojimi deli in mislimi teoretik osnovne moderne politične misli, s katero ga uvrščamo med enega prvih začetnikov teorije o moderni državi.

Teorij in različnih definicij o državi je mnogo in večina od teh teorij je po svoji plati pravilna in na nek način relevantna; odvisno od zavzetja gledišča preučevanja. Naj za primer navedemo dejstvo, da so že leta 1932 našteali več kot 145 različnih opredelitev države (Sole v Della Porta 2003, 7). Državo je zato treba v osnovni koncepciji razumeti kot družbeno umetno

skonstruiran družbeni fenomen, ki se spreminja skozi čas in ne kot nekaj biološkega, metafizičnega in (nad)naravnega. S preučevanjem države in podajanjem različnih teorij o njej se praktično ukvarja celotno družboslovje in humanistika.

Če na kratko izluščimo bistvene elemente iz različnih definicij in teorij o moderni državi, v primerjavi s predmodernimi oblikami, ugotovimo, da je država prepoznana in ločena od družbe (kar pomeni, da s tem ustvarja delitev na javno in zasebno), je suverena in vrhovna sila znotraj svojega ozemlja, uveljavlja svojo silo in suverenost nad svojimi državljani, ima profesionalno birokratsko osebje (ki ga odlikuje neoseben in racionalen pristop), poseduje zmožnost pobiranja materialnih sredstev v obliki davkov od svojih državljanov (Hoffman 1995, 50), pomeni celoto organiziranih ustanov, ki delujejo usklajeno in enotno, ter pokrivajo ozemlje, kjer živijo ljudje s sorazmerno tesno zgodovinsko, kulturno, jezikovno, religijsko povezano družbo, urejuje, usmerja, podpira in usklajuje tudi tiste dejavnosti, ki jih državljani izvajajo ali organizirajo spontano, podaniki oz. njeni državljani jo sprejemajo in priznavajo kot legitimno, ter uživa enakopravnost v mednarodnem prostoru oz. priznanje drugih držav ter je s tem posledično »zunanje suverena« (Stres 1996). Država mora po pravnih določilih, zapisanih v konvenciji iz Montevidea (1933), imeti stalo prebivalstvo, definirano ozemlje, vlado in sposobnost vstopa v mednarodne odnose z drugimi državami (Turk 2007, 87). V realnosti so za nastanek države, njeno potrditev in posledično »suvereno« delovanje pomembni še številni drugi kriteriji in dejavniki, predvsem moč politične elite novo nastale entitete.

Trenutno v mednarodnih odnosih pod pojem moderne države štejemo politične entitete z naslednjimi značilnostmi (Sens in Stoett 1998, 38):

- imajo stalno populacijo,
- obsegajo določen teritorij,
- imajo monopol nad legitimno uporabo sile znotraj in zunaj njihovega teritorija,
- so diplomatsko priznane s strani drugih držav,
- so suverene glede na ostale države (načelo nevmešavanja v notranje zadeve).

Pomemben poudarek pri preučevanju države gre nameniti tudi t.i. širšemu in ožjemu pogledu na državo. Država v širšem pomenu zajema sklop treh prvin: prebivalstva, ozemlja in državne organizacije, v ožjem pa le državno organizacijo oz. oblast, samostojno in ločeno obravnavano. Oba vidika pa se seveda medsebojno pogojujeta, saj država ne more obstajati brez ozemlja in prebivalstva, po drugi strani pa tudi ne brez organizirane institucionalne organizirane oblasti (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 60). Preučevanje države v ožjem smislu torej pomeni preučevanje politične oblasti, ki je sredstvo v rokah političnih in tudi drugih (predvsem ekonomskih) družbenih elit. Gre za preučevanje relacije politične moči med različnimi političnimi elitami, ki vplivajo na državo, njeno delovanje in v končni instanci tudi njeno priznanje in veljavo v mednarodnem prostoru. Država je s politološkega gledišča zaenkrat še vedno najvišja organizacijska oblika družbe, ki je nadrejena vsem družbenim skupinam in skupnostim, ki obstajajo v njej.

Pri vseh teh različnih opredelitvah in klasifikacijah države ne smemo pozabiti, da je (post)moderna država v zgodovinski perspektivi nekaj posebnega in se razlikuje od drugih oblik. Države so prav tako zgodovinsko determinirane in same v sebi enovite organizacije oblasti. Izpostaviti gre predvsem koncentracijo oblasti v skladu z vse širšo zasnovo, ki na koncu zajame celotno področje političnih odnosov. Gre za »bistvene poteze nove oblike politične organiziranosti« (Schiera v Della Porta 2003, 8), kjer ne odigrajo pomembne vloge v državi in njenih procesih le pravni, temveč tudi politični vidiki moči. Za oba pa lahko rečemo, da se vzajemno dopolnjujeta, (so)delujeta in se »preživljata«.

3.2 SUVERENOST MODERNE DRŽAVE

»Suverenost je politični pojem, ki se je kasneje spremenil, da bi politična oblast države dobila tudi pravno osnovo«.

(Jellinek v Maritain 2002, 46)

Moderna suverenost je evropski koncept, ki se je razvil predvsem v Evropi vzporedno z evolucijo same moderne države. Koncept je deloval kot temeljni kamen v konstrukciji evrocentrizma, rodil in razvijal pa se je v odnosih Evrope z njeno zunanostjo, predvsem skozi evropski kolonialni projekt in upor kolonializiranih. Moderna suverenost je, kot pravi Negri, vzniknila kot koncept evropske reakcije in evropskega gospostva tako zunaj kot znotraj evropskih meja (Negri in Hardt 2003, 70). Suverenost se nam v današnjem (post)modernem času kaže kot eno izmed ključnih in perečih vprašanj, ki se nam zastavlja na vsakem koraku, in je predmet razprave celotne akademske, ekonomske in politične sfere.

Država je na nek način pogojena s suverenostjo, kar pomeni, da ima le-ta nedeljivo in izključno pravico do vladanja, suverenost kot taka pa je nastala iz načela avtonomije. Država zato predstavlja najvišji vir pravne in politične avtoritete, nad ljudmi, ki živijo na določenem teritoriju. Obstaja samo ena najvišja oziroma vrhovna avtoriteta (Pikalo 2003, 108). Suverenost torej pomeni najvišjo oblast in suveren je tisti, ki razpolaga z najvišjo možno oblastjo, nad katero ni nobene druge, zato je nosilec poslednje odločitve (Stres 1996, 126). Država je torej suverena, ko zaseda v skupnosti najvišjo in končno avtoriteto in njena pravila imajo premoč nad pravili vsakega združevanja (Raphael v Stres 1996, 126). Opozoriti gre na pomembno dejstvo, da je pojem suverenosti danes po mnenju nekaterih akademikov v »zatonu« oz. v krizi in to tako na akademski kot praktični ravni. Sodobna nacionalna država, kot temeljna nosilka suverenosti v spremenjenem mednarodno globalnem svetu, ni več sposobna sama delovati in odločati ter nastopati kot edino in avtonomno središče oblasti. To pomeni, da nacionalna država ni več »sama« oz. »edina« v smislu totalnega razumevanja lastne suverenosti, nasproti drugim entitetam, vendar je v nenehnem povezovanju in

(so)delovanju z ostalimi akterji v mednarodnem političnem prostoru, kar vodi do spremenjenega razumevanja koncepta suverenosti in moči.

Države imajo iz mednarodno-pravnega vidika določene pravice in ena osrednjih oz. temeljnih je pravica do neodvisnosti oz. suverenosti. Te pravice veljajo objektivno in državam ni treba sklepati mednarodnih pogodb, da bi jih pridobile ter po drugi strani izgubile oz. se jim odrekle, vse dokler ohranjajo temeljne lasnosti države. Pravica do suverenosti oz. neodvisnosti s stališča mednarodnopravnega vidika izraža temeljno značilnost države, ki je najvišja oblast nad določenim teritorijem in je neodvisna od vsake druge oblasti. Torej je suverena nad svojim zaključenim geopolitičnim območjem (Turk 2007) in nobena druga politična entiteta ji tega ne more odvzeti.

3.2.1 SUVERENOST IN WESTFALSKI MIROVNI SPORAZUM

Suverenost države je značilnost mednarodnopravnega reda (Turk 2007, 98), ki se je konstituirala z Westfalskim mirovnim sporazumom leta 1648. Bistvene lasnosti, zaradi katerih Westfalskemu mirovnemu sporazumu pripisujemo ključno vlogo pri gradnji mednarodnih odnosov in s tem povezanega mednarodnega prava ter spremenjene implementacije suverenosti, gre iskati v več različnih razlogih. S podpisanim »mirovnim sporazumom« se je končala 30 letna mednarodna in tudi notranja vojna za »versko« prevlado ene entitete nad drugo. Načelo *Cuius regio eius religio* (»Čigar oblast/ozemlje, tega vera.«) je postalo temelj moderne suverenosti, saj od takrat naprej o religiji na svojem ozemlju odloča vladar in ne neka zunanja avtoriteta. Tako je izginila navidezna verska in politična enotnost Evrope (Simoniti 1999, 21–22). S podpisi številnih pogodb in konvencij se je pokazala oz. odkrivala rastoča kompleksnost mednarodnih odnosov, ki je terjala drugačne pravne in politične prijeme. Postopno se je oblikovalo razumevanje mednarodne skupnosti in s tem se je sprožil proces priznanja prvih evropskih suverenih držav. S podpisanimi pogodbami v Muenstru in Osnabrucku so bile določene teritorialne meje znotraj zahodnoevropskega državnega sistema. S tem je bilo vzpostavljeno stanje miru, naloga mednarodno priznanih suverenih držav pa je bila ohranjanje ravnotežja moči med evropskimi državami, še posebej tistimi, ki so imele največjo moč (Benko 2000, 72–73). Suverenost je v vseh svojih oblikah v

tesni navezavi s pojmom moči, ki jo bomo obravnavali v naslednjem podpoglavju. Moderna državna suverenost se torej na nek način prične oblikovati vzporedno s procesom nastanka nacionalne države. Z vestfalskim mirovnim sistemom so »postavljeni ključni elementi moderne (nacionalne) države: ljudstvo in ozemlje, na katerem je živel, in vladar, ki mu načelo »*cuius ... eius...*« daje legitimnost oblasti, legitimnost, da vlada.« (Simoniti 1999, 22) Da nam bo vzporedni proces suverenosti lažje razumljiv skozi zgodovinsko analizo »razvoja« nacionalne države, ki bo opravljena v naslednjem poglavju, je treba na kratko definirati suverenost v njeni osnovni prevladujoči koncepciji.

3.2.2 POJEM (MODERNE) SUVERENOSTI

Suverenost v splošni pravniški koncepciji pomeni »(naj)višji položaj« ali (pravno) moč odločanja o drugih subjektih (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 71). Pojem moderne suverenosti kot vrhovne, od nikogar omejene in nikomur odgovorne oblasti je izoblikoval francoski teoretik Bodin (1576), ki je sistematiziral in nadgradil misli prejšnjih avtorjev, ki so se v svojih delih tako ali drugače dotikali vprašanja vrhovnosti oz. suverenosti oblasti (Pavčnik in drugi 2006, 72). Izraz v pomenu najvišji je sprva označeval kot vrhovno kraljevo oblast (kralj = suveren), pozneje pa tudi predsednika republike. Prvotno poimenovanje suverenosti je bilo v oporo francoskim kraljem pri utrjevanju osrednje oblasti ter njihovih neodvisnosti od nemškega cesarja in papeža. To je omogočilo razvoj sodobne meščanske evropske države (Enciklopedija Slovenije 1998).

Z izrazom suverenost ali vrhovnost je Bodin označil najvišjo ukazovalno oblast v določeni republiki. S tem je ločil oz. razločil politično družbo od vseh drugih človeških družb, v katerih ni vrhovne, izključujoče in izvirne oblasti. Pojem je zato prežet s pojmom politične oblasti, ker le-ta skuša nasilje preoblikovati v zakonito oblast, dejansko moč pa v moč zakonov (Matteucci 1999). Suverenost kot vrhovna oblast na določenem teritoriju je torej politično dejstvo, ki je potrjevalo zmago teritorialnih knezov nad svetovno avtoriteto cesarja in papeža na eni strani ter nad partikularističnimi težnjami fevdalnih grofov na drugi. Monarh je s tem postal vrhovni oblastnik na svojem teritoriju, ne samo dejansko, ampak tudi pravno (Morgenthau 1995, 420).

Kasneje so meščanski ideologi, skladno z nastankom in razvojem meščanske družbe in države, izpostavili koncept suverenosti ljudstva, kar naj bi pomenilo, da vrhovna, neodvisna, neomejena, trajna, neodtuljiva, totalna ... itd. oblast pripada ljudstvu (npr. Francija). To pomeni, da lahko ljudstvo »svojo« oblast v izvrševanje delegira na predstavniško telo, ki prevzame vlogo suverena. Po drugi strani pa so v državah, kjer ni bilo močnih meščanskih revolucij (npr. Nemčija), prevzeli t.i. klasični koncept razumevanja države, kjer je le-ta nosilec suverenosti kot pravna oseba s svojo specifično voljo. Skladno s prebujanjem narodov oz. z marčno revolucijo leta 1848 se prične razvijati tudi koncepcija t.i. narodne (nacionalne) suverenosti.

Kot navaja Cerar, so se v okviru učenja o suverenosti pojavljali tudi drugi specifični pogledi na suverenost, kjer so jo nekateri zgolj ali primarno pripisovali pravu. T.i. pravna suverenost naj bi pomenila, da se država pravu, ki ga ustvarja nekdo drug (npr. Bog) in ne ona sama, le podreja in ga upošteva. Na drugi strani, pa se oblikuje tudi krog avtorjev, ki suverenost v osnovi zavračajo in zanikajo (Pavčnik in drugi 2006, 72).

»V slovenski rabi pojma suverenosti se pojmu pripisuje pomen popolne neodvisnosti države v notranji in zunanji politiki, pomen samostojnosti in pomen najvišje oblasti, ki jo ima suveren, ki je razumljen kot nedotakljiv, neodvisen, samostojen, neomejeno vladajoč, vrhoven in samovladen.« (Verbinc 1994, 687–688) Vendar kot ugotovi že Pitamic je bil pojem državne suverenosti v smislu navišje, absoolutne pravne kompetence mogoč v časih, ko še niso poznali meddržavnega prava. Za današnje čase je pojem državne suverenosti nekaj relativnega, saj se le-ta neposredno podreja oz. »prilagaja« meddržavnemu pravu. S tem pa se spreminja sam pojem državne suverenosti in s tem tudi pojem države (Pitamic 1927).

Pojem in pomen besede suverenost, se kljub historični nestalnosti, v vsakdanji rabi in tudi znanstveni literaturi še nadalje cepi (Pitamic 1927). Pojem državne suverenosti ima tako več vidikov oziroma izpeljav. Državna suverenost se po nekaterih klasifikacijah deli na: nacionalno, ljudsko, personalno, teritorialno, notranjo in zunanjo. Glede na obravnavano

tematiko se bomo bolj natančno posvetili obravnavi ljudske, nacionalne, notranje ter zunanje suverenosti.

3.2.3 LJUDSKA SUVERENOST

»Ljudstvo ima nekatere suverene pravice, ki jih sploh ne more odtujiti.«

(Stres 1996, 148)

Za lažje razumevanje državne suverenosti je po Cerarjevem mnenju ključnega pomena tudi razumevanje vloge ljudske suverenosti kot izhodišča za vzpostavitev državne suverenosti. To pomeni, da ima državna oblast svoj izvor v volji ljudstva (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 72–73). Koncept ljudske suverenosti ima najdalšo zgodovino, saj izhaja še iz Rousseaujevih časov in je v večini držav sveta, temeljna podlaga današnjim »demokracijskim« ustavam. »Uveljavitev ljudske suverenosti je priskrbela moderni nacionalni državi tudi močno politično orožje.« (Morgenthau 1995, 420) Ljudska suverenost je v nasprotju s suverenostjo diktature, saj se le-ta izraža v svoji konstitutivni moči. Ta moč z ustavo postavlja na noge ustavne organe ali oblasti ter uveljavlja ureditev, v kateri so upoštevana tista pravila, ki omogočajo prilagajanje te ureditve in njeno uresničevanje. Konstitutivna oblast ljudstva lahko s svojim delovanjem in poseganjem v postopke, zagotavlja, da bo nova ureditev skladna z voljo ljudstva. To pomeni, da je konstitutivna oblast ljudstva sinteza moči in prava, obstoja in omejevanje le-tega ter delovanja in soglasja. Svoje ustvarjanje nove družbe opira na t.i. načelo *iuris consensu* (Matteucci 1999, 185).

To, da je ljudska suverenost podlaga današnjim demokratičnim ustavam, pomeni, da ljudstvo preko splošnih volitev podeli vrhovnost odločanja in upravljanja izvoljenim izvajalcem državne oblasti. V skladu s tem je v 3. členu ustave Republike Slovenije zapisano, da je temeljna podlaga slovenske oblasti volja ljudstva oz. načelo suverenosti ljudstva, ki določa, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo, pri čemer jo državljanke in državljani izvršujejo neposredno z volitvami. Ta neposredni vpliv ljudstva na nosilce oblasti oz. državne suverenosti se odraža

preko volitev, referendumov, ljudskih iniciativ, peticij ... posredno pa preko izvoljenih predstavnikov oz. poslancev ter ostalih različnih političnih združenj. Kot ugotavlja Cerar, v sodobnih demokratičnih državah izrazito prevladuje drugi tip oz. posredni tip vpliva ljudstva na državno oblast, medtem ko se prvi oz. neposredni tip vplivanja ljudstva na državno oblast izvaja le občasno in pomeni zgolj dopolnitev koncepta in prakse posredne demokracije (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 73).

Do neposrednega vpliva ljudstva na nosilce oblasti povečini prihaja, ko se politična elita oz. državna oblast ne more in ni sposobna zediniti glede temeljnih vprašanj o interesih svoje lastne države. Takrat oblast z referendumom prenese odločevalski proces na ljudstvo. Omenjena in opisana oblika neposredne demokracije je bila izvedena preko referenduma o arbitražnem sporazumu 6. junija 2010 v Republiki Sloveniji, kjer se je vprašanje o temeljnih oz. vitalnih interesih naše države preneslo na državljanke in državljane.

Glede na oceno izida referenduma, ki je bila sprejeta z nizko volilno udeležbo, se v politični misli odprejo vprašanja, ali je ljudstvo v današnjih časih sploh pripravljeno na neposredni tip demokracije in s tem zmožno prevzeti odgovornost ter vlogo odločevalskega procesa nase, saj se, kot nam kažejo analize, vsako leto angažiranost državljanov za politična vprašanja svoje lastne entitete, v kateri živijo, zmanjšuje oz. upada. Vprašati se torej gre, ali bi bilo potrebno za uspešnost izvedbe neposrednega odločanja (npr. v obliki referenduma, volitev ...), ki je v tem primeru prepuščeno ljudstvu v odločanje, določiti kvoto v udejstvovanju za uspešno izvedbo le-tega. O teh in podobnih vprašanjih, ki se nam zastavljajo, bomo razpravljali v tretjem delu naloge, kjer bomo analizirali izpeljani referendum o mejnem arbitražnem sporazumu med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško.

3.2.4 NACIONALNA SUVERENOST

»Nacionalna suverenost je suverenost naroda kot posebne skupnosti, ki se oblikuje na strnjem ozemlju ter jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest ter druge zgodovinske in kulturne sorodnosti. Izraža se v pravici vsakega naroda do samoodločbe in odcepitve.« (Grad in drugi 1999, 19) Nacionalna suverenost in ljudska suverenost se na prvi pogled zdita zelo podobni oz. enaki, zato dostikrat prihaja do problema med njenim ločevanjem oz. posledično prihaja do njenega stapljanja oz. izenačevanja. Narodovo samostojno odločanje o političnem statusu lahko pomeni odločitev za samostojno državo ali za obliko federalne enote v zvezni državi, politično avtonomijo ali drugo obliko povezave s kakšno državno ali naddržavno tvorbo. Politična filozofija razlaga, da narod s svojo državo postane nacija (Pravo: leksikon 2003).

Nacionalna suverenost v današnjem (post)modernem času še vedno zaseda eno izmed temeljnih pozicij v vsaki nacionalni državi, saj le-ta, preko ustave posebej izpostavlja pomen te vrste suverenosti. Tako je že v preambuli slovenske ustave poudarjen pomen nacionalne suverenosti, s temeljno in trajno pravico slovenskega naroda do samoodločbe ter zgodovinsko dejstvo, da smo Slovenci v večstoletnem boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost (Cerar v Pavčnik in drugi 2006). Tako je v 3. členu URS zapisana splošna določba, ki pravi: »Slovenija je država vseh svojih državljanov in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujlivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.« (Ustava Republike Slovenije, 1991) Za primer je podobno zapisano tudi v 1. členu URH, ki pravi: »V Republiki Hrvaški oblast prihaja iz naroda in pripada narodu, kot skupku svobodnih in enakopravnih državljanov.« (Ustav Republike Hrvatske, 1990) Kot vidimo se v 3. členu URS in 1. členu URH izpostavlja državljansko vsebino, ki v Sloveniji in Hrvaški pridobiva na pomenu in se uveljavlja kot odločilna pri opredeljevanju nacionalnega principa. »Ob nacionalni in ljudski suverenosti je država tista organizacija, v kateri se osredotoča vrhovna pravna moč, ki jo označujemo z izrazom državna suverenost.« (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 73)

3.2.5 NOTRANJA SUVERENOST

Notranja suverenost pomeni, da ima država popoln nadzor nad prebivalstvom in ozemljem, ki ga predstavlja njena vlada (Simoniti v Matteucci 1999, 22). Država tako deluje kot samostojna, vrhovna, vseobsežna in izvirna organizacija. Ima moč podrejanja za vse osebe, ki se nahajajo na njenem teritoriju ne glede na državljanstvo. Vse osebe, ki se nahajajo na teritoriju določene države, morajo spoštovati njen pravni red. Država ima različne vzvode oblasti, ki jih lahko uporablja, kadarkoli želi zagotoviti pravni red. Nadrejenost se tako kaže skozi delovanje državnih organov in učinek državnih pravnih aktov. Notranja suverenost torej pomeni »prevlado nad vsemi drugimi oblastmi znotraj tega ozemlja in prebivalstva« (Bull v Russett in Starr 1996, 131) ter je deljiva med tri značilne veje državne oblasti: zakonodajno, sodno in izvršno oblast (Curtin 1997). Pri tej razlagi pa je treba poudariti relativnost notranje suverenosti, saj država kljub temu, da naj bi bila najvišja, trajna in najmočnejša na določenem teritoriju, zakoličenim z mejami, ni absolutno izvirna in samostojna, kot to v idealno tipski obliki predstavi Matteucci, ki pravi: »Suverenost je »absolutna«, ker je ne omejujejo zakoni, saj bi bilo takšno omejevanje učinkovito le, če bi obstajala višja oblast, ki bi dosegla, da bi jih upoštevali; »trajna« pa je zato, ker je notranja sestavina politične organizacije in ni enaka talesnim osebam, ki jo uveljavljajo.« (Matteucci 1999, 173)

Država mora namreč pri svojih političnih in pravnih odločitvah upoštevati različne družbene interese, delovanja in vplive, kar je premo sorazmerno z demokratično in obratno sorazmerno s totalitarno državo. Gre za vplive, delovanje in pritiske najrazličnejših družbenih skupin, ki se v sodobnem času pojavljajo v obliki društev, nevladnih organizacij, sindikatov, verskih skupnosti, združenj delodajalcev, kulturnih in izobraževalnih organizacij, intelektualnih elit, političnih strank itd. Neizvirnost in nesamostojnost poleg politične in pravne nezmožnosti države, da bi le-ta uredila vsa družbena razmerja znotraj svojega teritorija, vplivata tudi na vseobsežnost. To pomeni, da mora državna oblast katerokoli področje družbenega življenja urejati prisilno, če je to seveda po njenem mnenju tudi potrebno. Pri tem je tudi omejena, in če teh omejitev dejansko ne upošteva, so njene odločitve neučinkovite (Kušej v Cerar in ostali 1998; Cerar v Pavčnik in ostali 2006). Torej z vidika notranje suverenosti je predvsem pomembno, da je država sposobna zagotoviti svoj fizični obstoj, družbeni mir in varnost, čeprav v skrajni obliki njihovo uresničevanje zagotovi s prisilnimi sredstvi.

Pri notranji suverenosti je po Stresovem mnenju treba razlikovati med *pristojnostjo* in *vsebinsko* odločitve. Zanj je notranja suverenost razumljena kot pristojnost najvišje in poslednje odločitve. S tem se koncept suverenosti razlikuje od kompetence ali strokovnosti, ki zadeva vsebino. Suverenost je zanj vprašanje pristojnosti, kompetenca pa vprašanje usposobljenosti. Zato sta suverenost in pristojnost vprašanji prava, kompetenca in strokovna usposobljenost pa vprašanji razumnosti in pametnosti. Suverenost je zanj razumljena kot zahteva države, ki izhaja iz njenih ciljev samih. To pomeni, če je prvi in poglavitni cilj države vzpostavitev miru, pravičnosti, varnosti, svobode in če to država lahko dosega samo tako, da izda zakone, potem je treba določiti tudi tistega, ki bo pri tem imel zadnjo besedo. Zato mora obstajati legalna oblast, ki se pretvori v pozicijo suverena (Stres 1996). K temu pa je potrebno dodati, da je vrhovnost oz. notranja suverenost državne oblasti odvisna od politične moči države. To pomeni v smislu njene vojaške, finančne, ekonomske in drugačne moči. Moč je torej na nek način predpostavka za notranjo suverenost določene entitete. Torej, če državna oblast nima moči, enostavno ne more biti notranje suverena, še manj zunanje.

Ob sami filozofski in pravno statični teoriji razlage notranje suverenosti ne smemo pozabiti na to, kar opozarja Hinsley: da je notranja zgradba današnjih oz. modernih političnih skupnosti zapletena, raznovrstna in razpršena. Pozabiti ne smemo tudi na medsebojno soodvisnost držav, veliko zapletenost in prepletenost mednarodnih odnosov, ki spreminjajo oz. na nek način omejujejo svobodo državnega delovanja, s tem pa tudi suverenost držav. Hinsley tudi meni, da se skupnost ne more zavedati države, dokler se ne pojavijo njene oblike in perspektiva. Pri tem ni dovolj, da jo skupnost sprejme, ampak je nujno, da jo podpre in oblikuje. O politični moči in terminu notranje suverenosti lahko govorimo, ko država preneha biti segmentarna država, oz. ko skupnost državo prizna (Hinsley v Đekić 2009, 25). Kot smo že opozorili je notranja državna suverenost predpogoj zunanje. Ko je država sposobna vzpostaviti svojo notranjo politično in pravno moč ter oblast, torej notranjo suverenost, je lahko hkrati sposobna vzpostaviti tudi zunanjo suverenost ter s tem sposobna obdržati in ohraniti svojo »neodvisnost« nasproti drugim državam in ostalim subjektom v mednarodni skupnosti. Kot poudarja Cerar sta »notranja in zunanja suverenost le dva vidika iste celote, tj. državne suverenosti,« (Cerar v Pavčnik in drugi 2006, 76), zato sta posledično tudi (so)odvisni in se pogojujeta.

3.2.6 ZUNANJA SUVERENOST

»Zunanja suverenost pomeni neodvisnost ene državne organizacije nasproti drugim organizacijam iste vrste,« (Kušej in drugi 1996, 33) kar pomeni, da je država enakopraven in na nek način neodvisen član v mednarodni skupnosti. Zunanja suverenost je po Kustec-Lipicerjevi izražena v »dejanski moči neke nacionalne države«, kar pomeni, da le-ta neodvisno oblikuje in dosega (javno)politične cilje (Kuster-Lipicer 2006). Država je zunanje suverena, ko »prevzame« oz. pridobi vlogo priznanega subjekta v mednarodni skupnosti, pri čemer naj bi bile države po načelih mednarodnega prava vsaj načelno postavljene v enakopraven položaj. To pa seveda še ne pomeni enakovrednega, kot poudarja Cerar, saj so npr. države enakopravne v primeru članstva v skupščini OZN, kjer imajo vse države članice priznan pravno enak položaj, medtem ko je neenakopraven položaj razviden pri članstvu v OZN, kjer imajo nekatere najmočnejše države privilegiran položaj nasproti drugim. Omenjeno stanje v mednarodnih odnosih nam jasno kaže, da zunanje suverenosti tako kot notranje ne smemo absolutizirati (Cerar v Pavčnik in drugi 2006). To pa nas zopet usmeri v raziskovanje različnih razmerij politične moči v svetu.

V teoretičnem smislu zunanja suverenost res pomeni, da ima država pravico do urejanja vseh družbenih zadev na svojem teritoriju, pravico do prostega delovanja, povezovanja in sodelovanja v mednarodni skupnosti z ostalimi mednarodnopolitičnimi akterji, kar formalno pomeni, da državi zagotavlja enakopraven položaj z drugimi državami, vendar pa si je treba priznati, da je zunanja suverenost težje dosegljiva od notranje, le-ta pa je sploh predpogoj za zunanjo. Zato je zgoraj omenjena neodvisnost pod vplivom globalizacije in mednarodnega prava relativna. Država mora spoštovati pravna pravila tudi drugih pravnih subjektov v mednarodni skupnosti, kljub temu da se nahajajo zunaj njenega teritorija. Nekatere mednarodne organizacije zahtevajo prenos izvrševanja suverenih pravic (npr. EU), kar lahko posledično definiramo kot delno izgubo oziroma prenos svoje lastne suverenosti. Prav zaradi zunanje suverenosti so države v mednarodni skupnosti med seboj vsaj formalno enakopravne. O izgubi zunanje suverenosti lahko govorimo, ko se država podredi enostranskim zapovedim in prepovedim druge države. Primer takih tvorb so protektorati (Kušej v Cerar in drugi 1998; Cerar v Pavčnik in drugi 2006).

Pomemben dejavnik, ki opredeljuje zunanjo suverenost, omeni Mlinar, ki pravi, da je priznanje druge države tisto, ki ji daje suverenost. Suverena država je namreč država, ki so jo za tako priznale druge suverene države (Mlinar v Đekić 2009). Suverenost je tako neodtujljiva pravica vsake priznane in samostojne države in je le-tej lahko odvzeta na nasilen način, kar bi pomenilo hudo kršenje mednarodnega prava. Država suverenost lahko izgubi tudi z (delno) izgubo svojega ozemlja ter s priključitvijo drugi samostojni državi (sem štejemo tudi kolonialne priključitve). V teoriji se nam zdi razumevanje vseh tipov suverenosti enostavno, a v realnem svetu se nam kaj kmalu izkaže za zelo zapleteno in nerazumljivo. Gre ponovno za vprašanje razmerja obstoječe politične moči v svetu, ki se vzporedno s časom spreminja in posledično vpliva na vse oblike suverenosti. Idealen primer kot dokaz temu je nova navidezno »samostojna« entiteta Kosovo, kjer je razmerje političnih sil ponovno prevladalo nad (mednarodnim) pravom. Ravno zaradi stalno spreminjajočega razmerja politične moči suverenost ne more biti razumljena v svoji totalni obliki oz. definiciji.

Ne glede na vse navedene in ostale nepravne dejavnike, ki vplivajo na relativnost pojma zunanje suverenosti, se je po Cerarjevem mnenju treba držati vodila, da je država zunanje suverena vse dotlej, dokler le-ta na pravno obličen (formalen) način ne prevzame dolžnosti, s katerimi bi se podredila zapovedim in predpisom, ki bi jih enostransko narekovala druga država. Zunanja suverenost države kot sinonim za neodvisnost, enakost in soglasnost, še vedno ostaja pomemben mednarodnopravni in političen dejavnik, saj sodobni svetovni razvoj še ni presegel ustaljenih državnih (nacionalnih) okvirov družbenega organiziranja (Cerar v Pavčnik in drugi 2006), kar bomo dokazali v naslednjih poglavjih.

V dobi globalizacije se nacionalne države bilateralno in multilateralno povezujejo na najrazličnejših področjih, kar jih posledično »sili« v medsebojno (so)odvisnost in prilagajanje. Če pogledamo s stališča suverenosti se le-ta radikalno spreminja. Rojstvo različnih mednarodnopravnih organizacij (npr. Svetovna banka, Svet Evrope, Mednarodni monetarni sklad, Svetovna trgovinska organizacija ...) ter vzpostavitev različnih oblik nadnacionalnega povezovanja in prilagajanja držav terja od držav članic podrejanje sprejetim mednarodnim normam, kar v določenih primerih pomeni prenos oz. izgubo (odvisno od zavzetja pozicije našega preučevanja) svoje suverenosti na neko višjo nadnacionalno instanco odločanja. Če pogledamo iz t.i. klasičnega vidika razumevanja suverenosti, lahko rečemo, da le-ta ni več

primeren termin za izražanje vrhovnosti v današnjem globaliziranem svetu, po drugi strani pa jo lahko razumemo spremenjeno glede na različna časovna obdobja. Najdlje gre v prenosu suverenosti na neko nadnacionalno instanco prav EU, v katero je že vključena tudi Republika Slovenija od leta 2004 dalje. Z vstopom naše države je le-ta s podpisom in ratifikacijo pristopne pogodbe (iz klasičnega vidika gledano) nanjo prenesla izvrševanje dela svojih suverenih pravic, s čemer se je obvezala spoštovanju in uporabi skupnih pravnih aktov in odločitev EU. Kot smo opazili, glede na vse možne definicije in preizpraševanja o suverenosti, pomembno vlogo odigra prav razmerje politične moči, ki jo bom na kratko definiral v nadaljevanju.

3.3 MOČ

Ko govorimo o državi, globalizaciji, nacionalni državi, njeni suverenosti, njenem delovanju, povezovanju ter notranji sestavi različnih družbenih organizacij itd., vedno govorimo o politiki, ki je predmet preučevanja politične znanosti. Ob tem se nam takoj zastavi vprašanje, kaj politika sploh je, in eden izmed prevladujočih odgovorov politične znanosti je, da je politika borba za moč v določeni entiteti in posledično v mednarodnem prostoru.

Moč je »težnja po dominaciji in je element vseh oblik človekovih združb, od družine, različnih bratovščin, poklicnih zvez in lokalnih političnih organizacij, do države,« (Morgenthau 1995, 112) oz. je avtoriteta ali oblast, jakost ali sila oz. zmožnost nadzorovanja, zmožnost učinkovite izvedbe ali delovanja ter posebna zmožnost, večšina ali sposobnost. Zadnji dve opredelitvi moči po Kyllu (zmožnost učinkovite izvedbe ali delovanja, ter posebna zmožnost, večšina ali sposobnost) predstavljata osebno moč, prvi dve (avtoriteta ali oblast, jakost ali sila oz. zmožnost nadzorovanja) pa uporabo moči preko položaja. Treba je poudariti, da ni nujno, da se pozicijska moč voditelja sklada z njegovo osebno močjo in obratno. Moč, ki jo ima posameznik na poziciji, črpa iz svoje vloge in mu je predpisana z obsegom moči in pravic na določenem položaju. Za osebno moč pa posameznik ne potrebuje nobenega naziva oz. pozicije, s katero bi pridobil avtoriteto. Moč po Kylovem mnenju izvira iz nekega notranjega vira v človeku, prek posebnih zmožnosti, sposobnosti ali nadarjenosti. Moč je torej pogoj bivanja in delovanja (Kyle 2000, 9) ter težnja po oblasti. Lahko rečemo, da

smo vsi in s tem vse oblike našega delovanja determinirane z močjo, oz. kot pravi Nietzsche: »Samo tam, kjer je življenje, je tudi volja: vendar ne volja do življenja, temveč ... volja do moči.« (Nietzsche 1984, 133) To pomeni, da volja do moči ni sama sebi namen, pač pa sredstvo za nenehno samopreseganje lastne osebnosti in pot, ki vodi k porajanju nadčloveka. Če v posameznikih te volje po moči ni, oz. če v njih ni nenehne težnje po preseganju samega sebe, se »življenje žrtvuje za oblast« (Nietzsche v Rus 1985, 407).

Po Mulderjevem mnenju človek stremi po moči zaradi nje same in ne zaradi dobrin, ki jih z njo lahko doseže (Mulder v Nastran Ule 1992, 285–286). Psihološko bi rekli, da gre pri moči za nek naravni oz. notranji fetiš vsakega posameznika za prevlado nad drugim, pa naj gre to za dejansko ali zgolj simbolično moč. In iz tega sledi odgovor, zakaj ljudje ubogamo oblast, ki poseduje (politično) moč: »Kot podložniki politike naša želja najde svoj smisel v želji političnih gospodarjev: treba je biti priznan od teh velikih Drugih, želimo, kar želi veliki Drugi, želimo, da bi mu bili potrebni, da bi bili mi objekt želje velikega Drugega, želimo to, kar »ima« veliki Drugi: moč, oblast, bogastvo, željo, vednost, smisel itd.« (Balažic 2007) Torej gre pri samem konceptu moči na nek način, za razmerje med gospodarjem in hlapcem, kjer se dober gospodar zaveda, da je njegova pozicija oz. gospodovanje odviseno od hlapca, saj ga le-ta ustvarja za gospodarja. In ko se/če se hlapec zave, da se je vredno upreti gospodarju, to sproži val sprememb, kar se kaže tudi v našem družbeno-političnem svetu. S tem pride do rušenja obstoječega razmerja moči.

3.3.1 POLITOLOŠKA TEORIJA MOČI

Kot je že ugotovil politolog Roberto Bobbio, »ni politične teorije, ki ne bi tako ali drugače, posredno ali neposredno izhajala iz neke opredelitve »moči« ali iz analize pojava moči« (Bobbio v Della Porta 2003, 11). Po njegovem mnenju je moč mogoče v prvem približku opredeliti, kot sposobnost dejavnika A, da vpliva na vedenje dejavnika B. S tem bi lahko trdili, da A uveljavlja moč nad B v takšnem obsegu, v kakršnem je sposoben doseči, da bo B naredil nekaj, kar se približuje tistemu, kar želi A in česar B ne bi storil (Bobbio v Della Porta 2003, 11). Omenjena teorija moči z drugimi besedami pomeni: »Sposobnost, da z lastno voljo drugemu vsiliš željeno ravnanje.« (Weber 1954, 323)

Raziskovanje oz. preučevanje različnih značilnosti moči se kot osrednja tema v družboslovnih znanostih, še posebej politoloških, prične pojavljati v prvi polovici dvajsetega stoletja oz. po koncu druge svetovne vojne, ko je že bilo govora o politični moči, gospodarski moči in o ideološki moči. Med mnoge različne poddiscipline, na katere se je razcepila politična znanost v obdobju petdesetih let, se ena izmed njih ukvarja prav z raziskavami, katerih predmet je porazdelitev moči v sodobni družbi. Avtorji so teorije moči razvrščali po različnih kriterijih. Ena izmed klasifikacij, ki je pomembna za naše preučevanje, deli teorije moči na pluralistične in elitistične.

Elitistična pomeni, da ima oblast ozka manjšina ljudi, se pravi elita, opisana kot bolj ali manj enovita in monolitna skupina. Le-te imajo vir moči v bogastvu, ki je dopuščalo tudi kopičenje virov ideološke in politične moči. Kot nam kažejo različne opravljene študije in realnost, se gospodarski viri razkrivajo kot poglavitni viri moči. Politične institucije, bogastvo in družbeni ugled so podrejeni uveljavljanju moči, ki je v večini primerov v rokah gospodarskih voditeljev skupnosti. Zasnova elitistične oblasti je opredeljena kot položajna: oblast izvira iz zmogljivosti (zlasti gospodarskih), ki jih nekdo obvladuje (Della Porta 2003). Elitistične teorije torej obravnavajo odnos moči, kot sestavo, paradigmo ali strukturo, ki je bistvena v vsakem družbenem odnosu in se kaže v izvorih moči. Njihovi viri so posedovanje denarja, znanja ali fizične sile. Torej v tem primeru, ko je moč v rokah elite, govorimo o elitistični šoli preučevanja moči.

Na drugi strani se kot kritika na elitistično šolo ustanovi t.i. pluralistična šola preučevanja moči, pod vodstvom politologa Roberta Dahla. Odkrili so pluralistično strukturo moči, kjer je moč razpršena med množico elit tako institucionalnih kot tudi neinstitucionalnih. Dahl je v svoji analizi ugotovil, da je moč razpršena med različne skupine prebivalstva. V večini primerov mestne zgodovine so bili oblastniki tisti, ki so imeli gmotne možnosti in družbeni položaj, vendar kot ugotavlja Dahl, se to razmerje spreminja, saj so se sčasoma politične možnosti odtrgale od drugih in se osamosvojile. Še zlasti se je za politično moč, ki je bistvena pri našem preučevanju, zdelo, da je vse bolj povezana s sposobnostjo oblastnikov, da si pridobijo soglasja različnih družbenih skupin. Moč torej ni vezana samo na zasedo določenih položajev v družbi, kot to mislijo elitisti, vendar je tudi relacijska, saj se jo pridobi v obsegu, v kakršnem nekomu uspe izrabiti svoje možnosti v medsebojnem delovanju z drugimi. Tudi v

nadaljevanju raziskovanja moči se raziskave o moči usmerjajo k odkrivanju pogojev, v katerih se različni viri skrivajo bolj ali manj kot kopičenje enih prek drugih (Della Porta 2003). V nadaljevanju bom svoje preučevanje moči fokusiral na politično in nacionalno moč, ki sta izredno pomembni za nadaljne razumevanje razvoja nacionalne države v dobi globalizacije.

3.3.2 POLITIČNA MOČ IN DRŽAVA

Po Neumannu se izraz moč lahko nanaša na dva različna vidika: gospodovanje nad naravo in gospodovanje nad ljudmi. Prevlada oz. gospodovanje nad naravo je intelektualna prevlada, ki izvira iz spoznanja o zunanjih zakonitostih narave. To je baza znanja, ki izvira iz produktivnosti družbe, le-ta pa je nemočna in ne vključuje prevlade nad drugimi ljudmi. Politična moč je zanj v osnovi socialna moč, ki pa zaradi gospodovanja človeka nad človekom sčasoma postane politična, ko teži k moči v državi. Ker je moč odnos človeka nasproti človeku, so sredstva za izvajanje le-te neomejena. Sredstva pomenijo vse tehnike, ki jih človek lahko uporablja. Neraziskan problem Neumann vidi v odnosu človeka do politične moči, saj namreč vsak človek zavzema zavestno ali nezavestno določeno pozicijo v razmerju do nje. Pomembno vprašanje vidi tudi v samem izvoru politične moči, kjer prevladujejo teorije, da le-ta izhaja iz človekove narave (Neumann 1992).

Po Morgenthau: ko govorimo o moči kot taki, imamo v mislih človekov nadzor nad umi in dejanji drugih ljudi, ko pa govorimo o politični moči, pa mislimo na medsebojne odnose nadzora med nosilci javnih funkcij ter odnose med njimi in nasploh. To pomeni, da je politična moč tesno povezana z oblastjo nad drugimi. Politična moč je po njegovem mnenju psihološki odnos med tistimi, ki jo izvajajo, in tistimi, nad katerimi se izvaja. Tisti, ki jo izvajajo, imajo nadzor nad nekaterimi dejanji drugih zaradi vpliva, ki ga lahko uveljavljajo na njihove ume. Vpliv pa po njegovem mnenju izhaja iz treh virov: pričakovanja določene koristi, strahu pred neprijetnostmi in posledicami, ter spoštovanja in ljubezni do ljudi ali institucij. Politična moč se lahko uveljavlja z ukazi, grožnjami, avtoriteto ali karizmo človeka oz. njegove funkcije, ali pa s poljubno kombinacijo vsega naštetega. Glede na podano definicijo politične moči moramo biti pozorni na razliko med močjo in vplivom, med močjo

in silo, med uporabno in neuporabno močjo ter med legitimno in nelegitimno (Morgenthau 1995).

Moč npr. pomeni državno funkcijo, ki jo ima predsednik, *vpliv* pa ima njegov uslužbenec oz. npr. državni sekretar, ki mu je hierarhično gledano podrejen. Če se predsednik ravna po nasvetih državnega sekretarja ima le-ta vpliv, moči nad njegovim delovanjem pa nima, saj ne razpolaga z nobenimi sredstvi, s katerimi bi mu lahko vsilil svoje mnenje. Po drugi strani pa ima predsednik moč, da državnemu sekretarju vsili svoje mnenje, saj ima avtoriteto svoje funkcije, možnost nadzora, sankcije, grožnje itd (Morgenthau 1995). Moč torej pomeni, da dosežeš svoj namen, vpliv pa je način, s katerim ljudje in države dosežejo svoje. Vplivati na nekoga pomeni, da dosežeš to, da drugi naredijo stvari, za katere hočeš, da jih naredijo. Vpliv je torej sposobnost, da učinkuješ na ravnanje drugih. Moč je splošna sposobnost premagovanja ovir in prevladanja v neki situaciji, vpliv pa je eden izmed načinov kako to doseči (Russett in Starr 1996).

Razliko med *politično močjo* in *silo* gre iskati v smislu dejanske uporabe fizičnega nasilja, saj se le-ta v obliki političnih akcij pretvori v vojaško moč. Grožnja s fizičnim nasiljem (politične akcije, zapor, vojna ...) je bistveni element politike. Če se grožnja s silo uresniči v vojni, to pomeni nadomestitev vojaške za politično moč (Morgenthau 1995).

Razliko med *uporabno* in *neuporabno močjo* Morgenthau ponazori s primerom jedrskega oboroževanja. Če imata dve močni državi (npr. Rusija in ZDA) jedrsko orožje oz. vojaško moč, to še ne pomeni naraščanja politične moči. Medsebojne grožnje z jedrskim orožjem se nevtralizirajo, kar pomeni da je ta moč neuporabna, saj bi uporaba jedrskega orožja za uničenje ene države za seboj potegnila tudi uničenje druge, kar ne bi pomenilo dosege političnega cilja. Grožnja z jedrskim orožjem je kredibilna samo takrat, ko utegnejo države ravnati iracionalno in v totalni vojni ena uničiti drugo. V nasprotju s tem pa je konvencionalna uporabna sila, s tem ko nekomu povzročimo škodo in ne uničenja večni instrument zunanje politike za dosego različnih političnih ciljev (Morgenthau 1995).

Končno pa je treba ločevati tudi med *legitimno* (moralno, legalno) ter *nelegitimno* močjo. Moč, ki se uporablja legitimno, moramo razlikovati od gole moči. Morgenthau nam za primer navaja moč policijskega uslužbenca, ki preiskuje rop in je kvalitativno drugačna od moči roparja z orožjem. Moč, ki jo je nemogoče moralno oz. legalno upravičiti, ima večjo moč kot moč, ki je ni mogoče upravičiti. Legitimna moč ima zato večjo možnost vplivanja in končnega uspeha, kot nelegitimna. Moč, ki jo uporabimo za zaščito človeških življenj, ima moralno podlago ter tako veliko večjo možnost za uspeh kot moč, ki se uporabi za genocidna dejanja (Morgenthau 1995), zato je v konfliktu navadno legitimna moč močnejša od nelegitimne, saj sloni na pripravljenosti šibkejših da sledijo močnejšim. Ti imajo tudi normativne pravice, da na njih vplivajo in o njih odločajo (Nastran Ule 1992, 273).

Politična moč po Sharpu je vrsta družbene moči, celota sredstev, različnih vplivov in pritiskov, avtoritete, nagrad in sankcij, ki so na razpolago tistemu, ki v danem trenutku poseduje politično moč, z namenom doseganja svojega cilja. Sharp se v svojih analizah osredotoči na državo kot cilj in izpostavi različne strukture, ki so vključene vanjo, še posebej da poudarek na državno birokracijo, vojsko in policijo oz. vse, kar je pod vodstvom vladajoče osebe ali skupine na čelu države. Zanj moč ni razumljena kot monolitna oz. elitistična entiteta, ki je v rokah ene osebe ali skupine oseb, ki imajo v rokah oblast, ampak zavzame stališče pluralističnega preučevanja moči, zato je moč zanj pluralna in temelji v različnih skupinah, na različnih lokacijah oz. centrih moči. Politična moč zato vedno teži k vzdrževanju sodelovanja, ravnovesja in manipulacije potencialno sovražnih lokacij moči. Vladarjeva moč je odvisna od sodelovanja in poslušnosti podrejenih, kar pomeni, da vladar brez podpore, potrditve in privolitve podrejenih nima moči oz. ima slabo osnovo za vladanje (Sharp 1980).

Ko ljudje sistem države upoštevajo ter se držijo določenih pravil znotraj nje same, ima oblast veliko politično moč. Torej, brez poslušnosti državljanov in upoštevanja zakonov vlada oz. država nima pogojev za svoj obstoj in delovanje. Zato tudi na tem mestu, tako kot pri vprašanju o suverenosti, ne moremo govoriti o totalni politični moči. Moč v današnjem času ni skoncentrirana in ne deluje iz enega samega centra moči, oz. kot zapiše Negri: »Niti Združene države Amerike niti katerakoli druga nacionalna država danes ne more postati središče imperialnega projekta. Imperializma je konec. Nobena nacija ne bo svetovni voditelj tako, kot so to bile evropske nacije.« (Negri in Hardt 2003, 11)

Politična moč torej ni totalna in vsemogoča, ni stalna in nesprejemljiva in nima stalnega mesta. Politična moč je spreminjajoča in minljiva, pogojena z mnogimi lastnostmi, ki jih ima določena entiteta iz katere politična moč izhaja. Lastnosti, kot so prebivalstvo, površina, BDP, predstavlja osrednje vidike baze moči in kategorizacije velikosti neke države, ki sestavljajo majhen sklop oprijemljivih in izmerljivih elementov moči in zmogljivost vplivanja neke države. Večina znanstvenikov se strinja, da osnovne razsežnosti moči pogojuje ozemlje, demografske značilnosti, močno in uspešno gospodarstvo, vojska itd, čeprav sama velikost ali ozemlje še ne zadoščata, da bi država postala pomembna sila. Velikost lahko zagotavlja učinkovitost vojaške obrambe, izoliranost od sosedov in majhne države so v primerjavi z večjimi veliko bolj ranljive. »Zato je moč manjših držav pomembna samo v odnosu do njihovih neposrednih sosed, saj ima moč pomen samo proti drugim silam, ki jih je z njo mogoče doseči.« (Schuman v Luard 2001, 540) Pri analizi moči neke entitete je pomembna tudi topografija (fizične značilnosti države), fizični in politični položaj, podnebje ... vendar vsak od teh dejavnikov lahko predstavlja prednost, pomankljivost ali pa nima učinka (Russett in Starr 1996). Kot lahko vidimo, je izredno težko natančno analizirati moč vsake države posebej znotraj svetovne ureditve, saj se le-ta pogojuje z mnogimi dejavniki in vzporedno s časom spreminja. Pri politični moči in njenem razumevanju ne gre samo za zgoraj omenjene kriterije, ki državo delajo hipotetično močno v mednarodnem okolju, ampak je treba za analizo njene moči upoštevati tudi druge vidike, kot so naklonjenost, zavezništva, zgodovinska dejstva, medsosedski odnosi, morala itd.

Vsaka država si s svojo zunanjo politiko in njenim udejstvovanjem v mednarodnem prostoru prizadeva pridobiti čim večjo moč, oz. kot pravi Schuman: »Zunanja politika je izraz volje države po moči,« vendar le-ta nima pomena, če ni v odnosu do moči drugih držav (Schuman v Luard 2001, 538–540). Vsesplošno prizadevanje države po moči se nadaljuje pod pogoji, ki jih določa narava sistema držav; njena moč se iz notranjosti usmerja navzven. Cilj zunanje politike vsake države je povečanje državne moči. Volja po moči se izraža tudi v gospodarskem smislu, ko države preko politike tekmujejo za gospodarsko prevlado oz. nekatere za golo preživetje. Gospodarsko okolje, v katerem tekmujejo vse države, je stanje »anarhije in vojne« in je prepleteno s politično močjo. Majhne države nimajo velikih teženj po ekspanziji moči v mednarodnem sistemu, ampak se povečini borijo za ohranitev svoje lastne samostojnosti in se zato povezujejo oz. vključujejo v razmerja moči svojih velikih sosed. Mednarodna politika je torej spopad med suverenimi članicami sistema držav in tako je tudi

vsa politika definirana kot velika borba za moč. Moč v mednarodnem prostoru je zmožnost, da nekdo vsili svojo voljo drugemu z uporabo sankcij v primeru neizpolnjevanja zahtev. Pomemben poudarek pa gre nameniti tudi moralni povezanosti sil, o kateri pogosto govorimo, ko analiziramo nacionalno državo, ki ji bomo pozornost namenili v naslednjem poglavju.

4 ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA NACIONALNE DRŽAVE VSE DO DANES

Nacionalna država je v osnovi partikularen koncept, umetni družbeni konstrukt zahoda oz. konstrukt »evropskega razuma«, ki se »rodi« oz. prične oblikovati s Francosko revolucijo leta 1789, se razvija, pridobiva na moči skozi čas in nenazadnje zaseda mesto univerzalnega. Zdi se, da nacionalna država v zavesti ljudi pomeni edino in edino pravilno obliko politične skupnosti, v kateri lahko (so)bivajo in delujejo. Vendar je treba na razvoj in delovanje nacionalne države pogledati z več vidikov. V sodobnem akademskem svetu se oblikujeta dva radikalno nasprotujoča si tabora. Na eni strani imamo zagovornike nacionalne države, ki jo v današnjem času še vedno uvrščajo na prvo mesto človekove družbene organizacije, na drugi pa njene, skeptike, ki jo postavljajo v zaton in ji napovedujejo njen skorajšnji konec. Vprašanje, ki se nam zastavlja in je pomembno za razumevanje tematike, teži po vzrokih za nastanek nacionalne države oz. nas napeljuje k vpogledu v obdobje pred Francosko revolucijo, ki smo ga že obdelali pri terminološki opredelitvi moderne države z Machiavellijem in suverenostjo z Westfalskim mirovnim sporzumom, ter k samemu historičnemu razvoju le-te vse do današnjega časa.

Prve zametke začetnega »vznika« nacionalne države gre tako lahko iskati v politični misli Niccolò Machiavellija kot »tvorca« moderne nacionalne države in v vzpostavitvi Westfalskega miru ter posledičnim razvojem mednarodnih odnosov in skupnosti. Obstaja kopica akademske literature, ki njene začetke postavlja v najrazličnejša prelomna zgodovinska obdobja, in sicer v obdobja od 13. in 14. stoletja, 16. stoletja z razvojem politične misli Niccolò Maciavellija, z Westfalskim mirovnim sporazumom leta 1648 in s Francoskimi revolucijami leta 1789 in 1848. Vsekakor nobena izmed možnih zgodovinskih prelomnic ni nepravilna, saj je vzpostavitev nacionalne države proces in ne neka pogodba, ki bi bila sklenjena v točno določenem časovnem obdobju.

Kot smo že povedali (glej poglavje o državni (moderni) suverenosti), se po Simonitijevem mnenju moderna nacionalna država oblikuje z Westfalskim mirom leta 1648, saj naj bi bili z njim postavljeni ključni elementi moderne nacionalne države, po mnenju Russeta in Starra pa je tak tip države posledica tistih zbliževalnih procesov, ki so se začeli več kot petsto let pred

tem sporazumom (Simoniti v Matteucci 1999, 21). Smiselno je vprašanje, ali vzpostavitev moderne države pomeni tudi vzpostavitev moderne nacionalne države, saj naj bi se le-ta razvila, ko je ljudstvo izenačeno, enako, ko so ljudje znotraj neke zaključene entitete enakopravni člani skupnosti, ko se prepoznajo za državljana določene entitete, imajo skupna pravila, jezik, skupno oblast in zavedanje o eni naciji (npr. »jaz Slovenec«), oz. kot pravi Max Weber: »Nacionalna država je organizacija posvetne oblasti naroda. Ljudstvo v nacionalni državi noče biti več kratko malo naključna vsota vseh pripadnikov države; ljudstvo je namreč eno z narodom, ki se nima le za kulturno, temveč tudi za politično skupnost. Narod pa zahteva pravico, da se v lastni državi samouresničuje in razvija; v nacionalni državi je svoboden, vlada si sam in ne priznava tuje oblasti.« (Weber v Schulze 2003, 201).

Če pogledamo iz drugega gledišča, je nacionalna država privilegirana forma »uresničitve naroda«, ker vladajočim elitam omogoča hegemonijo in nadzor stratificiranih družb, se pravi, da je treba družbe nenehno »nacionalizirati« (Kralj 2008, 125), oz. kot se bolj radikalno izrazi Berghe: »Nacionalna država je navadno rezultat bodisi osvojitve bodisi centralizacije politične moči, ne da bi demokratična izbira ali svobodna volja imeli kaj opraviti pri njenem nastanku.« (Berghe v Rizman 1990, 84)

Po mnenju Meineckeja pa je treba pri fenomenu nacionalne države ločiti med političnim in kulturnim narodom oz. nacijo. Koncept političnega naroda je izšel iz ideje kolektivne in individualne samoodločbe oz. iz svobodne volje posameznika, da pripada narodu oz. naciji. Državljanstvo se v tem smislu ujema z nacionalnostjo. Zasnova kulturnega naroda pa je na prvi pogled objektivnejša, saj se opira na t.i. realno bivajoče znake, kot so skupni jezik, ozemlje, vera, običaji in zgodovina. Zavest o taki združenosti in občutek skupne pripadnosti sta obstajala in obstajata neodvisno od države. To dokazujeta primera Nemčije in Italije pred združitvijo ali primer Poljske teritorialne razdeljenosti leta 1772 in 1918. Koncept političnega naroda se je tako zgodovinsko z revolucijami uveljavil v zahodni Evropi, medtem ko se je koncept kulturnega naroda uveljavil v srednji Evropi, delu južne Evrope (Italija), delu centralne in tudi v delu vzhodne Evrope (Meinecke v Rizman 1990).

Vse navedeno nas pri preučevanju začetne faze oblikovanja nacionalne države bolj usmerja k meščanskim revolucijam v Franciji konec 18. stoletja in vzponom Napolenona ter njegovo imperialistično utopično težnjo po eni združeni Evropi in enem »narodu«. To ne pomeni, da zavračam možnost vznika moderne nacionalne države z Westfalskim mirovnim sporazumom, ampak dajem prednost pri gradnji le-te meščanskim revolucijam konec 18. in sredi 19. stoletja, kar pa ne pomeni, da je bila s tem prelomnim zgodovinskim dogodkom (meščansko revolucijo) nacionalna država že utrjena oblika družbene organizacije, oz. kot pravi Schulze: »V začetku 19. stoletja še nikakor ni bilo samoumevno, da naj bi bila neka država urejena kot nacionalna država.« (Schulze 2003, 201)

Kljub naši predpostavki in splošnemu prepričanju, da je bila sodobna nacija iznajdba Francoske revolucije (zaradi njene posledične razsežnosti), pa bi lahko rekli, da je vzor prejela iz Anglije, kjer je nacija v moderni obliki vzniknila že leta 1689 s t.i. »*Declaration of rights*« oz. s praktično prvo novodobno listino, ki je prepustila parlamentu veliko mero pristojnosti ter s tem ustvarila reprezentativno-konstitucionalno monarhijo. Le-ta seveda ni bila širokega obsega in šele z osvoboditvijo Amerike so tisti Francozi, ki so sodelovali v vojni proti Angliji, začeli širiti nove ideale tudi v Franciji, kjer sta bila propadajoči aboslutizem in razsvetljeno meščanstvo podlaga francoske revolucije (In der Maur 1991). Tako lahko rečemo, da sta tako francoska kot angleška pot, enkrat bolj prva, drugič bolj druga, vplivali na razvoj skoraj vseh zahodnoevropskih dežel v nacionalne države (Schulze 2003, 208).

Upoštevati gre mnenje Alterja, ki pravi, da se je nacionalna država zgodovinsko gledano oblikovala v treh različnih časovnih zaporedjih in geografskih središčih:

- Prvi tip je »zahodnoevropski tip« oblikovanja nacionalne države, ki je nastal na temeljih skupne politične zgodovine in bolj ali manj revolucionarnega prehoda iz stanja, ki so ga zapustili absolutni vladarji. Država starega režima se je spremenila v organ družbe, ki se je oprl na politično ozaveščene državljane in na politični narod (nacijo). Gre za nasledne države: Anglijo, Francijo, Nizozemsko in Švedsko.
- Drugi tip oblikovanja nacionalne države je nastal na podlagi »kulturnega naroda (nacije)« in je zaživel na prostoru Centralne in Južne Evrope. Primera sta Italija in

nemška država oz. Reich, kot klasična primera večjega števila manjših držav z relativno dolgo zgodovino.

- Tretji tip oblikovanja nacionalne države, ki prav tako temelji na kulturnem narodu pa se pojavi v 19. in na začetku 20. stoletja. Nacionalne države so se izoblikovale na podlagi »cepitve velikih imperijev« v Vzhodno-centralni in Jugo-vzhodni Evropi. Gre za cepitev otomanskega, habsburškega in ruskega imperija (Alter v Rizman 1990).

4.1 »ROJSTVO« MODERNE NACIONALNE DRŽAVE

»Gospodarstvo sveta 19. stoletja se je v prvi vrsti oblikovalo pod vplivom britanske industrijske revolucije, politika in ideologija sveta pa pod vplivom francozov«.

(Hobsbawm 1968, 71)

Razmere v Franciji konec 18. stol so bile specifične zaradi gospodarskega, geostrateškega in političnega položaja, v katerem se je znašla. Francoska revolucija je izbruhnila v deželi, v kateri je bilo verjetno največje število razsvetljencev, absolutni suveren pa je imel za njih le malo posluha. Razloge za revolucijo gre iskati ne samo v splošnih razmerah, v katerih se je znašla Evropa, ampak predvsem v posebnem položaju Francije, katere največja gospodarska tekunica je bila Anglija. Drage vojne z Anglijo, izguba posesti v Severni Ameriki in s tem posledični državni dolg, nezadovoljstvo meščanstva in nižjega kmečkega sloja nad njihovim slabim položajem in izkoriščanjem, slabo gospodarsko in finančno stanje ter navzdržna fevdalna politika so vzroki za eksplozijo meščanske revolucije leta 1789.

V Franciji je bil z revolucijo odpravljen fevdalni sistem, vpeljana svoboda za vse ljudi in enakost pred zakonom, kar je pomenilo dostop vseh (ne glede na rojstvo) do vseh služb v državi in s tem se je začelo novo obdobje urejanja življenja. Sprejeli so pomembno deklaracijo o pravicah človeka in državljana kot temeljni družbeni okvir za nadaljni razvoj medčloveških in političnih odnosov (Prunk 2008a). Revolucionarji so leta 1789 sprejete

»pravice človeka in državljana« razglašali za univerzalne, suverenost pa za neodtujljivo pravico ljudstva oz. naroda ter s tem sanjali o svetu, v katerem bi vladala načela enakosti, bratstva in svobode, ki pripadajo novim političnim silam meščanske družbe – narodom (Toplak 2003), oz. kot je zapisal Burke: »Francoska revolucija je stari sistem velikih posestev, cerkve in klasičnih univerz odplaknila v zgodovino.« (Burke v Toplak 2003, 71)

Francoska revolucija je torej poleg liberalizma, konservativizma in levega demokratizma rodila še en fenomen, ki je ključen za naše preučevanje, in to je moderni nacionalizem. Razlika med naravnim nacionalizmom, ki se je pojavljal že pred francosko revolucijo in je temeljil na patriotizmu oz. ljubezni do domovine, lastnega rodu, jezika in navad, je predvsem ta, da je bil novi – moderni nacionalizem, o katerem razpravljamo, utemeljen v politiki. Bistvo, ki je pomembno pri našem preučevanju, je zapisano v tretjem členu Deklaracije o pravicah človeka in državljana, ki govori, da je suverenost princip, ki je v rokah naroda, kar je pomenilo, da ima vsak narod pravico do samoodločbe (Prunk 2008a). Uradno naj bi tak režim ne izražal razrednih interesov, ampak splošno voljo ljudstva, ki je bila hkrati »francoski narod«. Kralj tako ni bil več Ludvik, po božji milosti kralj Francije in Navare, pač pa Ludvik, po božji milosti in po ustavnem državnem zakonu kralj Francozov (Hobsbawm 1968, 79).

Tako so leta 1790 Francozi slavili novo francosko federacijo in povsod postavljali oltarje z napisom: »Državljan se rodi, živi in umre za očetnjo,« ter razširjali francoski jezik po vsej državi (Smith 2005, 61). Za francosko revolucijo lahko rečemo, da »imajo vse sodobne oblike države, narodov, družbe in politike tu svoje korenine in zgled,« (In der Maur 1991, 24) in s tem je bila združena ideja nacije in države. Proces, ki se je dogajal z oblikovanjem držav v Evropi, je ustvaril nacije, ki pred tem niso obstajale nikjer na svetu (Opello in Rosow 2004, 181–183).

S poglobljanjem revolucije, kjer so revolucionarji počasi začeli nacionalizem spreminjati v šovinizem in z idejo Francije kot edine nacije ter predvsem pod vplivom jakobinske diktature in z njihovimi težnjami po zavzetju »naravnih francoskih meja« (Prunk 2008a, 101), so se načela oz. gesla revolucije Svoboda, Enakost in Bratstvo, kaj hitro začela spreminjati v francoski nacionalistični egoizem, kar je dokazal tudi Napoleon s svojimi imperialističnimi

vojnami in posledičnim zavzetjem velikega dela Evrope. Na svoj prestol je namreč prišel z vojaškimi uspehi v tujini in imperialističnimi težnjami Francije po tujem ozemlju. Vsi Napoleonovi osvajalski pohodi so sprožili rojstvo modernega nacionalizma tudi pri drugih evropskih narodih, ki so se počasi, tudi s silo, začeli odzivati na Napoleonove težnje po eni združeni Evropi, oz. kot pravi Prunk: »Napoleonova osvajanja in njegovo urejanje političnega zemljevida in reda na osvojenih ozemljih so po eni strani stopnjevali aroganco Francozov, po drugi strani pa izzvali odpor pri pokorjenih narodih in rojstvo njihovega nacionalizma.« (Prunk 2008a, 102)

»Na vrhuncu moči je Napoleon obvladal »trdnjavo Evropo«, v kateri samo skandinavske dežele, Avstrija, Rusija in Otomanski imperij niso bili pod francosko oblastjo.« (Toplak 2003, 72) Francoska revolucija na nek način pomeni kontrarevolucijo ostalih evropskih narodov, saj se s francoskim osvajanjem prebudijo ostali narodi po vsej Evropi, kar Napoleona leta 1813 s pohodom proti Rusiji tudi vrže s prestola. Francoski senat ga leta 1814 zaradi neuspešne vojne odstavi in izžene na otok Elbo. Tako njegova velika želja po združeni Evropi ostane neizživeta fantazija, ki se na evropskih tleh uresniči veliko kasneje.

Stanje v Evropi tistega časa lepo opiše In der Mauer s sledečimi besedami: »Ko je bila sodobna nacija še v otroških čevljih, so se že pokazali prihodnji sovražniki. Stara sovraštva z absolutizmom in fevdalizmom je dobro prestala, kjer jih še ni, je bilo le še vprašanje časa. Vprašanje z zanesljivim izzidom. Nove nevarnosti pa so spremljale njeno pot. Šovinizem in imperializem sta preobrnila drzne utopije v nacionalistične izrodke.« (In der Mauer 1991, 38)

Vse to, kar na kratko in jedrnato opiše In der Mauer, je po padcu Napoleona zaradi strahu pred nacionalizmi in s tem povezanimi nacionalnimi tvorbami pripeljalo do Dunajskega kongresa leta 1815, kjer se je razpravljalo o prihodnji ureditvi evropskega kontinenta. Bistvo mirovne konference je bilo v vzpostavitvi starega stanja političnih moči oz. vzpostavitev ravnotežja suverenih držav po vzorcu Westfalskega mirovnega sporazuma iz leta 1648. Vzrok za to je bil naraščajoči nacionalizem, ki se je v drugi polovici 19. stoletja prvič pokazal kot samostojna politična moč, ki je kljub mirovnemu kongresu določal prihodnjo politiko evropskih držav (Schulze 2003). Namen dunajske konference, na kateri so se zbrali vladarji

vodilnih evropskih monarhij: Anglije, Avstrije, Rusije in Prusije je bil ohranitev »*anciens regimes*« in zatrtje kakršnekoli oblike revolucije (Toplak 2003). Konference se je aktivno udeležila tudi Francija, kakor da ne bi bilo njene večdesetletne vojne proti vsej Evropi (Schulze 2003). Motiv alianse, kot pravi Toplakova, »ni bil ne trajni mir ne imperij, temveč izključno »*conservare status quo*« (Toplak 2003, 73), oz. kot pravi Schulze: »Sveta aliansa naj bi bila odgovor na revolucionarne zahteve po ustanavljanju nacionalnih držav.« (Schulze 2003) Status je vzdržal vse do leta 1848 s »prebujanjem narodov« oz. novo in zadnjo meščansko revolucijo na evropskih tleh.

Francoska revolucija leta 1789 je spodbudila načrtovano »gradnjo naroda« in je bila, kot pravi Smith, moderen proces, ki pred tem ni imel prave vzporednice. Nacionalizem in njegovi ideali nacionalne avtonomnosti, enotnosti in identitete v obliki nacionalne države, so moderni pojavi, ki so v središče političnega prizora postavili združen, suveren in edinstven narod ter s tem preoblikovali svet. Francoska revolucija ni »rodila« le nove ideologije, temveč tudi novo obliko človeške skupnosti, nov tip vladavine, nov tip kolektivne identitete in novo vrsto meddržavnega reda (Smith 2005). Ideja naroda je bila tako konsekventen odgovor na pot Evrope v moderno (Schulze 2003), ali kot pravi Smith: »Obstaja splošno sprejeta »zgodovina nacionalizma« in ta je odločno modernistična.« (Smith 2005, 113) Francoska revolucija je pomenila zgodovinski prelom, ki je v geokulturo modernega svetovnega sistema prinesel:

- politično spremembo, ki jo je spremenila v nekaj »normalnega«, se pravi v nekaj, kar je v naravi stvari in je dejansko zaželjeno,
- preuredila je koncept suverenosti od monarha ali zakonodajnega telesa k ljudstvu in s tem so ljudje postali »državljeni« (Wallerstein 2006, 68–69).

4.2 »POMLAD NARODOV« OZ. MARČNA REVOLUCIJA LETA 1848

Kljub ambicijam Svete alijanse po ohranitvi statusa quo iz leta 1648 je bila politična realnost drugačna: »Nacionalna država se je pokazala kot času najbolj primeren okvir in zagotovilo uveljavljanja demokracije in ustavnosti,« (Prunk 2008a, 157) oz. »narod in demokracija sta bili dve strani iste medalje, nacionalna država pa se je pokazala kot času primeren okvir in porok za demokracijo in parlamentarizem« (Schulze 2003, 205). To se je odrazilo tudi v vnetem zagovorniku dunajskega kongresa in nasprotniku vsakršnega nacionalizma, Metternichu, ki je v svojem dnevniku zapisal, da je stara Evropa na začetku svojega konca. S Francosko revolucijo se je nekdanji »narod plemstva« vse bolj spreminjal v »narod ljudstva«.

Prvi veliki val nacionalizmov po letu 1789 je dosegel vrhunec v revolucijah leta 1848 v Evropi. Gre za t.i. »pomlad narodov«, katere glavni »dosežek« je bil združitev Nemčije pod Pruskim in Italije pod Piemontskim pokroviteljstvom ter vzpon Madžarske v okviru habsburškega cesarstva (Smith 2005). Narodno gibanje je »dvignilo glavo«, kot pravi Prunk, tudi na družbenopolitično najbolj zaostalem delu Evrope, za katerega se na Dunajskem kongresu niso kaj prida menili; gre za področje Balkana in celotno Jugovzhodno Evropo, ki je bila v tistem času skoraj v celoti pod oblastjo Osmanskega cesarstva (Prunk 2008a).

Revolucija leta 1848 je bila dogodek, ki je pretresel skoraj celotni evropski prostor in močno zaznamoval življenja številnih držav. Zunanji njenega vpliva sta ostali samo Rusija in Velika Britanija, saj je bila prva še vedno pod vplivom fevdalnega sistema in praktično še ni bila pripravljena ter sposobna za sprejem ukrepov, ki jih je v Srednji Evropi izzvala revolucija, na drugi strani pa je Velika Britanija že imela odpravljen fevdalni sistem in vpeljanih vrsto liberalnih političnih reform, med drugim tudi že prvo socialno-delavsko zakonodajo (Prunk 2008a). V vzhodni Evropi, predvsem v Rusiji, se ideja o nacionalni državi ni prijela in ni dosegla primerljivih razsežnosti kot v preostalem delu Evrope. Vzrok je v tem, da je sama težnja ljudstva po nacionalni državi ogrožala trdnost države in trdnost vladarja oz. je bila diametralno nasprotna strukturam oblasti. Toplakova pravi: »Tu so bile preproste ali miroljubne rešitve problemov politične geografije zaradi številčnosti in raznolikosti nacionalnosti skoraj nemogoče, situacijo pa so dodatno zapletale še velesile, ki so vzhodno

Evropo uporabljale za poligon svojih rivalskih vplivov.« (Toplak 2004, 53) Nacionalizem in njegov produkt – nacionalna država je na omenjenem območju po mnenju Smitha vzniknila v zadnji tretjini 19. stoletja (Smith 2005, 113). Ob koncu 19. stoletja so večino zahodne in jugovzhodne Evrope pokrivali otomanski, ruski in avstroogrski imperiji.

Drugačno razmerje političnih sil je bilo v srednjem delu Evrope, kjer sta bili Nemška in Italijanska pot k nacionalni državi tesno povezani med sabo. Na to nas usmerjajo naslednji zgodovinski prelomi: leto 1848, 1859, 1866 in 1871 so bile stopnje, ki so v obeh primerih vodile v nastanek združene države. S tega gledišča je bilo oblikovanje nacionalne države v srednji Evropi en sam proces. Na podlagi zgodovinskih dejstev je tako proces nastajanja nacionalnih držav potekal prej kot v vzhodnem in kasneje kot v zahodnem delu Evrope in to ravno nasprotno: »medtem ko je v zahodni Evropi država udejanjila narod, je v srednji Evropi narod udejanjil državo« (Schulze 2003, 233). Nacionalna država je ponujala povsem nov tip skupnosti in močno občuten smisel, kar je bil zadosten razlog za izobražene in politično razgrete Srednjeevropejce da sežejo po tistem, kar njihovi sosedi na zahodu že imajo, torej po nacionalni ureditvi svoje entitete (Schulze 2003).

Vzroke za zadnjo veliko meščansko revolucijo gre iskati v številnih socialnih in političnih nemirih, ki so se včasih kazali v obliki kmečkih uporov ali kot politične demonstracije ustave željnega meščanstva (Prunk 2008a). Vzroke gre iskati tudi v Španiji in na Portugalskem (z odcepitvijo Brazilije in njeno razglasitvijo neodvisnosti), v uspešnem Grškem uporu proti Turkom, revoluciji v Bruslju in njeno izjavo o »trajni nevtralnosti« (kar ni bilo pogodu nemškemu rajhu), v Italijanskem odporu proti avstrijskemu gospostvu, v neuspešnem uporu Poljakov proti Rusom, v nacionalni krizi Francije, hudih nemirih v Braunschweigu, Gottingenu, na Saleškem in v Kurhessnu (In der Maur 1991), ter nenazadnje v nerazpoloženem kmečkem prebivalstvu (Prunk 2008a). Ne gre pa pozabiti na dejstvo, da je na večer pred revolucijo izšel »komunistični manifest« Karla Marxa in Fridericha Engelsa, ki je, kot pravi In der Maur, »pomenil bliskavico na političnem nebu, ki je vidcem napovedovala, da bo liberalno in nacionalno meščanskim bojem kmalu sledil tudi socialni boj« (In der Maur 1991, 46-47).

Liberalci so se leta 1848 pri vseh narodih pokazali kot dediči revolucionarjev po letu 1789, torej kot nacionalisti. Liberalci večjih oz. vladajočih narodov so bili do neke mere v prednosti pred manjšimi, ki so jim bili podrejeni, vendar pa se niso pustili v prevlado in so na nacionalistične programe večjih oz. vladajočih odgovorili s svojimi. V njih so zahtevali avtonomijo za svoje narode in tako se je, kot pravi Prunk, »odprla Pandorina skrinjica narodnega vprašanja v Evropi, ki je močno zaznamovala potek revolucije leta 1848–1849« (Prunk 2008a, 171). V tem času smo tudi Slovenci skovali svoj prvi narodni program za zedinjenje vseh slovenskih dežel v enotno deželo t.i. Zedinjeno Slovenijo. Težnja programa je bila priznanje in uporaba slovenskega jezika v uradih in šolah ter narodna avtonomija s svojim deželnim zborom v okviru avstrijskega cesarstva. Program Zedinjene Slovenije je bil postavljen na demokratičnem temelju človeške in narodne enakopravnosti in je zavzemal stališče naravno narodnega in ne zgodovinskega prava ter je s tem postal prvi slovenski politični program za prihodnjih sto let (Prunk 2008b).

Meščanska, t.i. »marčna revolucija« oz. »pomlad narodov« je za seboj prinesla:

- preboj meščanske svobode za vso Srednjo Evropo,
- dokončala socialne in politične reforme, ki so se ustavile po napoleonski dobi,
- odpravila še zadnje ostanke fevdalizma,
- odprla pot moderni teritorialni upravi najnižjih enot oz. občin,
- vzpostavila temeljne človekove pravice in svoboščine z enakostjo pred zakonom,
- vzpostavila načelo ustavnopravnega vladanja s tripartitnostjo oblasti, ki je postalo po letu 1860 politični standard,
- uveljavila načelo ljudske suverenosti oz. »na novo opredelila koncept suverenosti, ki je odslej pripisan ljudstvu-državljanom« (Wallerstein 2006,81),
- pričela reševati narodno vprašanje s stališča narodne samoodločbe, čeprav ga ni rešila in to nerešeno vprašanje je postalo eno najtežjih bremen nadaljnega evropskega političnega razvoja (Prunk 2008a, 177).

Ob koncu ne gre spregledati dejstva, da je koncept suverenosti, ki je bil sprva namenjen vključevanju, mnoge tudi izključil in s tem je politična zgodovina 19. in 20. stoletja postala zgodovina razprav o ločnicah med vključenimi in izključenimi (Wallerstein 2006, 81).

4.3 IMPERIALNA NACIONALNA DRŽAVA

»Če pogledamo enega pomembnih dejavnikov politike v drugi polovici 19. stoletja, narodno gibanje in nacionalizem, bi mogli reči, da se je z zedinjenjem Italije in Nemčije nekako končala prva doba emancipacije in uveljavitve velikih evropskih narodov, ko so se po politični moči med seboj nekako izenačili. V naslednjem obdobju pa so se pri njih začeli kazati osvajalni apetiti po drugih ozemljih, drugih tujih narodih in po povzdigovanju svoje vrednosti in veljave nad druge. Te poteze, ki so pripeljale do njihovega hudega medsebojnega konflikta, imenujemo imperializem.«
(Prunk 2008a, 223)

Politična struktura Evrope v zadnji tretjini 19. stoletja je bila v največji meri posledica sklepov, sprejetih na Dunajskem kongresu leta 1815 in Berlinskem kongresu leta 1871. Evropa se je tako razdelila na »stare« države, ki so obstajale pred letom 1815, in »nove« države, ki so vstale iz nacionalnih gibanj. Do leta 1880 je v Evropi obveljalo, da je samo država lahko politični izraz naroda. Vendar je to veljalo le za velike sile, saj avstroogrška monarhija in otomanski imperij nista priznavala povezave med državnostjo in narodnostjo, Rusija je ignorirala nacionalno vprašanje podrejenih narodov in številni evropski narodi še niso imeli svoje lastne države. Kot pravi Roberts, je bilo narodno vprašanje ključno ne le za strukturo, ampak tudi za evolucijo evropske politike med leti 1880 in 1914 (Roberts v Toplak 2004).

V tem obdobju so se na evropskih tleh za svojo osamosvojitve in uveljavitev borili številni mali narodi in nekateri izmed njih so že imeli svoje samostojne narodne države, veliko pa jih je živelo pod okriljem »mnogonacionalnih« malih držav. Oblast nad njimi je pripadala večjim narodom in s tem so se počutili potlačene in nesvobodne. Boj za narodno osamosvojitve je pri teh narodih, kot pravi Prunk, predstavljalo bistvo njihovega političnega življenja. Nekaterim izmed njih se je tako posrečilo osamosvojiti in vzpostaviti svoj tip državnosti (Poljakom, Čehom in baltskim narodom), drugi (Slovenci, Slovaki, Hrvati, Makedonci in Ukrajinci) pa so morali na svojo priložnost čakati skoraj do izteka 20. stoletja (Prunk 2008a).

Po drugi strani je 19. stoletje z besedami Wallersteina postalo stoletje obnovljenega imperializma s civilizatornim dodatkom. Nacionalizem se je vzpostavljalo s sovraštvom do drugih in večina držav si je prizadevala spodbuditi sovražnost do sosedov, oz. kot zapiše Barres: »Narod je nad jazom in zato narodu pripada najvišja, absolutna vrednost. Posamezniku ne preostane nič drugega, kakor da se podredi naročilu naroda, uboga »sveti zakon rodu« in prisluhne glasom »zemlje in mrtvih«. Narodovo dediščino je treba braniti pred smrtonosnimi nevarnostmi od zunaj kakor od znotraj ...« (Barres v Schulze 2003, 240-241)

Najpombnejša oblika sovražnosti se je institucionalizirala v obliki rasizma. Panevrospki svet je v 19. stoletju obvladoval skoraj ves svetovni-sistem in sebe opredeljeval kot »srce in kot kulminacijo civilizacijskega procesa« zaradi svoje lastne civiliziranosti in tehnologije ter si s tem štel za dolžnost, da se politično in ekonomsko vsili drugim. Imperialna osvajanja in nadvlada drugim ni predstavljala zgolj delovanja države, ampak je postala strast nacije in državljanska dolžnost (Wallerstein 2006), oz. kot se je izrazil britanski kolonialni minister Chamberlain: »Moramo si prizadevati za enotnost držav okoli oceanov; britansko raso moramo konsolidirati ...« (Chamberlain v Schulze 2003, 247). Zaradi tega, kot pravi Schulze, »sta bila imperializem in nacionalizem dve plati iste medalje« (Schulze 2003, 248).

Za še večji razmah nacionalizma na evropskih tleh v tistem časovnem obdobju gre šteti tudi dolgotrajno gospodarsko recesijo, ki se je začela leta 1873 in je trajala vse do začetka devetdesetih let 19. stoletja. Z njo so se države ena za drugo začele odpovedovati svobodni trgovini, s ciljem zaščite domačega gospodarstva. Zato sta leta 1879 Nemčija in Avstroogrška uvedli zaščitne carine, sledile pa so ji še Francija ter ostale države evropske celine. Prosto trgovino so ohranile le Belgija, Nizozemska in Velika Britanija (Prunk 2008a).

Ob koncu 19. in začetku 20. stoletja je prišlo tudi do revolucionarnih odkritij in napredka na področju znanosti: iznajdba elektrike, komunikacijske tehnologije oz. prosto gibanje informacij, iznajdba parnika, železnice, ter razmah težke industrije itd. Vsi ti napredki so prispevali h gospodarskemu razmahu Evropskih velesil nad preostalim svetom, kar se je najočitnejše pokazalo v kolonializmu. Evropska prevlada pa se ni kazala samo v izvozu lastnih proizvodov in institucij izven svojih meja, ampak tudi v uveljavitvi svojega tipa oz.

sistema tržne ekonomije, ki se je nato hitro razširil v vsak kotiček sveta, zato je po mnenju Toplakove obdobje med leti 1850–1914 predglobalizacijsko oz. internacionalizacijsko. Znak rasti ekonomskega sistema je bil viden v širjenju birokracije, sodelovanju ekonomskih partnerjev, načrtovani produkciji, novo nastalih odnosih med managementom, delavstvom in kapitalom, razmahu strokovnih publikacij in časopisov, mednarodnih sporazumih o reguliranju trgov itd. (Toplak 2004). Kolonializem druge polovice 19. stoletja je navdihoval konkurenčni boj za surovine, pomenil priložnost za vlaganja ter odpiral monopolistične ali delno monopolistične pogoje trgovanja. Pri kolonializmu je torej šlo za iskanje in odpiranje novih trgov, kar je vodilo do hude medsebojne konkurence in posledično do velikih konfliktov med nacionalnimi državami, kar je nenazadnje pomenilo vojno obračunavanje (Luard 2001).

Kljub vsem tehnološkim napredkom in razmahu na področju znanosti pa je treba posebej izpostaviti, da je bil kolonializem najočitnejši dokaz evropske prevlade. V Evropi so sredi 19. stoletja že obstajali veliki kolonialni imperiji. Največji imperij je posedovala Velika Britanija, velika kolonialna ozemlja pa so posedovali tudi Španci, Francozi, Portugalci in Nizozemci (Toplak 2004). Nemčija in Italija sta v kolonialno politiko posegli šele ob koncu 19. stoletja, kar je izvalo nezadovoljstvo med ostalimi evropskimi kolonizatorji. Naj so se evropske nacionalne države iztekajočega se 19. stoletja pozitivno ali negativno odzvale na svoja notranja nasprotja in zunane nevarnosti je kljub vsemu jasno vidna skupna oznaka dobe, ki je po besedah Maurrasa vidna v množičnem oz. integralnem nacionalizmu, ki je zagovarjal absolutnost naroda oz. z drugimi besedami: »Ti nisi nič, tvoje ljudstvo je vse.« (Schulze 2003, 258) Gre torej za nov politični fenomen, ki promovira integralni oz. totalni nacionalizem. Le-ta je za svoj razvoj potreboval že udejanjeno nacionalno državo. Država in narod sta en drugega vse bolj in bolj pogojevala in državni razlogi so se čedalje bolj povezovali z nacionalnim egoizmom. Ta povezava je bila vidna pri vseh evropskih narodih ob koncu 19. stoletja.

Bistvo integralnega nacionalizma je lastitev absolutne vloge, s katero je ta svojim notranjim in zunanjim nasprotnikom odrekal pravico do golega obstoja in s tem se njegovo bistvo ni več ujemalo z idejami in kategorijami nacionalizma, ki je nastal po francoskih revolucijah in učil sožitja, enakopravnosti in svobodno urejenih nacij. Lep primer ponazori govor ruskega

vojaškega šovinista Fadejeva: »Slovani so kozmična meglica, iz katere z zgoščevanjem okoli jedra lahko nastane svet. Zato je treba osvoboditi vsa bratska ljudstva in zagotoviti njihovo neodvisnost, tako da se tesno povežejo z Rusi,« (Fadejev v Schulze 2003, 261) kar z drugimi besedami pomeni: neodvisnost, a le pod pogojem povezave. To posledično pomeni enako, kot so to s slovanskimi narodi počeli ostali evropski osvajalci.

Tako se je v začetnem obdobju 20. stoletja ravnotežje velikih sil, s katerimi naj bi se ohranjal status quo in posledično stanje miru iz leta 1815, dobesedno zrušilo. Z vojaško in gospodarsko okrepljeno Evropo ni bilo mogoče ohranjati razmerja moči, kar se je odražalo v velikih imperialističnih težnjah in kolonialnih osvajanjih vsepovsod po svetu. Imperializem je bil glavni vzrok spora med državami, pripomogel pa je tudi neenakomeren razvoj in nemiri narodov, ki so bili ujeti v velike imperije. Mnogonacionalne države so tako težka ohranjale stabilnost in mir in velika vojna je bila pred vrati. Na eni strani so narodi z njo računali na osvoboditev izpod tuje oblasti, na drugi pa so imperialisti želeli doseči »notranjo« enotnost. Imperializem motivirajo interesi nacionalne države kot celote ter interesi določenih razredov oz. družbenih skupin, ki svojo politiko vsilijo drugim državam zaradi svoje koristi. Gre za zmes gospodarskih in političnih sil, ki izvajajo omenjeni pritisk, kar velikokrat povzroči konflikte in posledično vojno.

4.4. PRVA VELIKA »NACIONALNA« VOJNA IN OBDOBJE PO NJEJ

Evropa je bila pripravljena na vojno in vzroke zanjo nikakor ne gre iskati v uboju Franca Ferdinanda 28. junija 1914 v Sarajevu, kot to mnogi akademiki zahoda konstantno poudarjajo. Gavrilo Princip in z njim povezana »teroristična organizacija« Mlada Bosna ni nikakršen povod, niti najmanjši vzrok za veliko morijo in s tem Balkanske države niso krivec za razvoj 1. svetovne vojne. Kriva je Evropa, predvsem zahodnjaška in srednjeevropska, imperialistična, rasistična politika, polna same sebe in svojih načrtov o enem narodu, eni naciji, ki bo zavladata in »združila« evropski prostor. Torej pravično bi bilo in priznati si je treba, da je glavni vzrok za veliko vojno med nacionalnimi državami njihova težnja po prevladi, najprej na evropskih in nato na svetovnih tleh, ter v nerešenem nacionalnem

vprašanju. Atentat je tako za vse zahodne in srednjeevropske preučevalce zgolj uteha in iskanje vzroka, kljub temu da je poglavitni vzrok vsem popolnoma jasen.

Za 1. svetovno vojno lahko rečemo, da gre za prvo veliko nacionalno vojno med državami, oz. kot pravi Schulze, »gre za samouničevanje Evrope, ki se še do danes ni končalo« (Schulze 2003, 269). In der Maur pravi, da bi jo morali označiti z njenim pravim imenom, in sicer: »Največja nacionalna vojna vseh časov,« (In der Maur 1991, 72) saj se je od ostalih vojn, kot pravi Churchill, razlikovala po neznanski bojevitosti nasprotnikov, po grozotnih uničevalnih sredstvih ter po brezobzirnosti vojskovanja (Churchill v Schulze 2003, 269). O tem priča dejstvo, da je ob izbruhu vojne v skoraj vseh socialdemokratskih strankah v Evropi nacionalna solidarnost in iz nje izvirajoča pripravljenost na sodelovanje z vladajočimi sloji prevladala nad internacionalno proletarsko solidarnostjo. Vojna tako ni bila več samo spopadanje oboroženih sil, pri katerem naj ne bi trpelo civilno prebivalstvo, kot je bilo izraženo v pravnih obrazcih v 19. stoletju, ampak je vključevala vse narode v celoti, vključno z vsem civilnim prebivalstvom in na vseh življenskih področjih (Prunk 2008a), oz. kot pravi Schulze, »v vojni je bila celotna družba in prišla je ura države« (Schulze 2003, 270).

Povojno obdobje zaznamujejo številne mirovne konference in pogodbe, ki predstavljajo v pravnem in političnem smislu temeljni kamen prihodnje ureditve sveta. S prvo veliko nacionalno vojno pride do velikih ozemeljskih premikov in do nastanka novih držav, ki so se »osvobodile« izpod oblasti večnacionalnih in drugih imperijev, ki so dušile njihove nacionalne programe. Tako sta po 1. svetovni vojni razpadla dva velika imperija v Srednji in Jugovzhodni Evropi. Gre za Otomanski imperij in Habsburško monarhijo, pa tudi carsko Rusijo. Leta 1919 je razpadla Avstroogrška in iz nje so nastale nove nacionalne države (Avstrija, Madžarska, Češkoslovaška, Poljska in kasnejša Kraljevina Jugoslavija). Za omenjene države naslednice gre po Južničevem mnenju za države t.i. »prve generacije«. Za države prve generacije štejemo države, ki so nastale po 1. svetovni vojni. Le-te so bile pogosto majhne in neoglajene, obremenjene z mnogimi podedovanimi problemi, zlasti nacionalnimi, povezane s tradicijo evropskega državotvorja. Gre torej za države, ki jih lahko razumemo kot nek logičen konec političnih procesov 19. stoletja, ki so tesno prepleteni z oblikovanjem narodov (nacij) in nacionalnim vprašanjem tam, kjer se nacionalne meje niso ujemale z državnimi (Južnič 1985, 84).

Te države so sledile novemu načelu mednarodnega prava, ki je vsakemu narodu priznavalo pravico do samoodločbe. Ta samoodločba je bila utemeljena v 14-ih točkah ameriškega predsednika Thomasa Woodrowa Wilsona, ki se je udeležil Pariške mirovne konference po koncu 1. svetovne vojne 18. januarja 1919. Na konferenco je prišel z namenom, da bo zasedala pod zastavo ameriške demokracije, kakršno je napovedal v svojih 14-ih točkah že leta poprej in katere je Evropa z veseljem sprejela. Njegove politične ideje, med katere se šteje tudi ideja o ustanovitvi Društva narodov, so imele velik vpliv na evropsko politiko. Eden izmed vzrokov uspeha je tudi ameriška gospodarska moč. ZDA so bile namreč v tistem času kapitalsko najmočnejša država sveta. Konferenci se je udeležilo 25 držav vseh petih celin, brez Sovjetske Rusije (Prunk 2008a). Društvo narodov oz. liga narodov, ustanovljena leta 1919, je pripomogla k spremenjenemu razumevanju mednarodnih odnosov. Društvo narodov je premaganim silam v 1. svetovni vojni odreklo članstvo v organizaciji, vodila pa sta jo Francija in Velika Britanija, skladno s svojo politiko. Lahko rečemo, da je bilo društvo instrument za interese Francije in Velike Britanije, v čemer gre iskati tudi vzroke za glavni spodleteli cilj: ustanovitve in ohranjanja miru. Mednarodni odnosi so postali zopet nasilnejši, izražali pa so se s stališča nasprotujočih si in tekmujočih ideologij, kar se pokaže s fašizmom in komunizmom (Baylis in drugi 2008).

Pojem narodnosti s pravico do samoodločanja je postal na konferenci temeljno načelo, a obenem je postal podlaga skrajnih in med seboj nasprotujočih si zahtev. Princip samoodločbe narodov se je kmalu izkazal za uničujočega oz. je pomenil »bumerang, ki je bil vržen, da bi pobil starega gospodarja, a po izpolnitvi te naloge se ni vrnil v roke, temveč na glavo tistim, ki so ga bili vrgli. Največ koristi je imel kasneje nekdo, ki takrat sploh ni bil mišljen: Nemec!« (Zernatto v In der Maur 1991, 89) S to pravico naj bi imel vsak narod pravico do ustanovitve svoje lastne nacionalne države in tako naj bi bila Evropa celina suverenih držav. Vendar pa političnemu vrhu, ki je zasedal na omenjeni mirovni konferenci, ni bilo jasno, da bodo ravno s tem, povzročili naslednjo veliko totalno vojno. Manjšinski narodi se jim niso zdeli velik problem in tega so mislili reševati tako, da bi narodom ponudili demokratično soudeležbo pri zakonodajnih telesih, kar pa se je izkazalo za pretirano in neuresničljivo (Schulze 2003). Vendar pa je treba priznati, kot ugotavlja Prunk, da so te manjšinske pravice prvič omejile dotlej veljavno absolutno državno suverenost, zato lahko mirovni konferenci priznamo pomembno vlogo pri prenovitvi mednarodnega prava (Prunk 2008a, 295). Vendar kot že ugotavlja Hobsbawm, z Wilsonovim načelom ni bilo mogoče doseči, da bi državne

meje ustrezale nacionalnim in jezikovnim mejam. Je pa res, da nikoli drugje prej ali kasneje ni bilo tako sistematičnega poskusa, da bi politični zemljevid zarisali glede na nacionalnost. Ta princip v realnosti ni funkcioniral, saj so bila ljudstva tako poseljena, da je bila večina novih držav, ki so nastale na tleh propadlih imperijev, prav tako multinacionalne »narave«, kakor stare »ječe narodov«, ki so jih nadomestile. Lep primer je Jugoslavija, Čehoslovaška, Romunija in Poljska (Hobsbawm 2007).

Prvo povojno obdobje je obdobje velike politične zmede in socialne krize, predvsem v državah poraženkah, Rusija pa se je znašla v boljševiški revoluciji in državljanski vojni. Z zlomom carske Rusije so na novo nastale štiri države: Litva, Latvija, Estonija in Finska. To so bile tudi edine države, v katerih se je uveljavilo nacionalno načelo, druge dežele ruskega imperija pa so se spremenile v nove sovjetske države. Razpad ruskega imperija je bil začasen, saj si je do začetka 2. svetovne vojne Sovjetska zveza kot njegova naslednjica nazaj priklučila skoraj vse izgubljene dele, razen Finske in dela Poljske. Sovjetska zveza se je celo razširila na račun Nemčije. Državam poraženkam se je tako godilo veliko slabše kot državam zmagovalkam, saj so izgubile vse svoje kolonialne posesti v tujini, naložene pa so jim bile tudi velike odškodnine. Pariška mirovna konferenca, tako ni mogla in ni bila sposobna trajno umiriti vrenja in slabega stanja, oz. kot pravi Toplakova: »Podpisan je bil samo še en mir po meri zmagovalcev.« (Toplak 2003, 88) Ta mir pa je bil na evropskih tleh skozi čas, kot nam kažejo zgodovinska dejstva, pogojen z ekonomijo, ali kot pravi Hobsbawm: »Evropa med obema vojnoma je doživela tudi zmagoslavje druge plati »buržoazne« nacije: nacije kot »nacionalne ekonomije«.« (Hobsbawm 2007, 157) Ekonomske krize v času med vojnoma so namreč še okrepile »nacionalne ekonomije« in s tem posledično nacionalne države: »Ko je po globalni ekonomiji divjal ekonomski vihar, se je svetovni kapitalizem skrtil v igluje ekonomij svojih nacionalnih držav in z njimi povezanih imperijev.« (Hobsbawm 2007, 158)

Sistem svetovnega gospodarstva, ki se je uspel deloma obnoviti po 1. svetovni vojni, je pod pritiskom gospodarske krize leta 1929 vnovič razpadel. Nacionalne pregrade v obliki uvoznih omejitev, deviznih predpisov itd. so se množile in evropske države so bile na poti nazaj k idealu zaprte trgovske države. Nasprotja in konflikti niso bili vidni samo v odnosu do držav, ampak tudi znotraj njih samih. Pojavljati so se začele različne ekstremistične stranke, nacionalisti in komunisti, ki so si utrjevali svoj položaj na račun demokratične sredine in so

prevladovali v javnih spopadih. Narodne manjšine Vzhodne Evrope, so pričele izražati željo po ustanovitvi svoje lastne države in s tem so ogrožale notranji mir na novo nastalih držav naslednic habsburške, turške in ruske države. S tem je bila Evropa pred novo totalno vojno (Schulze 2003).

4.5 TOTALNA NACIONALNA VOJNA

Po prvi svetovni vojni, kratki obnovi sveta oz. mednarodnega reda in sistema je sledil ponovni gospodarski in politični zaton. Tako je prišel čas 2. svetovne vojne, ki je dobila etiketo totalne nacionalne vojne. Povsod je bilo razširjeno mnenje, da je liberalna demokracija v gospodarski krizi zavozila, da je bila sprememba liberalne države v državo socialne blaginje samo prehod in da mora priti nova socialistična, totalna država prisile. Tako so na oblast prišle karizmatične osebnosti, ki so uvedle diktaturo. Kot je razvidno iz zgodovinskega poteka, je ideja nacionalne države zmagoslavno nastopila, se razbohotila a kaj kmalu soočila z novimi razsežnostmi in izzivi tistega časa. Govorimo o ekonomiji, socializmu, tehnologiji in novih ideologijah. Kaj kmalu je nato postalo jasno, da se bo nacionalizem sprevrgel v fašizem in rasizem. Praksa nacionalne države, ki se je kazala v mirovnih sklepih iz pariške mirovne konference leta 1918 in neposredno po njej, ni bila tako demokratična, kot se je na prvi pogled zdelo (Schulze 2003). V večini primerov je »državna nacija« sicer zmagala, a kot pravi In der Maur: »Pristop k njej pogosto ni bil prostovoljen, temveč proti volji izsiljen s pomočjo pogodb ali ljudskih glasovanj, ali pa je bila priključitev izvedena s silo.« (In der Maur 1991, 91)

Z Mussolinijevim pohodom na oblast, ki je veljal za prvega evropskega diktatorja (če ne upoštevamo Leninove oblasti v Rusiji), je prišlo posledično do številnih drugih avtoritarnih prevratov in leta 1939 je od osemindvajsetih evropskih držav ostalo samo še enajst držav z demokratično ureditvijo. Vse evropske diktature so imele značilnosti totalitarne države oz. so si prizadevale zanjo. Diktature niso bile vsepovsod enake, vendar so si bile podobne, kar zadeva bistvene značilnosti državne ureditve. Vse so imele, naslednje skupne značilnosti:

- uradne ideologije s totalitarnimi aspiracijami,

- popoln nadzor nad vsemi sredstvi prisile in komunikacije,
- nadzirano gospodarstvo z dirigizmom, socializacijo in podržavljenjem,
- centralizirano množično gibanje kot enotno stranko (Schulze 2003, 287).

V totalitarno ureditev pod vodstvom diktatorja pa niso prešle le države poraženke 1. svetovne vojne (Turčija, Nemčija, Avstrija), vendar tudi države zmagovalke. Ob koncu prve tretjine 20. stoletja sta v Evropi prevladovala dva tabora ureditve držav: fašistične države in države z diktatorsko vlado (Schulze 2003).

Pojav fašističnih strank pod vodstvom dveh glavnih akterjev, a ne edinih (na evropskih tleh) takratnega časa, Mussolinija in Hitlerja, so obljubliale novo vizijo ureditve nacionalne države. Bistvo njihovega uspeha je v vodstvenih sposobnostih osebnega magnetizma. Kot pravi Schulze, so znali ustvariti eksplozivno idejno zmes, v kateri so se njihovi poslušalci prepoznali, kar je bilo vodilo v rasizem (Schulze 2003, 290). »Tako je nastal biološki nacionalizem, ki je iz svoje rasne pripadnosti izvajal pravico do gospodovanja in končno tudi pravico do uničevanja »drugih« (Judov, Ciganov, Črncev, Slovanov, sploh vseh, ki so v napoto) kot »največjo nacionalno dobrino krvi in duha.« (In der Maur 1991, 95)

Prenos metafor iz vojne na politiko, duhovna mobilizacija množic za državljansko vojno, povečevanje akcij, so bile temeljne značilnosti fašistične in nacionalsocialistične propagande. V njihovih nagovorih in posledičnem delovanju je imel veliko vlogo novonastali mit o enem narodu in eni rasi. Mussolini in Hitler sta znala fascinirati ljudi, volilce in privrženice. V svojih nastopih sta znala iz nezavednih, iracionalnih globin kolektivne zavesti na dan potegniti strahove, želje in predsodke ter jih poimenovati. S tem se je fašistična in nacionalistična politika izkazala za modernejšo od ostalih (Schulze 2003, 290–291) in s tem zaznamovala svetovno zgodovino. Pri fašizmu gre torej za neko izrazito obliko nacionalizma, ki pa ni bila samozadostna. Fašisti so prezirali komunizem in liberalizem. Zavračali so tudi staro konservativno elitno politiko. Nacijo so razumeli kot brezrazredni kolektiv nad posameznikom, ki potrebuje močnega voditelja, množično mobilizacijo in posledično močno in trdno nacionalno državo. Državocentrični in militaristični značaj, iz katerega so izhajali, so dobili v 1. svetovni vojni. Razloge za fašistični uspeh gre iskati tudi v gospodarski krizi in v

izgubi vere ljudi v liberalno demokracijo. Fašistična ideologija je bila po eni strani imperialistična, po drugi globoko antiuniverzalistična, njena vizija pa je bila v vzpostavitvi velikih blokov moči, od katerih je vsak organiziran kot večvredna nacija/rasa, ki vlada manjšim podrejenim razredom. Komunistični in fašistični ideologiji pa sta si tudi podobni. Obe sta namreč upravičevali skrajno politiko, ki je predpostavljala, da je zgolj z močjo volje mogoče premagati »resničnost«. Fašizem in komunizem si nista prizadevala za nek globalno urejeni red nacionalnih držav, ampak sta težila k nadimperijem, pod vodstvom svojih nadras (Baylis in drugi 2008, 273). Nacionalna država se je tako v svoji najhujši obliki zopet povzdignila nad vse možne družbene oblike, poosebljali pa so jo njeni karizmatični voditelji.

Druga svetovna vojna je bila v primerjavi z ostalimi edinstvena zaradi treh dejstev oz. značilnosti:

- v njej so poleg vojakov na frontah, zelo množično trpeli civilisti zaradi totalnosti vojne, v kateri so uporabljali množični teror nad civilnim prebivalstvom. Gre za hude psihološke pritiske na tuje prebivalstvo in posledično iztrebljanje le-tega,
- pojavi se močno odporiško gibanje in gverilsko vojskovanje na okupatorjevih ozemljih,
- pojavi se nacionalsocialistično sistematično izvajanje genocida nad Judi in Romi. S tem je bilo v večini evropskih držav judovsko prebivalstvo skoraj povsem izkoreninjeno, žrtev pa od 5,5–6,3 milijona. Za lažje in bolj sistematično uničevanje življenj pa so si umislili strahotna uničevalna taborišča (Prunk 2008a, 418–419).

Hitlerjev način vojskovanja je pripomogel, da je 2. svetovna vojna kmalu dobila značaj totalne nacionalno uničujoče vojne. Evropo naj bi očistil judovskega prebivalstva (holokavst) in močno zmanjšal slovansko prebivalstvo na območju Poljske, Sovjetske zveze in na Balkanu ter s tem napravil prostor nemški kolonizaciji. Kot pravi Prunk, je vojna dobila novo v evropski moderni zgodovini nevideno obliko človeškega in materialnega uničevanja. To se je pokazalo v barbarskem načrtnem bombardiranju mest in civilnega prebivalstva ter v uničevalnih in koncentracijskih taboriščih (Prunk 2008a, 419).

Ob tem dejstvu pa ne gre prezreti ostalih vpletenih akterjev v vojni, ki so ravnali prav tako nehumano in nemoralno. Nepravilno bi bilo obsojati samo enega in valiti vso krivdo nanj, največkrat na poraženca, saj so tudi zmagovalne sile prizadejale svetu katastrofalne posledice in zadale nasprotniku zastrašujoče izgube. Predvsem gre tu izpostaviti večnega »mirovnika«, zagovornika demokracije in borca proti fašizmu – ZDA, ki so s svojo »politiko« in odvrženo atomsko bombo leta 1945 prizadejali žrtve regiji tudi v prihodnje. Omenjena 2. svetovna vojna je upravičeno naslovljena z etiketo totalna, saj je bila v celoti nehumana, nemoralna in je zajemala vsa živa bitja. S težnjo nacionalne države po pravladi nad drugimi je samo sebe prikrajšala za moč, suverenost, avtonomijo. To se odrazi po 2. svetovni vojni, ko se pričnejo nacionalne države med seboj »povezovati«, »sodelovati« in voditi drugačen tip politike, čeprav gre za t.i. obdobje hladne vojne in blokvske delitve sveta v letih po 2. svetovni vojni do razpada bipolarnosti leta 1989.

4.6 NACIONALNA DRŽAVA V OBDOBJU HLADNE VOJNE IN PO NJEJ

Za povojno obdobje in politiko tistega časa je značilno, da sta jo določali in vodili dve veliki sili: ZDA in Sovjetska zveza in obe sta se zavzemali za čim večji vpliv v svetu. Na eni strani imamo Sovjetsko zvezo s socialističnim sistemom, na drugi ZDA s hegemonsko vlogo v svetovnem kapitalizmu. Komunistična oblast je bila organizirana kot konvencionalna ozemeljska oblast, čeprav z novimi institucijami in ideologijo, ZDA pa so si hegemonijo zamislile drugače. Kot pravi Toplakova: »Glede prihodnosti Evrope sta si bili velelsili v nasprotju. Pokroviteljstvo nad Evropo sta si velesili razdelili tako, da so ZDA z Marshallovim načrtom obnove povojne Evrope, ki je zajel 16 držav, pridobile pomemben političen vpliv na Zahodno Evropo in zahodnoevropski intergracijski projekt, Sovjetska zveza pa je v Srednji in Vzhodni Evropi gradila socialistični raj.« (Toplak 2004, 114) Tako so ZDA ustvarile temelje za globalni red na podlagi nacionalne suverenosti z nizkimi carinami, vodenimi menjalnimi tečaji in obsežno obnovo. V obdobju po vojni se je pokazalo, da je ideja nacionalne države in s tem povezane nacionalnosti uničujoča, zato so se iskale nove svetovne ureditve, vse onkraj nacije. Gre za razmah številnih mednarodnih organizacij: OZN, ES, NATO, Evropski svet, Evropski parlament, KEVS, Varšavski pakt in številnih drugih drugod po svetu (In der Maur 1991). Gre torej za proces upadanja vloge nacionalne države, kot smo je bili vajeni skozi njeno zgodovino, kar pa še ne pomeni da le-ta propada. Razvoj mednarodnih organizacij je

povzročil drugačno razmerje političnih sil, saj so se države pričele medsebojno povezovati in sodelovati. Razmah vseh »mednarodnih« institucij po 2. svetovni vojni je značilen predvsem za zahodnoevropski prostor.

Po 2. svetovni vojni so bile, kakor je obetal 2. člen atlantske listine, obnovljene vse predvojne države z izjemo treh baltskih, ki so bile pod Sovjetsko zvezo. Tudi same meje držav se niso bistveno spremenile. Izjema je bila le Poljska, ki je izgubila veliko etničnega ozemlja, po drugi strani pa ga pridobila na račun Nemčije. Tako so se meje Poljske pomaknile na zahod in Evropa je bila navidezno osvobojena in demokratizirana ter opisana kot »družina nacionalnih držav« (Schulze 2003, 308).

Med najpomembnejše posledice 2. svetovne vojne se šteje nastanek držav, ki so si nadele naziv ljudske demokracije. Te države so nastale v Vzhodni Evropi, deloma Srednji in na Balkanu, približno v istem časovnem obdobju, ko se je utrjeval politični, vojaški in ideološki blok pod vodstvom Sovjetske zveze. Ob tem pa se je širil sovjetski model socializma. Sovjetska zveza je bila tudi pomemben dejavnik eliminiranja fašističnih sil (Južnič 1985, 330), vendar pa to še ni pomenilo suverenosti držav v klasičnem razumevanju in njihove neodvisnosti in samostojnosti. Vsaka »tretja« pot je bila neuspešna in sankcionirana. To se lepo pokaže pri vstaji leta 1956 na Madžarskem in vstaji leta 1968 na Čehoslovaškem, ki sta bili hitro zatrti.

V obdobju hladne vojne so veljala drugačna pravila kot pred njo. Gre za popolnoma drugačne predpostavke:

- vojaško (atomska) ravnovesje velesil in blokov,
- prepletenost vsakokratnih gospodarstev je ustvarjala skupna tržišča,
- napetost med ideologijami; na eni strani marksistično-realsocialistična in na drugi kapitalistično-demokratska,
- dopustitev nadomestnih vojn v tretjem in četrtem svetu (In der Maur 1991, 105).

Vse to, kot pravi In der Maur, je bilo v Evropi možno le, dokler so bili narodi brez svojih lastnih zahtev in ambicij po svoji lastni nacionalni državi (In der Maur 1991, 105) oz. se je leta v času hladne vojne uveljavila in globalizirala, vendar v državljanski in ne etnični obliki. Države so se legitimizirale z nenacionalnimi vrednotami. Na eni strani gre za komunizem in na drugi za demokracijo. ZDA in Sovjetska zveza sta sicer priznavali etnično raznolikost, vendar v okviru državne suverenosti in državljanske nacionalne identitete. Etnonacionalizem se tako ponovno pojavi šele po koncu hladne vojne. Z etično homogenizacijo je namreč postal etnonacionalizem odveč, državljanski nacionalizem pa sprejemljiv. Realno stanje je bilo sicer nekoliko drugačno, saj so bile nacionalne države neenakopravne in večinoma umeščene v en ali drug blok, kljub temu da so politični red predstavljali kot red suverenih nacionalnih držav (Baylis in drugi 2008). Zaradi spoznanja nekaterih dekoloniziranih držav v procesu dekolonizacije, da v blokovskem konfliktu ni njihovega interesa, pride do pojava t.i. politike neuvrščenosti. Ta politika se je konkretizirala v aktivnem sodelovanju Jugoslavije, ki je imela svoje razloge nasprotovanja, potem ko je vzpostavila parametre mednarodne neodvisnosti. Gibanje se je nato po beograjski konferenci leta 1961 močno razširilo, vendar je zaradi nenehnega vmešavanja obeh velesil ostala le alternativa (Južnič 1985, 348). Še najboljše se je znašla v omenjenem političnem položaju Jugoslavija, ki pa je kmalu po padcu »železne zavese« razpadla tudi sama.

Institucionalni sistem blokovske delitve je bil sklenjen z varšavskim paktom 14. maja 1955. S tem sporazumom so se države, ki so kasneje prejele naziv »države realnega socializma«, medsebojno dogovorile o vojaški pomoči. Z oblikovanjem NATA (severnoatlantskega pakta) leta 1949 in nato nekaj let kasneje še varšavskega pakta, kot odgovor na ustanovitev NATA je dobil proces blokovskega strukturiranja formalen in politično-institucionalen izraz na osrednjem in izvornem področju medblokovskega spopada, torej v Evropi. Dejansko so bili temeljni pogoji zanj podani že v letih po koncu 2. svetovne vojne, ko so se nekdanji zavezniki v antifašistični koaliciji začeli razhajati ob starih in novih vprašanjih ureditve Evrope in sveta (Benko 2000).

Eden izmed pomembnih dogodkov je tudi t.i. Trumanova doktrina, v središču katere je bila zajezitev sovjetske ekspanzionistične politike. Takšen položaj je Walter Lippman označil kot obdobje začetka hladne vojne (Prunk 2008a), saj morajo ZDA od njenega sprejetja naprej

pomagati vsem tistim, ki jih »ogroža komunizem«, kar je pomenilo uvod v posredne in neposredne intervencije po vsem svetu ter s tem vzpostavljanje hegemonskega položaja in kapitalističnega sveta. V zahodnem bloku je nato sledil proces gospodarske in politične homogenizacije. Marshallov plan, ki je bil izdelan za obnovo Evrope je začel na Evropskih tleh veljati po letu 1948 in Sovjetska zveza ga je proglasila za projekt podjarmljanja Evrope in vmešavanja v notranje zadeve drugih suverenih nacionalnih držav evropskega prostora, kar je bilo v nasprotju z navodili Združenih narodov.

Blokovska delitev je posledično pripeljala do novih skupnosti v zahodnem delu Evrope. Prva skupnost, ki je nastala, je bila skupnost za premog in jeklo, ustanovljena leta 1951 in Komisija za atomsko energijo, imenovana EVRATOM leta 1957. Najpomembnejša izmed vseh pa je bila skupnost, ki se je oblikovala na podlagi skupnega trga. Nastala je leta 1957 s podpisom pogodbe v Rimu, kjer je šest držav Zahodne Evrope (Francija, države Beneluksa, Zvezna republika Nemčija in Italija) podpisalo sporazum s ciljem gospodarske povezanosti, ukinitvijo medsebojnih carin in drugih ovir v mednarodni trgovini ter svobodnega pretoka kapitala (Južnič 1985, 345), kar nadalje vodi skozi čas do ustanovitve Evropske Unije.

Na drugi strani je bila homogenost Vzhodne Evrope, ki jo je goreče zagovarjala in poudarjala Sovjetska zveza, le navidezna, saj nikoli ni nastal skupni »socialistični trg«. Vzhodni Evropejci, zlasti prebivalci Sovjetske zveze so bili obsojeni na socialistični tip vladavine, ki jim ni dovoljeval vstopa v kapitalistične načine gospodarstva, saj niso smeli potovati v druge države. Sovjetski režim, kot pravi Toplakova, ni bil samo ideološki, ampak tudi kulturni problem (Toplak 2004, 115). V zahodnem bloku se tisti čas prične vzpon in prevlada kapitalizma in z njim povezane globalizacije. Gre za pojav, za katerega je značilna močna koncentracija in akumulacija kapitala ter proizvodnje, kot tudi privatne lastnine in izkoriščanje delavskega razreda. Kapitalizem kot ekonomski sistem je tako narekoval tudi spremenjene družbene odnose. Z možnostjo potovanja, trgovinskih izmenjav, medsebojnega sodelovanja, množičnih komunikacij v zahodnem delu sveta je le-ta pripomogla k homogenizaciji in pluralizaciji odnosov. Kapitalizem se je po drugi svetovni vojni na zahodnem delu sveta razcvetel in s tem predstavljal novosti na področju tehnologije, gospodarske storilnosti, demokratične ureditve itd. Na drugi strani je nesodelovanje in

zaprtost Sovjetskega bloka pripeljala do velikih težav, ki so bile vidne od 60. let dalje, ko je kriza naraščala, gospodarstvo upadalo, tehnološkega razvoja pa ni bilo zaslediti.

V začetku 80. let je bilo zaostajanje gospodarstva komunističnega bloka v primerjavi z zahodnim vse večje, saj so jih prehitele nekoč veliko bolj zaostale države Južne Evrope, Španija, Portugalska in Grčija. S tem se je pokazala nujnost po korenitih gospodarskih in političnih reformah, za katere pa se oblasti niso zmenile. Tako je veliki vzhodni »imperij« množično izgubljal na popularnosti, česar se končno, a žal tudi prepozno zave politična elita. Da bi izšli iz krize, se je politična elita poslužila nove taktike urejanja narodnega vprašanja. V vseh socialističnih državah so pričeli poudarjati enakopravnost znotraj socialističnega tabora in poudarjati svoje posebnosti, najbolj nevarno pa je postalo poudarjanje narodnega vprašanja v večnacionalnih državah, kot sta bili Romunija in Jugoslavija, kjer je nacionalizem trčil ob nacionalne pravice in želje drugih manjših narodov. V socialistični Titovi Jugoslaviji, ki je bila zgrajena na geslu bratstva in enotnosti med Jugoslovanskimi narodi, je prišlo takoj po njegovi smrti leta 1980 do nacionalnih nemirov, kar je v letih 1990–1991 pripeljalo do njenega razpada. Poglavitne vzroke za propad komunističnega sistema pa gre iskati v sami Sovjetski zvezi. Prepozno ukrepanje, gospodarska in politična zaostalost nasproti ostalemu svetu ter nerešena nacionalna vprašanja so zlomila vzhodni komunistični blok s padcem berlinskega zidu leta 1989 (Južnič 1985).

S tem je prišlo do velikega zgodovinskega preloma v svetu. Dokončnemu propadu komunizma sledijo korenite spremembe v mednarodnih odnosih, kar se odrazi v nastanku novih 27-ih nacionalnih držav pod geslom demokracije, med katere sodita tudi Slovenija in Hrvaška, ki bosta obravnavani v zadnjem poglavju. Postopek tranzicije oz. prehoda iz komunističnega totalitarnega režima v demokratično evropski je nato sledil 13 let, vse do vstopa Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO. Kot vidimo, se proces oblikovanja nacionalnih držav skozi zgodovino ne ustavlja in zato lahko rečemo, da moderna nacionalna država še kako obstaja in je, kot kaže, zaželjena oblika družbene organizacije oz. nadoblasti. To se kaže v nenehnih težnjah različnih malih narodov po svoji nacionalni državi. Ob koncu gre reči, da si ljudje želijo obliko samostojnosti, kjer se lahko prepoznajo, istočasno pa vstopajo v odnose z drugimi, kjer nikakor ne morejo biti totalno suvereni in avtonomni. Pri vsem tem pa, kot nam kažejo zgodovinska dejstva, ključno vlogo odigra tudi razmerje

politične moči v svetu, od katere je odvisna moč, uveljavitev in uspešno delovanje nacionalne države v globaliziranem svetu, v katerega se podajmo v naslednjem poglavju. Propad oz. zlom komunizma kot gospodarskega in političnega sistema so spremljali intenzivni globalizacijski procesi, ki jih povezujemo z ekskluzivnim poglobljanjem in tesnim medsebojnim sodelovanjem gospodarskih svetovnih tokov. Ta implicira liberalizacijo svetovnega gospodarstva v smislu globalne ekonomije, pomena novih vrednot, kot sta uvajanje novih tehnologij in znanja. To označuje prehod v t.i. globalno in informacijsko družbo. A vendar pri preučevanju, nacionalne države ne bo odveč misel Oskarja Lafontainea, ki pravi: »Zaradi svoje prihodnosti potrebujemo narodno solidarnost bolj kot kadarkoli, a razviti se bo mogla le, če bomo premagali nacionalno državo.« (Lafontaine v In der Maur 1991, 108). Nacionalno državo kot organizacijsko obliko družbene organizacije določenega števila ljudi ni treba opustiti, opustiti je treba vse tiste stvari, ki so v njeni zgodovini prizadejale človeštvu največje izgube: vojno!

5. GLOBALIZACIJA

»Globalizacija ni postranska v naših življenjih. Je sprememba naših življenskih okoliščin. Je način našega življenja danes«.

Antony Giddens

Kot je bilo omenjeno v uvodnem delu, se bo tretji del naloge osredotočal na politiko globalizacije, globalizacijo samo in predvsem na to, kaj se je zgodilo z nacionalno državo, z omenjenim procesom v političnem in vsakdanjem življenju. Prav tako bomo poskušali izluščiti oz. pokazati na globalizacijske pozitivne in negativne posledice. Pri tem je treba omeniti, da je omenjena tematika izredno specifična oz. kompleksna, saj jo je izredno težko točno definirati. Zato se bomo za njeno lažje razumevanje, osredotočili na tri glavne teoretske strategije oz. pristope razumevanja: hiperglobalizacijo, skeptično globalizacijo in transformacijsko globalizacijo. V zaključnem delu poglavja pa se bomo osredotočili na samo (spremenjeno) razumevanje nacionalne države v današnji dobi globalizacije, kamor nas bo pot nato vodila do empiričnega primera arbitražnega sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško.

Globalizacija je v današnjem svetu izredno pomembna, aktualna in zanimiva tema na vseh področjih človekovega življenja, oz. kot pravi Giddens: »Upravičeno lahko trdimo, da je v zadnjih letih globalizacija postala osrednja tema večine političnih in gospodarskih razprav,« (Giddens 2000, 36) saj se z njo praktično srečujemo v vsakdanjem življenju, akademskih diskurzih in političnih dialogih. Na kratko bi lahko rekli, da zavest o globalnem domu, »eni svetovni vasi«, nikoli ni bila večja, kot je danes, kljub temu da veliko predelov sveta ostaja v revščini in pomankanju. Prav revščina in pomankanje na eni strani ter visoki kapitalski presežki na drugi zbujejo različne pomisleke o današnjih vlogah suverenosti in moči nacionalnih držav v dobi globalizacije. Na eni strani imamo zagovornike globalizacije, na drugi skeptike. Pojav globalizacije tako vpliva na obnašanje in delovanje nacionalne države, pripomore k nastajanju novih, ji daje možnost moči in hkratnega zatona.

Preučevanje in razpravljanje o globalizaciji je pravzaprav debata o aktualnih razmerah v mednarodni skupnosti, razprava o nacionalnosti, lokalnosti, regionalnosti – torej o svetu, v katerem živimo in se gibamo, ter o »silah«, ki ga oblikujejo in preoblikujejo. Je diskusija o dogodkih in procesih, ki zaznamujejo današnji svet. Lahko rečemo, da globalizacija vpliva na vse sfere človekovega življenja, kar pomeni, da vpliva tudi na posamezno nacionalno državo, ki je z razmahom tovrstnih procesov čedalje bolj odvisna od tokov in trendov v svetu, ter postaja del širšega svetovnega političnega sistema, mednarodne ekonomije in globalne družbe. Tudi politična situacija znotraj nacionalne države je zato vedno bolj odvisna od zunanjih dejavnikov, kot so svetovni trgovinski tokovi, vpliv globalnih, političnih in civilnih gibanj, vpliv množičnih medijev itd., kar prinese tudi popolnoma drugačno vlogo in razumevanje nacionalne države v današnjem (post)modernem času. V pričujočem delu bomo pokazali, da je t.i. klasično razumevanje in posledično delovanje nacionalne države, ki je bilo opisano in razčlenjeno skozi zgodovinska prelomna obdobja v prejšnjem poglavju, neustrezno in neprimerno sodobnemu času, v katerem živimo.

Sodobna politika je globalna politika. Praktično lahko rečemo, da nihče več ne more zapreti vrat pred ostalim svetom oz. se na nek način izolirati od ostalega sveta in s tem ubežati procesom globalizacije. To se izredno lepo vidi v gospodarstvu, kjer sta država in gospodarstvo izredno prepleteni, v nekaterih državah celo tako močno, da sta politika in gospodarstvo povsem zlita ena z drugo. Dandanes se dogodki odvijajo tako hitro in s tako naglico, da jim včasih sploh ne moremo več slediti. K temu je veliko pripomogel tudi razvoj komunikacijskih sredstev, ki nam omogočajo veliko dostopnost do informacij, dogodkov, dobrin itd. Tako lahko praktično vsak dan opazujemo, da globalizacija poleg tesnejše medsebojne povezanosti pomeni tudi intenzivnejše odnose na raznovrstnih področjih.

5.1 POJAV GLOBALIZACIJE

Pojem globalizacija, v smislu družboslovne paradigme, je iznajdba novejšega datuma. Prvič se pojem pojavi v kakšnem izmed slovarjev leta 1962, in sicer v Oxford English Dictionary. Na samo razvitje globalizacije kot družbene paradigme pa je bilo treba počakati še par desetletij (Rizman 2008, 14). Po podatkih organizacije OECD je bil pojem globalizacija prvič uradno omenjen leta 1985. Njegov »avtor« Theodore Levitt je z njim označil sodobne spremembe, ki so se zgodile v takratnih zadnjih dveh do treh desetletjih v mednarodnem gospodarstvu. Termin je nato začel nadomeščati prej uporabljene besede, kot so mednarodna integracija, internacionalizacija in soodvisnost (Svetličič 1996, 71), ponekod pa se da zaslediti tudi enačenje globalizacije in kapitalizma.

Če pogledamo z zgodovinskega razvojnega vidika, pa globalizacija, kot se nam kaže, ni od včeraj, ni nek nov pojav, kot mnogi mislijo, in ni nastala v osemdesetih letih, ko se je sicer resnično zelo razmahnila, oz. kot pravi Svetličič: »Prevladuje vtis, da gre za nekaj popolnoma novega, nekaj kar nima prednikov v zgodovini, kar je nastalo šele nedavno. Pa ni tako.« (Svetličič 2004, 25) Globalizacija je z nami že dolgo, Kindleberger o tem pravi: »Zgodovina globalizacije se je začela s čezmejno trgovino na velike razdalje, veliko pred krščanstvom in je bila že zelo razvita, preden je Kolumb odkril novi svet. Trgovina, migracije, pretoki kapitala, tehnične spremembe in nastanek multinacionalnih korporacij so postopno le krepile ekonomsko integracijo.« (Kindleberger v Svetličič 2004, 25) Eden izmed možnih vidikov njenega pojava je zato tudi ta, da gre le za nadaljevanje liberalne mednarodne trgovine, ki se je začela sredi 19. stoletja. Če pogledamo v leto 1913, so bili deleži mednarodne trgovine in tujih investicij, v BDP precej visoki, kar nam da jasno vedeti, da je bilo gospodarstvo že takrat precej internacionalizirano, kljub temu da so bile vanj vključene le nekatere države in podjetja. V današnjem času pa so z izjemo Severne Koreje in Kube (pa še ti se počasi odpirata) skoraj vse države in vsa podjetja ter posamezniki vključeni v proces globalizacije. Ena izmed bistvenih značilnosti je tudi ta, da je kapitalizem globalno naravnan (Svetličič 2004). Vzroke gre iskati v želji po dobičku, kar predstavlja motor razvoja kapitalizma. In ker

vsaka želja rodi novo željo, je bila le-ta vedno večja in večja, kar je posledično nujno pripeljalo do širjenja kapitala izven lastnih meja po celem svetu.

Svet, v katerem živimo danes, Wallerstein poimenuje kot »moderna svetovni-sistem«, le-ta pa naj bi izviral iz 16. stoletja, čeprav je takrat deloval le v določenem delu sveta, predvsem v nekaterih predelih Evrope in Amerikah ter se nato čez čas razširil po vsej Zemlji. Čas v, katerem smo živeli in živimo je čas večne kapitalistične svetovne-ekonomije (Wallerstein 2006). Rizman globalizacijo loči na star zgodovinski pojav in na globalizacijo kot novo razlago družbene paradigme, ta pa je z zgodovinskega vidika stara vsaj toliko kot kapitalizem (Rizman 2008). Giddens pa na diskusije o vzrokih za vzpon in razvoj oz. sam pojav globalizacije gleda večdimentzionalno, in sicer s treh tradicij, ki igrajo pomembno vlogo pri teoretiziranju globalizacijskih procesov. Prva je pomen kapitalizma, kot ga poudarjajo Marx in marksisti, druga je pomen Durkheimovega gledanja na industrializacijo in tretja pomen racionalnosti kot jo poudarja Weber. Doba moderne kot neke nove oblike družbenega življenja, ki se je pojavila v Evropi od 17. stoletja dalje, je povezala svet. Z razpravami o modernosti pa naj bi se rodil koncept globalizacije, s tem ko naj bi misleci 19. in 20. stoletja od Saint-Simona do Mackinderja spoznali, kako modernost povezuje svet in s tem začeli razmišljati o globalizaciji (Pikalo 2003).

Kljub vsem podanim teoretskim mislim različnih teoretikov, ne moremo točno opredeliti nastanka oz. umestiti pojava globalizacije v neko točno določeno časovno obdobje, o čemer govori tudi Beck, ki pravi: »Mnogi začetek »kapitalističnega svetovnega sistema« (Immanuel Wallerstein) datirajo nazaj v 16. stoletje, v začetke kolonializma, drugi v čas vznika mednarodnih koncernov. Za druge, spet, se globalizacija začne z odpravo trdnih menjalnih tečajev ali pa z razpadom Vzhodnega bloka.« (Beck 2003, 38) Še največ konsenza je v literaturi glede pojava globalizacije mogoče najti v t.i. »prvi globalizaciji«, ki je nastopila približno v času druge industrijske revolucije in je trajala do prve svetovne vojne (Toplak 2004, 52). Po drugi strani pa lahko z gotovostjo zatrdimo, da se je le-ta razcvetela po koncu hladne vojne, z razpadom vzhodnega komunističnega bloka. To še posebej velja za zemljepisni obseg globalizacije, saj deli sveta, ki prej niso bili vključeni v globalni kapitalistični prostor, globalne komunikacijske sisteme in globalne kulturne vplive, zdaj v teh omrežjih veliko bolj globalno povezano delujejo kakor v preteklosti. Glavni učinek konca hladne vojne je bil v »padcu meja«, ki so zadrževale globalizacijo pred vztopom v t.i. vzhodni

»socialistični blok«, ki je bil zaprt sam vase in nedovzeten za Zahod in njegove ideje. Zato, kot poudarjajo Bylis, Smith in Owensova, ni nič pretresljivega, da številni komentatorji menijo, da je svet po koncu hladne vojne pomenil krepitev globalizacije v vseh njenih razsežnostih. Tu predvsem izpostavljajo globalni finančni red, ki je v sodobnem času postal univerzalen po svojem dosegu, kot po vplivu njegovih glavnih institucij, kakršni sta Svetovna Banka in Mednarodni denarni sklad (Bylis in drugi, 2008).

Globalizacija in z njo povezani procesi se nam kažejo kot izredno kompleksen pojav, kar nam povzroča preglavice pri njenem preučevanju, definiranju in vmeščanju le-te v različna časovna obdobja, saj se prepleta, vzajemno sodeluje in dopolnjuje z različnimi drugimi družbenimi pojavi, kar bomo spoznali, ko jo bomo poskušali predstaviti, oz. podati različne definicije o njej. Glede pojava globalizacije, gre tako reči, da vsekakor velja za dolgoročni zgodovinski trend, z različnimi valovi, zato si sedanjega reda, v katerem bivamo ne gre razlagati v smislu globalizacije, ker nam ne pove kaj dosti, kaj je za sedanje razmere specifično, oz. kot pravi Pikalo: »Globalizacijo je treba dojeti in razlagati večplastno,« (Pikalo 2003, 19) čemur se bomo poskušali približati v nadaljevanju.

5.2 O POJMU GLOBALIZACIJE

Pri sami razlagi, preučevanju in podajanju različnih definicij o globalizaciji za začetek ne bo odveč Beckova misel: »Globalizacija je prav gotovo najbolj uporabljana-zlorabljana-in najredkeje definirana, verjetno najbolj napačno razumljena, najnebuloznejša in politično najučinkovitejša (udarna in sporna) beseda zadnjih in tudi prihodnjih let.« (Beck 2003, 37)

Kot pojem nastopa kot označevalec osrednjega dela toka družbenega gibanja, kateremu smo neposredno ali posredno izpostavljeni in se pojavlja vse pogosteje (Kadič 2008). Globalizacijo kot pojem običajno razumemo kot gospodarsko, saj že iz same besede pomeni vesplošno povezanost, ki zaobsega ves svet, oz. kot pravita Hirst in Thompson: »Vzpostavilo naj bi se, ali pa se je vsaj v procesu nastajanja, resnično globalno gospodarstvo, v katerem postajajo posamične nacionalne ekonomije in s tem tudi nacionalne strategije gospodarskega

razvoja vedno bolj nepomembne.« (Hirst in Thompson v Giddens 2000, 37) Le-ta naj bi bila rezultat tehnološke revolucije, informacij, mednarodne trgovine, tujih investicij in delovanja mednarodnih podjetij. Glavni akterji tovrstne globalizacije so večinoma podjetja, investitorji, banke, posamezniki, vsekakor pa tudi same nacionalne države in mednarodne organizacije. Gospodarska globalizacija striktno sledi kapitalistični logiki in tako posledično ustvarja neznanske razlike med državami in navsezadnje tudi znotraj njih (Hoffman 2003).

Gledano iz takšnega neoliberalnega vidika globalizacije, se nam ustvarja občutek, da globalizacija daje večjo moč mednarodnemu trgu na račun nacionalne države in tako ustvarja nekakšen svet brez meja. Vsekakor omenjene teorije oz. (hipo)teze ne moremo v celoti potrditi, saj gre tu zgolj za ideologijo, da ima globalizacija takšno moč. Svojo domnevo podpiram z ugotovitvami Graya, ki pravi: »Še noben trg v zgodovini ni bil svoboden brez vmešavanja države. Kajti brez državnega pritiska v smeri svobodnega trga bi kaj hitro postal reguliran oz. bi zapadel v monopole. V zgodovini je namreč še vsak trg težil k regulaciji, da ne bi preveč ogrozil ključnih človeških potreb po varnosti in stabilnosti.« (Gray v Pikalo 2003, 126-127) Na samo preučevanje oz. odnos med nacionalno državo in globalizacijo pa se bomo podrobneje osredotočili nekoliko kasneje.

Če pogledamo z ekonomskega vidika, so globalizacijo zaznamovale tri teorije:

1. Teorija imperializma (Hobson, Lenin, Buharin) sledi trem glavnim ekonomskim ciljem. To so ohranjanje poceni delovne sile, uporaba čim cenejših produkcijskih sredstev in odpiranje novih trgov. Tem načelom sledijo multinacionalna podjetja.
2. Nastanek teorije odvisnosti, ki so jo pogojevale razmere v Latinski Ameriki, kjer se je oblikoval razviti center in nerazvita periferija. Periferne ekonomije so v razvoju postale odvisne od razvitih ekonomij. Optimizacija razvoja teh držav je v funkciji razvitih ekonomij v »centru« in ni prilagojena potrebam periferije. To pomeni, da zamenjava tradicionalnega gospodarstva služi potrebam dominantnih držav in so stare politične strukture nadomeščene z novimi političnimi elitami, ki pa so odvisne od tuje podpore.
3. Teorija svetovnega sistema (Wallerstein) pa trdi, da obstajajo tri stopnje razvoja. Prva stopnja so mini sistemi kot majhne samozadostne enote, kot je nacionalna država, druga

stopnja je svetovni imperij kot združene majhne samozadostne enote in tretjo stopnjo predstavljajo svetovni sistemi, kjer vloga nacionalne države upade in čedalje bolj pomemben postaja trg (Šporer 2000).

Kljub zgoraj navedenim trem teorijam ekonomskega vidika globalizacije, pa le ta, ne predstavlja samo gospodarstva in ekonomije, saj bi to pomenilo, kot pravi Beck, »imperializem ekonomije« (Beck 2003, 23). Zato je po njegovem mnenju treba ločiti med globalizmom in globalizacijo. Globalizem zanj pomeni prevlado svetovnega trga nad političnim delovanjem, predvsem tu misli na ideologijo gospostva svetovnega trga in ideologijo neoliberalizma. Ta deluje enodimenzionalno, ekonomistično in mnogodimenzionalnost globalizacije skrči samo na eno gospodarsko dimenzijo. S tem želi likvidirati eno izmed temeljnih razlik prve moderne, torej razliko med politiko in gospodarstvom. Pri tem pa se pozablja na politiko, ki ima moč pri postavljanju zakonov in s tem povezanimi omejitvami ter možnostmi delovanja gospodarstva, ki s tem sploh lahko postane mogoče in legitimno, oz. kot pravi Beck: »Z obdobjem globalnosti se prav ne oglašava zvonec konca politike, temveč se razpira njen novi začetek.« (Beck 2003, 169)

Globalizem je tako teoretični koncept v ozadju globalizacije kot procesa in pomeni nekakšen skupek zakonov, ki urejajo svetovnopolično, ekonomsko, kulturno in institucionalno soodvisnost (Svetličič 2004, 21). Kot vidimo, se pri podajanju možnih teorij o globalizaciji enostavno ne moremo osredotočati le na ekonomske oz. gospodarske, saj druge teorije obsegajo tudi njene neekonomske razsežnosti. Globalizacija je namreč že po definiciji multidisciplinarna, zato se je treba izogibati posplošenim in poenostavljenim obravnavam. Beck o tem pravi: »Potrebno je nujno razlikovati med različnimi dimenzijami globalizacije, namreč med komunikacijsko-tehnično, ekološko, delavno-organizacijsko, kulturno, civilnodružbeno dimenzijo itn.« (Beck 2003, 37) Robertson je mnenja, da bi lahko globalizacijo v najsplošnejšem smislu upoštevali kot »obliko institucionalizacije dvojnega procesa, ki vključuje univerzalizacijo partikularizma in partikularizacijo univerzalizma,« (Robertson v Mlinar 1994, 24) kar se navezuje na »napetost med kulturno homogenizacijo in kulturno heterogenizacijo,« kar nekateri teoretiki in preučevalci globalizacije štejejo za osrednji problem današnjih globalnih interakcij (Mlinar 1994).

Pod pojem globalizacije lahko razumemo tudi intenzifikacijo svetovnih družbenih procesov, ki povezujejo med seboj najbolj oddaljene kraje na našem planetu (Rizman 2008, 13), kar pomeni, da dogajanje na enem koncu sveta sproži oz. vpliva na dogajanja na drugem koncu. Kot primer Rizman navaja odločitev vlade ZDA oz. vlade kake večje politično močne in vplivne nacionalne države, ki vpliva na delovanje drugih v mednarodnem prostoru z najrazličnejšimi pristopi; zaprtje svojih meja, podražitev nafte, okvare ali nesreče, ki so posledica človeškega dela itd (Rizman 2008). Na spremembe pa ne vpliva samo človek s svojimi odločitvami oz. vlada določene nacionalne države, ampak tudi narava, na katero nimamo vpliva. Sem gre šteti razne epidemije, naravne katastrofe, nesreče itd. V odločevalske procese niso vključeni samo nacionalne države, podjetja in narava. Veliko moč odločevalskega procesa predstavljajo tudi nadnacionalne organizacije, kot so Evropska unija, Nato, Mednarodni denarni sklad, Organizacija združenih narodov, OVSE in številne druge, karmor so nacionalne države vpete. Tako Holm in Sorensen globalizacijo definirata kot čezmejno intenzifikacijo ekonomskih, političnih, družbenih in kulturnih odnosov (Holm in Sorensen v Svetličič 2004, 19). Vsi ti primeri nam dokazujejo, da je treba na novo premisliti naše dosedanje razumevanje prostora in časa v katerem živimo in delujemo. (Rizman 2008).

Ena izmed najbolj poglobljenih analiz globalizacije je politološka analiza, ki jo poda Scholte. Razdeli jo na pet širših definicij: internacionalizacijsko, liberalizacijsko, univerzalizacijsko, modernizacijsko in deterritorialno oz. supraterritorialno; na kratko bodo obravnavane, saj so primerne in potrebne za naše preučevanje in lažje razumevanje tematike.

Prva, internacionalizacijska definicija, razume globalizacijo kot oznako za procese naraščajoče mednarodne izmenjave in medsebojne odvisnosti. Scholte za dokaz te vrste globalizacije poda primere ogromne trgovinske in kapitalske investicije ter njihove pretoke, ki se odvijajo med državami in veljajo predvsem za sfero ekonomije oz. ekonomiste. Po drugi strani pa se politologi in sociologi pri internacionalizaciji sklicujejo predvsem na intenzivnejšo mobilnost med državami, ki vključuje ljudi, sporočila in ideje (Scholte v Rizman 2008, 14–15). Beck pa internacionalizacijo omeji, saj naj bi se trgovinski odnosi v prevladujoči meri še vedno odvijali le med visoko industrializiranimi državami znotraj gospodarskega prostora Amerike, Evrope in Pacifika (Beck 2003). Druga definicija obravnava globalizacijo kot liberalizacijo. To pomeni, da teži k odpravljanju vseh ovir med

državami, ki stojijo na poti nastajanja »odprte globalne ekonomije« oz. »ekonomije brez meja«. Po tej definiciji je globalizacija druga beseda za procese mednarodnega ekonomskega povezovanja. Tretja definicija enači globalizacijo z univerzalizacijo. Že v štiridesetih letih prejšnjega stoletja so pod pojem univerzalizacije razumeli t.i. »planetarno sintezo kultur« in »globalni humanizem«. S pojmom univerzalizacije se je, kot nam podaja Scholte, mislilo na uveljavljanje gregorjanskega koledarja, širjenje avtomobilizma, dekolonizacijo, širjenje kitajskih restavracij itd. Četrta definicija po Scholteju pa izenačuje globalizacijo z vesternalizacijo ali modernizacijo in pri omenjeni definiciji gre za to, da se ključne socialne strukture modernosti, pri tem misli predvsem na racionalizem, kapitalizem, birokratizem, industrializem ... širijo po vsem svetu in pri tem pometejo z vsemi starimi strukturami ter vsemi tradicijami, na katere naletijo pri svojem pohodu. Globalizacijo pri tem ponavadi opisujejo kot imperializem (npr. Hollywood, CNN, McDonalds ...). Lahko bi tudi rekli, da gre za uvajanje novih trendov. Zadnja definicija po Scholteju pa globalizacijo razlaga kot deteritorizacijo oz. širjenje suprateritorialnosti. To pomeni, da razume globalizacijo v smislu rekonfiguracije ekonomije. Tako družbenega prostora ne obvladujejo več v prvi vrsti teritorialni prostori, teritorialne meje in teritorialne razdalje. V globalnih transakcijah »prostor« dogajanja ni teritorialno določen in za premagovanje velikih razdalj ni potreben noben čas in ni časovne omejitve, prav tako kot teritorialne meje ne predstavljajo več nobene ovire. Gre za naslednje primere: internet, mednarodni bančni sistemi, ameriški dolar, feministična gibanja, kreditne kartice, učinki tople grede itd. Globalizacija, kot vidimo v omenjenih primerih, pomeni preseganje teritorialnega prostora (Scholte v Rizman 2008, 15–16). Vendar tudi omenjena politološka definicija globalizacije, ni sprejeta za univerzalno definicijo, oz. kot jo kritizira Rizman: »Vsi omenjeni substituti za globalizacijo so v bistvenem pogledu nezadostni, ker nam nimajo česa povedati o relativni deteritorizaciji družbenega življenja na našem planetu.« (Rizman 2008, 16)

Kot vidimo, splošno sprejete univerzalne definicije o globalizaciji ni. Vse, kar se da pri omenjenem družbenem pojavu narediti, je to, da poskušamo med seboj povezati različne opredelitve tega pojma, za katere bi lahko trdili, da jih globalizacija vključuje. Pri omenjenem pojavu gre torej za (Makarovič 2008):

- Procese konvergence, v smislu povečevanja podobnosti med političnimi in ekonomskimi praksami, med kulturnimi vzorci, tehnologijami v različnih in precej

oddaljenih družbenih entitetah. Procese konvergence najdemo v tezah o globalizaciji kot modernizaciji po že opredeljenem zahodnem vzorcu, kot vesternizaciji, amerikanizaciji in kulturnem imperializmu. Kot navaja Makarovič, globalizacijska konvergenca večinoma ne pomeni mehničnega prenosa določenega vzorca iz enega svetovnega centra v vse druge dele sveta. Gre namreč za soobstoj več pomembnih centrov moči ter kompleksne procese glokalizacije in hibridizacije. Znotraj njih samih pa prihaja do prepletanja družbeno-kulturnih elementov.

- Povečano medsebojno odvisnost, kar z drugimi besedami pomeni tudi pomembno medsebojno vplivanje med družbenimi enotami (npr. institucijami, organizacijami, gibanji, skupnostmi, skupinami, interakcijami ...). Pomembno je poudariti, da so le-te večinoma med seboj relativno oddaljene v fizičnem prostoru. Po Giddensu gre za globalizacijo kot »intenzifikacijo svetovnih družbenih odnosov, ki povezujejo oddaljene lokalitete tako, da lokalne dogodke oblikujejo dogodki, ki se zgodijo daleč stran in obratno« (Giddens v Makarovič 2008, 1).
- Procese integracije in intenzivnejše koordinacije med različnimi družbenimi entitetami, ki se znajdejo v odnosih medsebojne odvisnosti in konvergence. Te se lahko izražajo prek transkontinentalnih, medregionalnih omrežj interakcij in izvrševanja moči. Kot poudarja Makarovič, so ti procesi nejasni, saj ni nekega trenda k določeni vrsti koordinacije na globalni ravni. Tako torej koordinacija pripada svobodnemu trgu oz. liberalizaciji ali »svetovni« politiki na globalni ravni.
- Diferenciacijo od prostorsko zamejenih enot kot proces, ki bistveno zmanjšuje pomen meja in hkrati diferencira vrsto novih družbenih pojavov. Pri diferenciaciji gre po mnenju Makaroviča za to, da prostorsko opredeljene skupnosti izgubljajo na pomenu v primerjavi z delitvami na podlagi funkcijske specializacije, kjer se to najbolj očitno pokaže na področju ekonomije. To se pokaže tako, da se le-ta iz lokalno zamejenih skupnosti dvigne in prične delovati na globalni ravni. Podobne proocese pa lahko spremljamo nato tudi na vseh ostalih področjih politike, znanosti, umetnosti, tehnologije itd. Omenjeno predrugačenje je mogoče zaslediti tudi v Heldovi opredelitvi, ki globalizacijo označuje kot »zgodovinski proces, ki preoblikuje prostorsko organizacijo družbenih odnosov in transakcij, tako da tvori transkontinentalna in medregionalna omrežja interekcij in izvrševanja moči« (Held v Makarovič 2008, 2).

Iz vseh teh različnih definicij o globalizaciji lahko sklenemo, da na najosnovnejši ravni ne predstavlja nekega minimalnega reda take vrste, kakršen je tradicionalno prežemal mednarodno družbo, saj nima nobenih skupnih institucij, ki bi izpolnjevale minimalne dogovorjene družbene funkcije (Baylis in drugi 2008, 490). Prav zaradi tega je ni mogoče točno definirati in zaradi tega se posledično oblikujejo trije tipi oz. tri šole razumevanja globalizacije, ki bijejo medsebojne bitke. Le-te bomo na kratko tudi predstavili.

5.3 TRI ŠOLE OZ. TEORETSKE STRATEGIJE RAZUMEVANJA GLOBALIZACIJE

Preden se natančneje posvetimo razmerju nacionalne države v dobi globalizacije, se je treba osredotočiti tudi na tri različne teroretske strategije razumevanja le-te. Govorimo namreč o treh šolah oz. teoretskih strategijah razumevanja globalizacije:

- hiperglobalistična,
- skeptična,
- transformacijska.

5.3.1 HIPERGLOBALISTIČNA TEZA

Globalizacijo definira kot povsem novo obdobje v zgodovini človeštva, v katerem se nacionalno državo razume kot nenaravni družbeni pojav, ki nima možnosti preživetja v globalni ekonomiji. Gre za t.i. ekonomijo »brez meja«, pri čemer imajo nacionalne države le še transmisijsko vlogo, saj na njihovo mesto stopajo nove forme družbenih organizacij, ki so bolj kompatibilne z imperativi ekonomske politike. Država tako z vidika hiperglobalista odмира in izgublja na svojem pomenu, kar pomeni, da izgublja na tradicionalnem oz. klasičnem razumevanju suverenosti in moči. Omenjena teza se večinoma opira na neoliberalne ekonomske argumente, ki v ospredje postavljajo skupni globalni trg in globalno konkurenco. Poleg neoliberalcev, ki se naslanjajo na neomajen trg, individualno avtonomijo in prevlado tržnih načel nad močjo nacionalne države, srečamo tudi radikalno ali

neomarksistično usmerjene kritike, ki vidijo zmago v zatiralskem globalnem kapitalizmu (Rizman 2008).

Vse hiperglobaliste tako združuje ena ideja oz. prepričanje, da je globalizacija v prvi vrsti ekonomski pojav, ki obsoja nacionalno državo na smrt, saj naj le-ta ne bi bila več sposobna odgovarjati na izzive iz okolja. V prvi vrsti gre za tržne izzive, kulturne ali tehnološke spremembe, na katere se nacionalna država ne zna in ne zmore odzvati, zato se le-te dogajajo nad njo ali mimo nje. Neoliberalci tako vidijo nacionalno državo kot neko nujno zlo, ki ni sposobna prilagajanja na izzive iz okolja, kar posledično sproži nezadovoljnost državljanov, ker se po njihovem mnenju vse preveč ukvarja sama s sabo in svojo razsipno birokracijo, od katere državljanji nimajo nobene koristi (Pikalo 2003).

Po takšni logiki je trg vsemogočen, njegovo delovanje je avtomatizem najboljše alokacije dobrin, nacionalna država pa odмира, ker s svojo sistemsko strukturo ni sposobna odgovarjati na izzive časa, kar sicer ne pomeni njenega totalnega izumrtja, vendar kot pravi Maitra: »Svetovni kapitalizem je tisti, ki vozi, država pa je le njegov sovoznik« (Maitra v Pikalo 2003, 38). Na mednarodni in globalni ravni tako vidijo namesto nacionalnih držav v vlogi glavnega akterja, le kapital oz. nosilce kapitala, nacionalno državo pa le kot izvrševalca kapitala preko obstoječih multilateralnih finančnih institucij kot so G7, MDS, SB in STO (Held in drugi 1999). Hiperglobalisti tako menijo, da se svet giblje v smeri ene politične, ekonomske in družbene enote, oz. kot pravi Milanovič: »Takšni naivneži menijo, da je globalizacija avtomatična »deus ex machina«, ki rešuje vse tegobe tega sveta in zanemarjajo maligno stran tega procesa, saj so prepričani, da globalizacija sama po sebi vodi v konvergenco med nacionalnimi državami.« (Milanovič v Svetličič 2004, 13)

5.3.2 SKEPTIČNA TEZA

Skeptična teza prav tako kot hiperglobalistična večinoma podlega ekonomskemu razumevanju globalizacije, vendar pa se skeptiki pri svojih argumentacijah in analizah nasproti hiperglobalistom v veliki meri opirajo na statistične podatke o obsegu svetovne trgovine,

investiranju in pretokih delovne sile iz 19. stoletja in z njimi dokazujejo, da se v današnjem času z globalizacijo in njenimi učinki na veliko pretirava. To pomeni, da današnja globalizacija ne pomeni nikakršnega zgodovinskega precendensa, oz. kot pravi Svetličič: »Skeptiki so prepričani, da se državam ne majejo tla pod nogami, da so države tu in bodo obstale in da je globalizacija le blodnja« (Svetličič 2004, 15). Skeptiki tako globalizacije ne dojemajo kot nečesa povsem novega, revolucionarnega, neznanega ampak kot nek nov mit. Priznavajo sicer stanje, da smo bili v zadnjih nekaj desetletjih priča intenzivnemu mednarodnemu povezovanju, vendar istočasno poudarjajo, da to ni nič novega in pretresljivega. Zavračajo idejo o enem in edinem ter enotnem globalnem gospodarstvu in poudarjajo, da se svet deli na več različnih a hkrati med seboj povezanih političnih in gospodarskih blokov, znotraj katerih se oblikujejo različne kapitalistične ureditve (Held in ostali 1999). Njihovo razumevanje globalizacije se omeji na t.i. regionalizacijo, v okviru treh velikih finančnih in trgovinskih blokov. Gre za regije Evrope, Azije in Severne Amerike. Kot navaja Rizman sta globalizacija in regionalizacija razumljeni kot nasprotujoči si tendenci, kar ima za posledico, da je globalna ekonomija danes celo manj integrirana kot v času klasičnega obdobja ekonomije. Kar je bistveno za naše preučevanje, je predvsem to, da skeptiki močno dvomijo v trditev hiperglobalistov, ki trdijo, da nacionalna država odmira in izgublja na svoji suverenosti in moči. Nacionalna država po njihovem prepričanju tako v nekaterih pogledih z globalizacijo celo pridobiva na moči in suverenosti, s tem, ko vlade nase prevzemajo večja bremena in pristojnosti na področju regulacije in promoviranja ekonomskih aktivnosti prek državnih meja. To pomeni, da skeptiki dvomijo, da s procesom globalizacije prihaja do manj državocentričnega sveta (Rizman 2008, 18).

Skeptični pogled na globalizacijo tako, kot pravi Pikalo, trdi, da je šel neoliberalizem nekoliko predaleč, ko konstantno poudarja, da je država mrtva, brez moči in nesuverena. Globalno gospodarstvo naj bi imelo v sodobnem času še vedno nacionalne temelje in naj bi sodelovalo v mednarodnem izmenjevalnem sistemu, s katerim posledično tudi ščiti in ohranja svoje nacionalno gospodarstvo (Pikalo 2003). Predvsem se to lepo vidi in občuti v času gospodarskih kriz in recesijah, ko država z lastnimi ukrepi pridobiva na moči in je v primerjavi z ostalimi akterji v mednarodnem prostoru samostojna in suverena. Sodobna globalna prestrukturiranja, ki se nam izrazito kažejo in jih živimo ter dojemamo, so posledica medsebojnega tekmovanja posameznih nacionalnih gospodarstev. Država s svojo močjo, ki je izražena v obliki zakonodaje, ekonomiji sploh omogoča oz. daje možnosti za njeno delovanje.

Torej, če nacionalne države ni oz. je ne bi bilo, tudi kapitalizem in globalizacija ne bi imela možnosti svojega delovanja in posledičnega razmaha. Res pa je, da se nam večkrat zdi, da nacionalna država s tem, ko je vključena v različne nadsacionalne organizacije in vpeta v svetovno kapitalistični sistem, izgublja na svoji suverenosti in moči, če to primerjamo z obdobjem izpred 200 let. Vendar kot smo že večkrat poudarili, se je treba zavedati, da koncept suverenosti ni mogoče primerjati s konceptom suverenosti izpred 300 let, saj se le-ta, vzporedno s časom globalizacije stalno spreminja in preoblikuje.

5.3.3 TRANSFORMACIJSKA TEZA

Omenjena teza temelji na prepričanju, da je napočilo novo časovno obdobje, v katerem ima globalizacija tisto ključno silo, ki povzroča hitre in globoke politične, družbene in ekonomske spremembe v sodobnih družbah. Transformacionisti tako poudarjajo, da gre za povsem nov zgodovinskodružbeni proces, kakršnega družba do pred kratkim še ni poznala. Gre predvsem za novo razumevanje, ki ga poudarjam tudi sam v svojem delu, in sicer se terja od nacionalnih držav in vlad prilagajanje povsem novim družbenim spremembam. Le-te naj ne bi po mnenju Rizmana v današnjem (post)modernem času več ločile med notranjimi in mednarodnimi ter med zunanjimi in domačimi zadevami. Transformacionisti za razliko od hiperglobalistov in skeptikov ne napovedujejo prihodnosti globalizacije, vendar ugotavljajo, da je globalizacija odgovorna za nove oblike globalne stratifikacije in »njene učinke ocenjujejo na bolj celovit način« (Kindleberger v Svetličič 2004, 15). To pomeni, da se nekatere nacionalne države, družbe in organizacije uspešno integrirajo v novonastali družbeni sistem, medtem ko nekatere druge še vedno ostajajo zunanji njega oz. na periferiji.

Transformacionisti so mnenja, da bodo nacionalne države v mednarodnih odnosih še vedno ohranile visoko stopnjo učinkovite suverenosti in nadzora nad svojim teritorijem, po drugi strani pa poudarjajo, da globalizacijski procesi od njih zahtevajo radikalno rekonstrukcijo njihove moči, suverenosti, funkcij, vplivov in avtoritet. Kot navaja Rizman, je v tem najdlje prišla prav Evropska unija, ki počasi uveljavlja nova pravila »delitve« suverenosti med nacionalne, regionalne in nadsacionalne ravni. Transformacionisti tako zanikajo pričakovanja hiperglobalistov o koncu suverene nacionalne države in prav tako trditve skeptikov, da se s

procesi globalizacije ni nič spremenilo. Tisto, kar je bistveno in najpomembnejše pri našem preučevanju, je pozornost transformacionistov, ki je usmerjena k nastajanju novega modela oz. režima suverenosti, ki zamenjuje klasičnega, temelječega na tradicionalnih pojmovanjih nacionalne državnosti kot trajne, totalne, absolutne, nedeljive in teritorialno ekskluzivne v izvajanju javne moči. Suverenost je tako razumljena kot pogajalsko orodje v politiki, iz katere se skuša pridobiti čim več in ni več razumljena le v smislu zaprtih teritorialnih fizičnih meja, prek katerih se ni mogoče o ničemer pogovarjati ali pogajati. Transformacionisti prav tako poudarjajo naraščajoči pomen neteritorialnih oblik političnega in ekonomskega povezovanja, ki se nam posledično kaže v razmahu številnih multinacionalnih korporacij, transnacionalnih družbenih gibanj, mednarodnih agencij, nadsnacionalnih združenj in raznih drugih institucij. V tem smislu, kot poudarja Rizman, svetovni red, v katerem bivamo in delujemo, ne temelji več na izključujočem državocentričnem političnem principu, kot je bilo značilno za pretekla zgodovinska obdobja nacionalne države (Rizman 2008). Na ta način v današnjem (post)modernem času nacionalnih držav ne gre jemati kot edine in zadnje instance vladanja in odločanja v globaliziranem svetu, kar za seboj prinese tudi drugačno razumevanje suverenosti in moči.

Zgoraj omenjene različne definicije in različne strategije razumevanja globalizacije nam jasno kažejo izredno neenotnost pri preučevanju razmerja med nacionalno državo in globalizacijo, kar bo analizirano v naslednjem podpoglavju. Pri tem pa, kot pravi Rizman, ne gre le za poglede na današnjo vlogo, bodisi zmanjšano ali okrepljeno, temveč tudi za reinterpretacije zgodovinske evolucije nacionalne države, ki segajo od prve polovice 17. stoletja pa vse do nastopa razmaha globalizacije v 90-ih letih prejšnjega stoletja. Za razcvet globalizacije lahko rečemo, da je načel temelje tristo let starega Vestfalskega normativnega mednarodnega reda iz leta 1648. Govorimo o prevladujočih načelih teritorialnosti, suverenosti, avtonomije in legalnosti. Vestfalsko mednarodno ureditev danes še vedno predstavljajo suverene nacionalne države, vendar v drugačnem oz. spremenjenem razmerju do zgoraj naštetih načel. Pojav nacionalizmov v 19. in 20. stoletju, kot smo videli preko zgodovinske analize, prispeva k utrjevanju sodobne nacionalne države, po drugi strani pa tudi do izgradnje mednarodnega reda. Kot pravi Rizman, »so nacionalizmi ustoličili nacionalne države s tem, ko so države predstavljali kot politični izraz naroda, državno suverenost pa kot izraz ljudske suverenosti. Z razpadom imperijev in uveljavitvijo načela samoodločbe narodov po prvi svetovni vojni, pa se je nacionalna država dokončno uveljavila kot glavna oblika politične arhitekture v sodobnem

svetu« (Rizman 2008, 20). Kako se le-ta obnaša v današnjem (post)modernem času nasproti vzporednemu procesu globalizacije, pa bomo opisali v naslednjem podpoglavju.

5.4 NACIONALNA DRŽAVA V DOBI GLOBALIZACIJE

Aktualne diskusije o globalizaciji v sklopu preučevanja sodobnih družbenih ved se ponavadi pričnejo in končajo z diskusijami o nacionalni državi, njeni suverenosti in moči. Iz vsega že prej naštetega in povedanega se da izluščiti, da sta nacionalna država in globalizacija v soodvisnem razmerju in sta medsebojno izredno povezani. Današnji svet je globaliziran in nacionaliziran hkrati, kar pomeni, da nacionalne države brez globalizacije ni in obratno. Nacionaliziran v smislu, da nacionalne države še vedno obstajajo in so del naše realnosti, kar pa ne pomeni, da je svet dokončno oz. totalno nacionaliziran, saj ravno vzporedni procesi globalizacije omogočajo raznim narodom ustanovitev svoje lastne nacionalne države.

Proces globalizacije, kot zatrjujejo hiperglobalisti, zmanjšuje moč in suverenost nacionalnih držav, po drugi strani pa jim dajejo možnost rojstva, vznika in razmaha, s čimer bi se delno strinjali tudi skeptiki in transformacisti. Kljub vsem različnim teoretskim mislim, poplavi definicij, različnim preizpraševanjem je v današnjih razpravah še vedno čutiti predstavo o Evropi iz 18. stoletja, v kateri je bilo politično odločanje nacionalnih držav popolnoma drugačno, kot je danes. Nacionalne države so se v tistem času pojavljale kot homogeni akterji, med katerimi je konstantno prihajalo do nesoglasij in trenj, kar je vodilo v vojaške spopade. Gre za nacionalne države, ki so vsaka posebej nadzorovale svoj teritorij, ljudi in naravne vire znotraj državnih meja in so bile samozadostne enote z razmeroma enako močjo. Njihova organizacijska struktura je bila hierarhična in se je opirala na centralizirana sredstva prisile znotraj jasno določenih meja. Vse omenjeno pa seveda ne ustreza današnjim sodobnim pogledom na delovanje nacionalne države, zato se bomo v nadaljevanju dela posvetili bistvenim razlikam in primerjavi.

5.4.1 PREHOD KLASIČNE NACIONALNE DRŽAVE K (POST)MODERNI NACIONALNI DRŽAVI V DOBI GLOBALIZACIJE

Preden se posvetimo samemu razumevanju sodobne oz. (post)moderne nacionalne države v dobi globalizacije, je treba za lažje razumevanje tematike na kratko podati analizo razlik med t.i. klasično nacionalno in današnjo (post)moderno državo. Gre namreč za to, čemur tudi sam namenjam veliko pozornosti, in sicer prepričanju, da je vsak družbeni koncept, ki je konstrukt družbe v določenem časovnem obdobju vzporedno s časom in delovanjem pod pritiski globalizacije, spremenjen in potreben reartikulacije ter redefinicije. To pomeni, da nacionalne države skozi različna časovna obdobja ne gre razumeti v njeni klasični, prevladujoči koncepciji in jo kot tako prenašati v današnji (post)moderni čas, saj se le-ta skozi različna zgodovinska obdobja, ki so bila analizirana v drugem delu, radikalno spreminja, oz. kot pravi Sassen: »Globalizacija in nacionalna država sta usodno povezani v splet medsebojnih relacij, ki redefinirajo tredicionalne kategorije suverenosti, teritorialnosti in politične moči.« (Sassen v Rizman 2008, 45)

Nacionalna država je tako v svoji prevladujoči klasični koncepciji razumljena kot narodna, gospodarska, vojaška in oblastna država. Kot poudarja Huber, je bila pogojena s samopotrjevanjem in samouveljavljanjem iz lastne sile, utemeljene preko gospodarstva, vojaškega aparata, policije, naroda itd. Kot poudarja, svojo »slavo« klasična nacionalna država ohranja s svojo enormno persistentnostjo, uteleša restavracijska in revolucionarna gibanja, monarhijo in republiko, plebiscitarni cesarizem in totalno demokracijo (Huber v Mayer 1991, 135).

Za obdobje začetka klasične nacionalne države se šteje večkrat omenjeno revolucionarno prelomno leto 1789, trajala pa naj bi približno 150 let. Že v tistem obdobju oz. časovnem razponu 150-ih let se ločuje med različnimi pojavnimi oblikami klasične nacionalne države, in sicer med: narodnodemokratično, narodnomonarhično in narodnototalitarno nacionalno

državo. Pri preučevanju klasične nacionalne države ne gre pozabiti tudi na njeno razlikovanje od srednjeveške tradicionalne nacionalne države. Kar je bistveno pri našem preučevanju in je tudi poglobljena značilnost klasične nacionalne države, je »neomejena državna suverenost«, kar je opisano v prvem poglavju. Klasična nacionalna država s svojo totalno suverenostjo, močno zaslonbo na vojaškem aparatu (s katerim je največkrat želela reševati neurejena razmerja med ostalimi akterji v mednarodnem prostoru), nacionalno pripadnostjo ljudstva, imperialistično željo po eni prevladujoči naciji (predvsem tu mislimo na evropski prostor), nedemokratičnimi oblikami vladavin, zapiranjem svojih lastnih meja in željo po podrejenosti ostalih narodov njeni entiteti, v današnjem času ne ustreza in praktično ne obstaja. Mayer o tem pravi: »Doba klasičnih evropskih nacionalnih držav se je nedvomno iztekla.« (Mayer 1991, 135) kar so napovedovali tudi nekateri drugi avtorji. Zato je uporaba katere koli od zgoraj naštetih možnosti v današnjem sodobnem svetu neprimerna, nazadnjaška in ne ustreza času, v katerem živimo. Predvsem tu mislim na reševanje medsebojnih sporov, ki so se največkrat želeli reševati s pomočjo sile, kar je v večini primerov pripeljalo do vojne, pri čemer so bila oškodovana le ljudstva določene entitete. Zdi se, da je bilo »hiperglobalistično« mišljenje prisotno tudi pri nekaterih odločevalcih v političnih procesih, saj je že zvezni kancler Konrad Adenauer leta 1952 izjavil, da je doba nacionalne države končana: »Kdor ne čuti, da je nastopil preobrat, da je potonila neka doba ... kdor tega ne vidi, moje dame in gospodje, temu ni mogoče pomagati.« (Adenauer v Mayer 1991, 133)

Iz navedenega lahko sklepamo in rečemo, da se je po obeh svetovnih vojnah nacionalno državo zavračalo oz. se ji je napovedovalo konec. Glavni razlogi so v prepričanju, da se je nacionalno državo tistega časa razumelo oz. enačilo s koncepti in razumevanjem klasične nacionalne države. Le-ti pa niso več ustrezali nacionalni državi v že delno globaliziranem svetu. To leta 1979 potrdi tudi Horst Ehmke, ki v svojem govoru izjavi: »Pričakovanje stare vzpostavitve nemške nacionalne države ni realistična perspektiva za nadaljni razvoj nemškega vprašanja.« (Ehmke v Mayer 1991, 134) Ob koncu lahko rečemo, da poleg zastarele klasične nacionalne države, ki bi res morala končati na »smetišču zgodovine«, vendarle obstaja (post)moderna nacionalna država tu in zdaj. Vendar je treba poudariti, da je v primerjavi s klasično zelo spremenjena, kar seveda ne potrjuje trditve hiperglobalistov, ki poudarjajo, da nacionalne države ni več, je v zatonu oz. izgublja pomen. Kot pravi Mayer: »Če želimo identificirati, (post)moderno nacionalno državo, moramo le-to osvoboditi klasičnega balasta, ki se je še vedno drži v mnenjih, realno pa ne sodi več k njej.« (Mayer 1991, 136) V

prizadevanju, da jo dojamemo, moramo opustiti stare sodbe o nacionalizmih, kot zastareli drži, saj je sodobna (post)moderna nacionalna država oblika družbene organizacije, ki je vpeta oz. integrirana v mednarodni prostor, ki jo tudi določa. Zato se nam prepogosto zdi, da (post)moderna nacionalna država izgublja na svoji lastni notranji in zunanji suverenosti, kar bomo tudi analizirali v nadaljevanju. V primerjavi s klasično nacionalno državo danes na (post)moderne evropske nacionalne države vojaško in gospodarsko vplivajo zunanje spodbude, kar pomeni, da sodobnim nacionalnim državam bistveno manjka t.i. klasične suverenosti, oz. kot pravi Mayer: »Prav z vzhodnoevropsko (oblastno) državnostjo, ki jo določa notranjepolitična suverenost, se na zunanjepolitičnem področju ujema status spremljevalca, ki je nezdržljiv s klasično nacionalno državnostjo,« (Mayer 1991, 136) in dodaja, da »državnosti, gledano z notranjepolitičnih oblastnih vidikov, ne manjka« (Mayer 1991, 136). Preko že podanih zgodovinskih dejstev ugotovimo, da je razvrednotenje klasične nacionalne države upravičeno, saj le tako lahko ustrezno utemeljimo tudi (post)moderno nacionalno državo, katere funkcije in naloge so popolnoma drugačne v primerjavi s preteklostjo in obdobjem klasičnih nacionalnih držav.

Za sodobno (post)moderno nacionalno državo lahko torej z zagotovostjo zatrdimo, da se v mnogočem bistveno razlikuje od klasične nacionalne države izpred 220-ih let, ki je sicer še nekaj časa po drugi svetovni vojni obvladovala svoj notranjepolitični prostor in glede na svojo moč in vpliv tudi mednarodne odnose. Kot navaja Rizman s primeri Baskije in Katalonije v Španiji in Škotske v Veliki Britaniji, (post)moderne nacionalne države odpirajo mnogo večje družbene priložnosti za uveljavljanje subjektivitete narodov, ki so brez svoje lastne države (Rizman 2008). Če pogledamo v dobo klasične nacionalne države, tega seveda ni bilo, saj je bila vsaka najmanjša vstaja oz. želja po svoji lastni entiteti grobo zatrta. Globalizacija narodom brez svoje lastne nacionalne države nudi številne možnosti, da se pod njenim pokroviteljstvom in vključevanjem v njene procese izognejo represiji nacionalnih držav, v katerih bivajo. Prav tako je za omenjene narode brez nacionalne države značilno, da se ne zapirajo pred integracijami nadnacionalnih entitet, kot je to npr. EU, in niso zaprti za procese globalizacije, zaradi razlogov, ki smo jih omenili. Prav zaradi tega številni narodi, razen določenih političnih izjem, ne zahtevajo svoje lastne nacionalne države, in če pogledamo s stališča EU, je le-ta pomemben zaveznik malih narodov, ki jih po eni strani varuje pred izginotjem, po drugi pa jih ščiti, pred morebitnim terorjem nacionalne države, v kateri živijo in delujejo.

Če pogledamo še z najpomembnejšega oz. najbolj aktualnega vidika, in sicer z vidika suverenosti, je prevladujoča miselnost zaradi vpliva klasičnega razumevanja nacionalne države in z njo povezane suverenosti, da se le-ta izgublja in je v zatonu. Predvsem v EU konstantno potekajo diskusije glede izgube suverenosti posamezne nacionalne države, vendar pa se je treba zavedati, da v globaliziranem svetu nismo sami in da so mednarodni odnosi danes tako kompleksni kot še nikoli poprej. Zato je treba suverenost preučevati s povsem drugega vidika, ki nima popolnoma nič skupnega s starim, klasičnim vidikom suverenosti. Pomembni procesi, ki so povezani z njo, se namreč odvijajo na višji, nadsacionalni ravni, kjer ima vsaka članica možnost soudeležbe pri glasovanju in udejstvovanju v procesih odločanja. Po drugi strani pa moramo biti pri preučevanju zahodnega tipa (post)moderne politike transnacionalnih organizacij in glavnih akterjev (velikih nacionalnih držav) tudi kritični, saj v razmerju do vzhoda, kot pravi Balažic, »širjenje zahodnega svetovnega reda poteka po interesih tega reda, ne pa v skladu z notranjimi potrebami »nezahodnih« družb: vpliv teh družb na odločitve globalne narave je zanemarljiv«. (Balažic 2004, 200)

5.4.2 (POST)MODERNA (NEOLIBERALNA) NACIONALNA DRŽAVA V DOBI GLOBALIZACIJE

V pričujočem delu se bomo osredotočili na razmerje med (post)moderno nacionalno oz. natančneje rečeno (post)moderno neoliberalno nacionalno državo v dobi globalizacije. Zakaj? Na globalizacijo lahko gledamo kot na ideološko hegemonijo, politično dominacijo in ekonomsko eksploatacijo in kar je najpomembnejše, kot pravi Balažic »preden rečemo globalizacija, moramo reči neoliberalizem, in preden rečemo neoliberalizem, moramo reči postmoderna, ki na predmoderno in moderno gleda kot na stopnje univerzalizacije k sebi« (Balažic 2004, 199). To nam da jasno vedeti, da je zahodnjaška neoliberalna logika tista, ki je sprožila oz. še pospešila procese globalizacije v (post)modernej dobi. Vsi omenjeni termini se navezujejo in so v soodvisnem razmerju. Na nek način se med njimi dela nek tihi enačaj. Ker se v delu večinoma oz. prevladujoče fokusiramo na preučevanje zahodnega dela sveta, se zato osredotočamo tudi na neoliberalno kapitalistično logiko, ki ima praktično posledične učinke povsod po svetu.

Preden se lahko osredotočimo na sam odnos preučevanja (post)moderne neoliberalne nacionalne države v dobi globalizacije, je treba na grobo definirati samo nacionalno državo in njene funkcije v sodobnem (post)modernem času. Po Wilkeju je tako nacionalna država:

1. teritorialno upravna enota, ki ima točno urejene meje, jasno jurisdikcijo posameznih državnih organov, zagotavlja pravice in predpisuje dolžnosti državljanom na svojem teritoriju,
2. politična entiteta z vsemi pripadajočimi telesi in institucijami od strank do parlamenta in vlade,
3. nacionalnokulturna skupnost, ki temelji na skupnem imaginariju članov, kjer se jezik kaže kot najpomembnejša kategorija skupnosti (Wilke v Makarovič in Adam 2003, 219).

Pri samem preučevanju neoliberalne zahodne nacionalne države v dobi globalizacije je treba pogledati tudi drugače, in sicer z drugega vidika in ne samo z vidika klasičnega zacementiranega razumevanja, ter različnih podanih definicij, čeprav nam le-te nemalokrat pomagajo in koristijo pri naših analizah in zaključkih. S t.i. drugačnim pogledom na preučevanje nacionalne države mislimo predvsem na sodobne pojave, ki so ušli izpod nadzora sodobni (post)moderne nacionalni državi oz. izpod njenih teritorialnih okvirov. Govorimo o poplavi različnih informacijskih sistemov, osnaževanju okolja, uničevalnem orožju, idejah, drogah, migracijah, transportu, financah, znanosti, kapitalu itd. Vsi omenjeni primeri govorijo o tem, da nacionalna država danes ni več sama, kar nas usmerja k preučevanju nadnacionalnih oz. transnacionalnih organizacij, s katerimi lažje odgovorimo na pereča vprašanja, ki se dotikajo celotne družbe sveta. Nacionalna država ni sama, kar pomeni, da je ne moremo več razumeti tako, kot bi si nekateri politični akterji želeli, torej na star klasični način izpred 220-ih let. Nacionalne države so v današnjem (post)modernem času odvisne ena od druge, oz. še natančneje rečeno je odvisno njihovo medsebojno preživetje, saj se le-te nenehno povezujejo, sodelujejo in trgujejo med sabo. Meje so navidezno odprte, predvsem za kapital, kar je tudi osnovna poanta neoliberalne logike, ki teži k minimalni vlogi nacionalne države in odprtemu, prostemu ter neomejenemu trgu. Ravno zaradi učinkov prevladujoče neoliberalne kapitalistične logike se na drugi strani oblikujejo sodobna aktivistična gibanja, ki jih povezuje konsenz, da je sovražnik, proti kateremu se je treba boriti in upirati dominanten režim odnosov, procesov in tendenc neoliberalna globalizacija. Tako so neoliberalno globalizacijo na globalni ravni Zapatisti označili za četrto svetovno vojno oz. kot »vojno proti ljudem, proti

človečnosti, proti kulturi, proti zgodovini /.../, ki je že povzročila več smrti in uničenja kot velike svetovne vojne«. (Marcos 2002, 173)

Neoliberalna globalizacija je tako koncept globalizacije, ki temelji na doktrini neoliberalizma. Ta je, kot je razvidno že iz samega imena, otrok klasičnega liberalizma iz 19. stoletja, in sicer predvsem v smislu ideje, »da bodo tržne sile prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu« (Scholte v Pikalo 2003, 5). Po prepričanju zagovornikov neoliberalizma je proces globalizacije ustvaril možnosti za brezmejno tržno gospodarstvo in za en enoten globalni trg. Ta trg, naj bi deloval po načelu globalne konkurence in bil znanilec človeškega napredka ter razširjen na vedno več področij življenja. (Held in McGrew 2002, 100) Gre za idejo globalnega gospodarstva kot kapitalističnega globalnega gospodarstva, ki je organizirano na tržnih načelih in proizvodnji za dobiček (Held in McGrew 2000, 25). »To globalno gospodarstvo naj bi v sinergiji z novimi tehnologijami delovalo kot en svetovni trg transnacionalnih mrež, znotraj katerih se odvijajo različni finančni tokovi, manevri, izmenjave in kjer ima nacionalna država po tej hiperglobalistični (neo)liberalni logiki okrnjeno in zminimalizirano vlogo« (Bezjak 2003, 12).

Omenjeni ekonomski procesi pa naj bi, kot pravi Scholte delovali po svoji logiki (Scholte v Pikalo 2003, 4) oz. vsako vmešavanje v tržni mehanizem pomeni odstopanje od optimalne alokacije virov in s tem zniževanje stopnje dobička. Svetovni trg se zdi kot neko naravno stanje in kot takemu se mu naj ne bi bilo mogoče upirati, ampak zgolj bolj ali manj uspešno prilagajati (Pikalo 2003, 98).

Sodobnim neoliberalnim pravovernim tržnim praksam naj bi se tako, če hočejo biti uspešne ali celo preživeti, morale prilagajati tako nacionalne države kot tudi ljudje. Neoliberalne strategije, kot npr. deregulacija, odstranjevanje okov prosti trgovini in finančnim investicijam, večanje mobilnosti kapitala in multinacionalnih korporacij, prvenstveno propagirajo in spodbujajo mednarodne finančne institucije, kot so Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in Svetovna trgovinska organizacija, zanemariti pa ne gre tudi vojaško-industrijskih organizacij, kot je npr. NATO ali sodobnih trgovinskih in investicijskih sporazumov tipa NAFTA, Schengenska Evropa

itd. Te institucionalizirane oblike neoliberalne logike finančnih trgov pa ne kontrolirajo, regulirajo, urejajo in strukturirajo zgolj gospodarstva in politike nacionalnih držav, ampak v različnih kontekstih ter z različnimi sredstvi in strategijami tudi vsakdanje življenje ljudi (Bezjak 2003, 12-13), kar Foucault uresniči na biopolitiki, v katero se v našem preučevanju ne bomo podrobneje poglobljali.

»Idealni pogoji koncepta neoliberalne globalizacije so tako okoliščine, ko celotna populacija (ne glede na državne ali geografske meje) sodeluje v biopolitični produkciji, distribuciji in potrošnji znotraj kapitalističnega trga, ki naj bi bil globalen in raztegnjen čez celotno družbeno polje« (Bezjak 2003, 15). Iz vsega navedenega lahko rečemo, da je neoliberalizem odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa, ki se nanaša na politiko in procese, po kateri je sorazmerni peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzirajo toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolje povečali svoj osebni dobiček. Bistvo neoliberalizma je v podreditvi vseh vidikov življenja kapitalu. McChesney pravi, da so ekonomske posledice take politike vidne v velikem naraščanju družbene in ekonomske neenakosti, znatnem porastu brezobzirnega razlaščenja najrevnejših nacionalnih držav in ljudstev sveta, katastrofalnem globalnem okolju, nestabilni globalni ekonomiji in nezaslišanem bogatenju bogatih (McChesney 2005, 16). Tako zastavljen neoliberalistični koncept sistema spodkopava temeljna načela demokracije, človekove pravice, podpira interese peščice bogatih ter navidezno zmanjšuje moč in suverenost (post)moderne nacionalne države. Nacionalne države bi pri takšnem stanju morale prevzeti »hegemonsko« vlogo pri nadzoru, izvajanju in zagotavljanju demokratično pravičnega sistema. Kot se nam kažejo dogodki v sodobnem svetu, korporacije od nacionalne države zahtevajo pomoč, subvencioniranje in ščitenje njihovega trga pred konkurenco, hkrati pa iščejo možnost, da ne bi plačevale davkov. Zmanjševanje državnih financ v prid svobodnega gospodarstva pomeni zmanjševanje nekaterih pravic in zmanjševanje vseh oblik družbene solidarnosti. Profitna logika tako vodi v velike razlike in neenakosti.

V tako zastavljeneni svetovni ureditvi s »prostim« pretokom ljudi, kapitala in storitev, ki je praktično »brez meja«, v resnici prosto prehaja le kapital in storitve. Prost pretok ljudi pomeni, da se ljudje lahko gibljejo le kot delovna sila, ki jo določen trg potrebuje za določen čas, ne morejo pa se gibati zgolj zaradi lastnih potreb in želja. Hegemonski družbeni odnosi v

neoliberalizmu vpeljujejo koncept socialnega darvinizma, kjer je prosti trg poimenovan kot naravno stanje, na njem pa potekajo boji, kjer zmagajo najmočnejši, najpametnejši, najsposobnejši, ostali pa so marginalizirani oz. odrinjeni na rob družbe. To se posledično odraža tudi v moči različnih nacionalnih držav v mednarodnem prostoru. Vendar kot pravi Hobsbawm, trg ni neko naravno stanje, saj ne deluje po načelu inercije. Je imanentno družben odnos, ki bi ga radi (neo)liberalci v svojih zgodbah prikazali kot nekaj objektivnega in neodvisnega od volje ljudi, delujočega po zakonitostih narave (Hobsbawm v Pikalo 2003, 126). Socialne razlike, tudi na globalnem področju, naj bi bile posledica pravičnega tekmovanja na trgu človeških življenj, kar pa je mogoče le, ko nacionalna država s svojo politiko ne posega v urejevanje življenja ljudi oz. ji je za svoje državljane vseeno. Kapitalistični sistem tako vzpostavlja družbene odnose dominacije in podrejenosti, vzpostavlja in vzdržuje stanje neenakosti, njegov temeljni cilj pa je izkoriščanje in pobiranje presežne vrednosti. In ker nacionalna država to stanje dopušča in nima uspešnih ustreznih aparatov za zajezitev in kontrolo, se nam zdi, da le-ta nima moči. Vendar pa se kaj hitro izkaže nasprotno, predvsem v času gospodarskih kriz, ko le-to čudežno pridobi. Sklenemo, da sodobna (post)moderna nacionalna država, kot kažejo dejstva, ne želi kontrolirati trga ter kapitala in s tem posledično dela medvedjo uslugo (neo)liberalni logiki, istočasno pa tudi sama sebi zmanjšuje moč, ko vse to dopušča.

Vendar kljub neoliberalni miselnosti o izginjanju nacionalne države v dobi globalizacije, le-ta še vedno, čeprav implementacijsko res klavrno, v rokah drži številne pomembne funkcije in naloge, ki regulirajo in usmerjajo naša življenja. Nacionalna država tako poseduje moč, s katero razpolaga in po potrebi, oz. če želi, urejuje vse možne oblike družbenih odnosov na svojem teritoriju. Pri tem lahko uporablja različne tehnike; od miroljubnih pa vse do prisilnih. Govorimo o ekstrativnih funkcijah oz. fiskalni politiki, ki je povezana z redistributivno funkcijo v smislu zagotavljanja socialne politike in države blaginje, regulativni funkciji, ki obsega pravni sistem in poseganje v gospodarstvo ter druge podsisteme, zagotavljanju varnosti in javnega miru, razvojnostrateški funkciji, delodajalski oz. zaposlitveni funkciji ter integrativni akomodacijski funkciji, ki je povezana zlasti s prilagajanjem države zunanjemu okolju (Adam in Makarovič 2003). In kot pravita Adam in Makarovič: »Če k tej strukturno funkcijski opredelitvi države dodamo še attribute, torej dejavnike, ki določajo in pojasnjujejo tako strukturo kot funkcije države, potem lahko v zvezi s tem poudarimo suverenost in legitimnost nacionalne države,« (Adam in Makarovič 2003, 219) k čemur se bomo približali v

nadaljevanju. Globalizacija, kot se kaže v sodobnem svetu, pod vprašaj postavlja eno izmed temeljnih oz. osnovnih podmen (post)moderne, in sicer »metodološki nacionalizem« (Smith v Beck 2003, 40), kar se pokriva z obrisi nacionalne države.

Za pomembno dejstvo gre torej šteti misel Becka, ki pravi, da z globalizacijo ne nastane le množina vzdolžnih in prečnih povezav med državami in družbami, ampak veliko več od tega. Govori o sesutju samega sestava osnovnih podmen, znotraj katerih so živele, bile organizirane in predstavljene družbe in nacionalne države, kot teritorialne, vzajemno razmejujoče se enote. Današnja globalnost pomeni, da se je enost nacionalne države in nacionalne družbe razlomila. S tem se oblikujejo nove vrste razmerij politične moči in konkurence, konflikti in presečišča med nacionalnodržavnimi enotami in njihovimi akterji na eni strani in transnacionalnimi akterji, socialnimi prostori, identitetami, položaji in procesi na drugi (Beck 2003, 40–41).

Strinjati se gre z že prej izpostavljeno (hipo)tezo, da je globalizacija v sodobnem (post)modernem času za nacionalne države nesporno dejstvo, ki mu ne morejo ubežati, neutemeljeno pa bi se bilo strinjati z napovedmi hiperglobalistov oz. (neo)liberalcev, ki poudarjajo odmiranje le-te ter izgubo njene moči in suverenosti, saj kot pravi Pikalo, »teorija in empirija kažeta, da svobodni trg za svoje delovanje potrebuje močno, centralizirano državo, ne pa zgolj minimalne države« (Pikalo 2003, 127). Lahko rečemo, da je to le njihova želja, njihov namen in cilj, za katere se borijo. Kljub predpostavki, da je danes večina vseh procesov tako kompleksnih in medsebojno povezanih, da je ekonomija globalna, pa lahko še vedno z gotovostjo trdimo, da vladam nacionalnih držav ostaja še veliko različnih vzvodov moči pri reguliranju vseh procesov ter vključevanju ekonomskih politik v njihove politične strategije.

Pomembno, kot poudarja Rizman, je tudi razumevanje globalizacije kot nikoli dokončanega družbenega pojava (Rizman 2008). Kar je bistvenega pomena pri našem preučevanju globalizacije in nacionalne države, je to, da je le-ta postavila pod vprašaj tradicionalno samozadostnost in totalno razumljeno politično subjektiviteto nacionalnih držav, kar je med analitiki ustvarilo različne poglede oz. t.i. tri tabore – hiperglobaliste, skeptike in transformacijste. Glede na podane možne pozicije preučevanja nacionalne države nasproti globalizaciji ni treba zavzeti nobenega od teh stališč, s katerim bi lahko nato opravičili naše

razumevanje le-te. Treba je razumeti le dejstvo, da se razmerje med nacionalno državo in globalizacijo stalno spreminja in da je današnji svet globalistično naravnani, kar v primerjavi s preteklostjo pomeni, da je še vedno državocentričen, oz. kot zatrjuje Rizman, »nacionalne države ostajajo v aktualnih razmerah globalizacije najbolj privlačna oblika za artikuliranje suverene politične volje odgovornih kolektivnih dejavnikov« (Rizman 2008, 40). Vendar se je treba zavedati tudi dejstva, da so (post)moderne nacionalne države v današnjem času globalizacije angažirane v večnivojskih in medsebojno prekrivajočih se omrežjih vsakodnevnega odločanja, kar v primerjavi z njihovo vlogo nasproti preteklosti, ko je obstajal en sam center moči, iz katerega je izviralno upravljanje in nadzorovanje. V današnjem času kompleksnih mednarodnih odnosov to ni več mogoče, oz. kot pravi Rizman, »če vzamemo primere regulacije klimatskih sprememb, epidemij, intelektualne lastnine, interneta, problem migracij itd., lahko hitro ugotovimo, da ni enega samega dominantnega igralca ali nadnacionalne oblastne avtoritete, ki bi bdela nad reševanjem nakopičenih problemov na teh področjih« (Rizman 2008, 40). Kot vidimo iz povedanega, globalizacija v razmerju do (post)moderne nacionalne države le-to pluralizira in fragmentira, da bi jo lahko univerzalizirala in homogenizirala. S tem ruši tradicionalne attribute nacionalne suverenosti v prid globalne kondenzacije časa in prostora, ter multikulturalizacijo vpotegne v »ples« funkcionalnega poenotenja kultur v korist velekapitala (Balažic 2004, 201).

5.4.3 NACIONALNA DRŽAVA IN EVROPSKA UNIJA V DOBI GLOBALIZACIJE

Nacionalna država v današnjem (post)modernem času ni sama in o svojem delovanju ne odloča na takšen način, kot je odločala v preteklosti. Prav pojav različnih transnacionalnih organizacij in združenj, kamor prištevamo tudi EU, ki se je dokončno konstituirala leta 1991, pripomorejo k spremenjenemu razumevanju nacionalne države, njene suverenosti in moči. Z dvema velikima morijama v 20. stoletju se je Evropa pod pokroviteljstvom svoje velike zaveznice ZDA začela zavedati, da omenjeno stanje in delovanje nacionalnih držav ne vodi nikamor. Zato se je začela v osnovi intenzivno gospodarsko povezovati. Vendar je treba pri razmerju med sodobno EU in globalizacijo razumeti, da ni enoznačno, saj po eni strani EU lahko razumemo kot odraz globalizacije, po drugi strani pa kot odziv nacionalnih držav na globalizacijo oz. kot mehanizem, preko katerega se nacionalne države lažje soočajo z globalizacijskimi vplivi (Hooghe v Makarovič 2008). EU lahko tako razumemo kot vidik

globalizacije v smislu vključevanja vrste elementov, ki jih povezujemo z globalizacijo. Gre za že omenjene elemente soodvisnosti, povezanosti, konvergence, funkcionalne diferenciacije, integracije itd. Po drugi strani pa lahko EU razumemo tudi kot odziv na globalizacijo in njene pritiske. EU sicer sestavljajo »suverene« polnopravne članice, je pa treba razlikovati med malimi in velikimi oz. močnimi in malo manj močnimi. Pravnoformalno so nacionalne države znotraj Evropske unije med seboj enake, vendar se v realnosti kaj hitro izkaže drugače. Vse je spet odvisno od razmerja politične moči in moči določene entitete glede na ostale v mednarodnem prostoru. Večino članic EU tako predstavljajo relativno majhne nacionalne države in velike nacionalne države kamor štejemo Nemčijo, Francijo, Veliko Britanijo, ki pa so še vedno majhne v primerjavi z drugimi nacionalnimi državami po svetu (npr. Brazilija, Kanada, ZDA, Rusija, Kitajska, Indija ...). To nas napeljuje k mnenju, da relativna majhnost v primerjavi z ostalimi nacionalnimi državami po svetu v dobi globalizacije lahko v določenih primerih pomeni primankljaj v globalni kompetitivnosti in primankljaj v repertuarju možnih opcij za soočanje z globalnimi izzivi oz. njenimi kompleksnimi procesi. Majhne nacionalne države se morajo, po mnenju Franeta in Makaroviča, opremiti z dodatno kompleksnostjo, da se po eni strani izognejo izolaciji, po drugi strani pa utopitvi entorpičnosti globalizacijskih procesov (Adam in Makarovič 2003, 223).

Procesi globalizacije in ožje gledano evropeizacije ne govorijo v prid slabljenju moči nacionalne države in njene suverenosti ter avtonomije. Če pogledamo z drugega gledišča, so se njene vloge dejansko celo še okrepile. Govorimo seveda o obdobju konca 20. stoletja, ko je z razmahom raznih nadnacionalnih organizacij in EU sploh mogoče govoriti o globalnem mednarodnem redu, ki ga danes sestavlja že več kot 200 držav. Sodobne nacionalne države so tako geografsko zaokrožene politične skupnosti, ki sploh ustvarjajo pogoje za nastanek neke višje organizacije, združenja oz. v našem preučevanju EU. S tem seveda same vedo, da s takšnimi oblikami nadnacionalnih instanc odločanja, izgubljajo na suvernosti, če le-to primerjamo s klasičnim razumevanjem. Po drugi strani pa, če pogledamo na (post)moderne razvoj družbenih dogodkov, ne izgubljajo praktično ničesar, vendar le pridobivajo. Lahko rečemo, da kljub skupni politični formi, ki je organizirana na nekem višjem nadnacionalnem nivoju nacionalne tradicije in z njimi povezane nacionalne politike vsake entitete posebej, še vedno (če ne celo bolj dinamično) predstavljajo vez med vladajočo politiko in volilnim telesom posamične nacionalne države. Ključni cilj vsake nacionalne države, ne glede na to da je le-ta vpeta v različne integracijske procese, v našem primeru EU, ostaja še naprej enak, in

sicer: pospeševanje in obramba svojih nacionalnih interesov. Omembe vredno pa je tudi dejstvo, da lokus politične moči posameznih nacionalnih držav z medsebojnim povezovanjem v nadnacionalne tvorbe, kot je to npr. EU, v današnjem (post)modernem času, ni več omejen le na nacionalne vlade, temveč si ga morajo te medsebojno deliti ali doseči v pogajanjih z različnimi transnacionalnimi (globalnimi) javnimi in zasebnimi organizacijami na različnih ravneh. Govorimo o subnacionalni, nacionalni, regionalni in internacionalni ravni (Rizman 2008).

Današnja nacionalna država se v primerjavi s t.i. klasično nacionalno državo v današnjem (post)modernem času globalizacije kaže kot veliko bolj plastična in prepustna. To pomeni, da se meje nacionalne države delno relativizirajo, politična skupnost kot celota je pod vplivom predpisov EU, nacionalna kulturna skupnost postaja vse bolj in bolj odprta ter sposobna medkulturnega povezovanja in komunikacije, nekatere pristojnosti, ki so bile do pred kratkim v pristojnosti nacionalne države se prenesejo na raven odločanja v okviru EU (npr. denarna monetarna politika) itd. (Adam in Makarovič 2003) Vendar kljub temu nobena nacionalna država s prostovoljnim vstopom v sistem EU ne izgubi svoje lastne suverenosti. Res pa je, da se je ta nasproti klasičnemu vidiku močno transformirala oz. spremenila, kar bomo pokazali v nadaljevanju z osredotočanjem na samo suverenost evropske nacionalne države v dobi globalizacije.

5.4.4 SUVERENOST EVROPSKE NACIONALNE DRŽAVE V DOBI GLOBALIZACIJE

Če pogledamo na suverenost držav z vidika klasičnega razumevanja suverenosti, lahko z gotovostjo zatrdimo, da je v različnih procesih omejevana, ker se je spremenil način delovanja globalne politike in mednarodne skupnosti. Novi problemi, novi akterji, večja gospodarska moč in podobni dejavniki vodijo države tudi v samoomejevanje lastne klasične suverenosti. To dokazujejo tudi Held in drugi, ki menijo, da je suverenost nacionalne države omejena, kadar nastopa v odnosu do višje, neodvisne, neteritorialne oblike oblasti v okvirih odločanja, ki presegajo nacionalne meje. Razvoj mednarodnih agencij in organizacij je prispeval k drugačnemu poimenovanju in oblikovanju odločitev, v sferi svetovne politike. Nacionalne politike so tako postale del globalnega, regionalnega in multilateralnega sistema upravljanja,

kar opazimo na različnih področjih družbenega življenja, v katerih je vedno večja tendenca k institucionalizaciji transnacionalnih odnosov in omrežij. Vse to se odraža v odnosih in dejavnostih, ki potekajo preko meja nacionalnih držav, kjer le-te, po njihovem mnenju, nimajo več totalne moči odločanja o aktivnostih in politikah (Held in drugi 1999). Strinjati se gre z dejstvom, da sodobne nacionalne države nimajo totalne moči in totalne suverenosti v smislu odločanja o svojem delovanju, imajo pa možnost sodelovanja pri odločanju o njej. To nas napeljuje k mnenju, da je star klasični koncept prav tako kot klasično razumevanje nacionalne države neprimeren in ne ustreza današnjemu času globalizacije.

Tako se suverenost ne zmanjšuje oz. izgublja, kot misli večina teoretikov, ampak se le preobrazi oz. transformira v smislu skupnega prenosa na neko višjo instanco, kjer smo vsi enakopravni in imamo enake možnosti pri odločanju o skupni biti. Tako se recimo s prenosom določenih lastnih pristojnosti z vidika (post)modernega razumevanja nacionalne države suverenost ne »podarja«, vendar se spreminja, kot pravi Burns, »oblika izvajanja in celoten kontekst, ki sta ga doslej določala dva atributa: suverenost in notranja legitimnost« (Burns v Adam in Makarovič 2003, 219). Z vidika klasičnega razumevanja pa lahko rečemo, da je omejena in razpršena, kar nam ne pove kaj dosti, zato se je moramo znebiti.

Pri samem preučevanju suverenosti je treba omeniti tudi štiri ključne neskladnosti med »suvereno« nacionalno državo in procesi globalizacije. Prvič: gre za neskladje na ravni svetovnega gospodarstva, kar pomeni, da gre za neskladje med formalno oblastjo nacionalne države in dejansko strukturo proizvodnje, menjave, delitve in potrošnje. Ker so se ekonomski procesi na številnih področjih komunikacij, proizvodnje in trgovine hitro institucionalizirali vzporedno pa prav tako finančni, Held zagovarja tezo, da tehnološki napredek in komunikacije spodjedajo meje, do sedaj ločenih trgov med nacionalnimi državami, ki so po njegovem mnenju nujen pogoj za avtonomne nacionalne politike. Tako internacionalizacija financ, proizvodnje in drugih ekonomskih virov zmanjšuje avtonomnost nacionalne države. Drugič: gre za neskladje na ravni mednarodnih organizacij, in sicer med samo teorijo suverene nacionalne države in sodobnim globalnim sistemom, ki ga sestavlja vrsta mednarodnih režimov in organizacij. Gre za nove procese in oblike političnega združevanja, ki se izkristalizirajo v razmahu številnih transnacionalnih organizacij, kar nas napeljuje k temu, da se je način odločanja o globalnih problemih drastično spremenil. To pomeni, da niso

več le nacionalne države tiste, ki same odločajo, kaj in kako bodo delovale, saj so posledice njihovega delovanja takšne, da se dotikajo tudi drugih političnih akterjev. To pomeni, da je prišel čas političnih sprememb, ko se radikalno spreminja način odločanja o svetovni politiki preko nadnacionalnih instanc odločanja. To posledično pomeni tudi drugačno razumevanje suverenosti v sodobnem času. Tretjič: gre za neskladje na ravni mednarodnega prava, ki so mu podvrženi posamezniki, vlade, organizacije in ostale oblike človeškega združevanja. Gre za povsem nov sistem pravic in dolžnosti, ki naj bi bil nad sistemom posamične nacionalne države. Problem je le v tem, da ni sankcioniran v primeru njegovega neupoštevanja, saj ni neke skupne nadoblasti, ki bi lahko kaznovale kršitelje. Četrto: gre za neskladje na ravni hegemonskih sil in blokov, kar pomeni, da gre za neusklajenost med idejo nacionalne države kot avtonomnega strateškega vojaškega dejavnika in razvojem globalnega sistema, ki ga zaznamuje obstoj velikih sil in blokov. Le-ti v nekaterih primerih zmanjšujejo avtoriteto in integriteto držav, saj so nekatere nacionalne države v omenjenih delitvah favorizirane druge pa ne (Held v Pikalo 2003, 112-113).

Kot vidimo, obstaja med nacionalno državo in globalizacijo veliko nerešenih vprašanj, kar dela probleme pri razumevanju današnje (post)moderne suverenosti. Globalizacija kot relativno mlad družbeni fenomen oz. zgodovinski pojav tako ključno učinkuje na glavna dva atributa (post)moderne nacionalne države, in sicer suverenost ter razumevanje moči. Za razliko od tradicionalnih načinov uveljavljanja suverenosti in delovanja moči pred razmahom globalizacije, katerih parametre je določil vestfalski sistem, sta danes oba poglobljena elementa nacionalne države razumljena kot »pogajalska aduta« (Rizman 2008, 42), ki jih države koristijo na različnih ravneh svojega delovanja. (Post)moderna nacionalna država znotraj svojega ozemlja še vedno ohranja bistvene prvine klasično razumljene suverenosti in s svojim delovanjem izven svojih meja poizkuša z različnimi pogajalskimi veščinami uveljavljati svoje prepričanje in interese. V tem smislu govorimo o redefiniciji suverenosti in moči v današnjem globaliziranem svetu. Le-ta pa poleg bistvene nacionalne vključuje tudi transnacionalne in globalne dimenzije. Danes je država suverena, ko ima urejenene vendar prosto odprte meje, ko svojim državljanom nudi, socialno in ekonomsko zaščito, ko je sposobna delovati in se povezovati z nadnacionalnimi instancami, kar pomeni, da sodeluje v procesu skupnega odločanja za dobrobit vseh ljudi in ne samo svojih, da je zmožna dogovorjeno skupno zunanjo suverenost prenesti na svoje teritorialno ozemlje in tam pokazati, da je notranje suverena, z implementacijo že sprejetega, predvsem pa, da je sposobna meddržavne konflikte reševati in

urediti, na miroljuben »neevropski« oz. »(post)modernoevropski« način brez nepotrebne agresije in sprožanjem novih konfliktov. (Post)moderna suverenost je tako danes, kot smo pokazali, radikalno spremenjena in zaseda popolnoma drugačno vlogo kot v preteklosti, zato je ne smemo obravnavati kot nekaj zapisanega, trdnega in nespreminjajočega. Suverenost je odvisna tudi od različnih oblik tehnik pogajanj, ki se odvijajo med drugimi nacionalnimi državami v mednarodnem prostoru, zato se bomo v zadnjem delu posvetili empiričnemu primeru že izvedenega arbitražnega referendumu v Republiki Sloveniji. Z njim bomo poskušali dokazati, da je vloga današnje (post)moderne nacionalne države radikalno drugačna od vloge klasične, v kar bomo vpletli tudi suverenost in politično moč.

6 REFERENDUM IN POSLEDIČNI ARBITRAŽNI SPORAZUM KOT SREDSTVO MIRNEGA REŠEVANJA SPORA MED DVEMA »SUVERENIMA« NACIONALNIMA DRŽAVAMA – REPUBLIKE SLOVENIJE IN REPUBLIKE HRVAŠKE

Sodobna (post)moderna nacionalna država zahteva v sodobnem času drugačno razumevanje njene vloge in delovanja. To pomeni, da zaseda spremenjeno vlogo v mednarodni skupnosti in ima drugačne naloge pri svojem delovanju v primerjavi s preteklostjo. Z razvojem nadnacionalnih organizacij in vse večjo povezanostjo z ostalimi akterji v mednarodni skupnosti nacionalna država ni več sama in ne more biti osredotočena le na svoje lastne interese. Tako nacionalna država ni več totalno suverena v smislu klasičnega koncepta razumevanja. Ključ uspeha se kaže v njeni odprtosti, multikulturalnosti, povezovanju in sodelovanju z ostalimi akterji. To pa pomeni tudi drugačen pristop k reševanju sporov brez uporabe sile.

Omenjeno povezovanje in sodelovanje nacionalnih držav z drugimi entitetami v mednarodnem prostoru pa še ne pomeni izgubo njene lastne suverenosti, kot lahko zasledimo v večini akademskih, političnih, ekonomskih in ostalih družbenih diskurzih. Le-ta se namreč prostovoljno, brez nekih obveznosti in prisile, vključuje v različne oblike združenj, oz. kot pravi Turk: »Mednarodnopravno določene omejitve, ki so jih sprejele države, in rastoče pristojnosti mednarodnih organizacij niso odpravile suverenosti držav. V končni analizi, so mednarodne organizacije prostovoljne skupnosti držav in v nobeni od njih ni izstop pravno prepovedan« (Turk 2007, 98–99). Predpogoj vsake nacionalne države, ki želi sodelovati na nadnacionalni ravni oz. se vključiti v različne mednarodne organizacije, za katere je značilna skupna raven odločanja, je ravno njena lastna suverenost. Ta pa ne more biti enako razumljena in obravnavana že zastarel klasični koncept nacionalne države. Sodobni (post)moderni svet so številni konflikti med različnimi nacionalnimi državami v preteklosti pripeljali do zavedanja potrebe po miru, kar je vodilo do oblikovanja nadnacionalnih organizacij kot so OVSE, OZN, EU itn. Potreba po miru je namreč postala ena izmed osnovnih človekovih potreb, ki omogoča hitrejši napredek političnih, ekonomskih in medčloveških odnosov v skupnosti. Vendar samo povezovanje in sodelovanje na višjih naddržavnih ravneh še ne pomeni izginotja sporov med različnimi akterji, saj so le-ti večinoma spremljevalci našega delovanja. Zaradi stalnih konfliktov, ki se pojavljajo v mednarodnem

prostoru in zaradi potrebe po miru se po 2. svetovni vojni intenzivneje prične oblikovati tudi mednarodno pravo, ki želi na miren in nekonflikten način urejati medsebojne spore. Če pogledamo z zgodovinskega vidka nacionalne države, so se spori v večini primerov reševali prav nasprotno. Danes gre namreč za obdobje veliko bolj strpne in premišljene politike nacionalnih držav in mirnih načinov reševanja sporov, kar pa seveda ne pomeni, da se vedno rešujejo brez uporabe prisilnih sredstev. Konflikti med nacionalnimi državami v preteklosti so se, kot smo uspeli pokazati v drugem poglavju, večinoma reševali s silo oz. vojaškimi posegi ter ekonomskimi pritiski in imperialistično politiko večinoma močnejših držav nad šibkejšimi. Pri tem početju pa jih praktično nihče ni oviral.

Spremenjeno razmerje političnih sil v svetu je nato postopoma glede na različna časovno-zgodovinska obdobja pripeljalo do zavedanja ljudi in političnih odločevalcev, da svet postaja vedno bolj kompleksen in povezan, kar terja razvoj mednarodnih odnosov in z njim povezanega mednarodnega prava. Le-ta je najbolj pomemben, ker se zavzema in zahteva mirno reševanje sporov med sprotimi nacionalnimi državami brez uporabe sile. To seveda potrjuje, da spori so, še vedno obstajajo in verjetno tudi bodo večni spremljevalec človeškega delovanja tudi v prihodnje. Vendar pa gre v sodobnem (post)modernem času izpostaviti predvsem nov, miroljubnejši oz. human način njigovega reševanja. Nacionalne države še vedno obstajajo in ne izginjajo, kot to mislijo neoliberalci oz. hiperglobalisti. Njihovo delovanje še vedno predstavlja vlogo najpomembnejših subjektov mednarodnih odnosov, kar se izkaže tudi pri reševanju mednarodnih konfliktov, kjer je njihova navzočnost, sodelovanje in podpora še posebej pomembna. Tako morajo konflikte med seboj v osnovi še vedno reševati nacionalne države same, kar podpira našo hipotezo, da so še vedno avtonomne in suverene pri svojih odločitvah. Če tega ne rešijo, oz. niso sposobne rešiti same, lahko na njihov ali predlog drugih spor pomaga (raz)rešiti nek tretji – arbiter oz. neodvisni subjekt, ki je zavezan načelu pravičnosti.

Pri takšni, vendar ne edini, obliki reševanja spora (v našem primeru arbitraže) je nacionalna država suverena pri svoji izbiri glede načina oz. poti reševanja spora. Odločitev namreč sprejema sama. Samostojnost pri izbiri sredstev za mirno reševanje sporov je največkrat v rokah vladajoče politične elite v določeni nacionalni državi. V primerih, ko se politika ne more oz. ni sposobna poenotiti glede predlaganih rešitev (v našem primeru glede izbire

sredstva za reševanje spora) moč odločevalskega procesa prenese na ljudstvo. Gre za referendum, ki je bil 6. junija 2010 izpeljan v Republiki Sloveniji glede vprašanja o mejnem arbitražnem sporazumu z Republiko Hrvaško. Na odločitev nacionalne države o izbiri sredstev za mirno reševanje sporov naj ne bi vplivali nobeni drugi zunanji mednarodnopravni akterji, čeprav se to v realnih mednarodnih odnosih konstantno dogaja ravno zaradi spreminjajočega se razmerja politične moči. S pojavom in razmahom mednarodnih organizacij po 2. svetovni vojni so se le-te največkrat izkazale kot možni odločevalci reševanja konfliktov. Te ustanove in organizacije želijo reševati mednarodne spore med različnimi nacionalnimi državami po mirni poti z namenom preprečitve konflikta med nosilci različnih interesov.

V mednarodni skupnosti obstajajo različni načini oz. vzvodi reševanja in preprečevanja mednarodnih sporov. Za naše področje preučevanja so predvsem pomembna sredstva za mirno reševanje sporov, ki so opredeljena v 33. členu Ustanovne listine Organizacije Združenih narodov. Omenjeni člen zahteva, da »stranke v vsakem sporu, katerega nadaljevanje bi utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, si morajo predvsem prizadevati, da se spor reši s pogajanjem, z anketo, s posredovanjem, s pravo, z rasodništvom, s sodno rešitvijo, z obračanjem na regionalne ustanove ali regionalne dogovore, ali pa z drugimi mirnimi sredstvi po njihovi lastni izbiri« (Ustanovna listina Združenih narodov, 33. čl.), kamor sodi tudi arbitraža. V primeru, da se spori ne rešujejo na omenjen način v mednarodnem pravu obstajajo tudi mehanizmi kolektivne garancije in akcije za zagotavljanje oz. ohranitev mednarodnega miru in varnosti. To sodi v sredstva prisile, ki so uporabljena v primeru neupoštevanja oz. kršitve zgoraj definiranega 33. člena Ustanovne listine Združenih narodov. Tako Varnostni svet po 39. členu Ustanovne listine Organizacije Združenih narodov lahko »ugotavlja, ali obstoji kakšno ogrožanje miru, kršitev miru ali agresivno dejanje, in daje priporočila ali pa odloči, kaj je treba ukreniti v skladu z 41. in 42. členom, da se ohranita ali vzpostavita mednarodni mir in varnost« (Ustanovna listina Združenih narodov, 39. čl.).

Iz navedenega je razvidno, da je sodobna mednarodna skupnost že razvila sredstva za mirno reševanje sporov, ki vodi v zagotavljanje kolektivne varnosti z glavnim namenom učinkovitega preprečevanja obroroženih spopadov oz. vojne. Prav zaradi prepovedi vojne kot

enega temeljnih načel mednarodnega prava mednarodna skupnost teži k implementaciji splošno sprejetih načel, da bi se s tem ovrгла vojna kot ena izmed možnih skrajnih sredstev »reševanja« medsebojnih sporov. Pri tem ima pomembno vlogo diplomacija nacionalne države, katere naloga je promovirati in delovati v omenjeni smeri zagotavljanja mirnega reševanja sporov. Sredstva za mirno reševanje sporov tako lahko razdelimo v tri skupine:

- diplomatska sredstva (gre za pogajanja, usluge in posredovana oz. mediacije),
- institucionalizirana sredstva (gre za preiskavo, anketo in spravo),
- sredstva, ki vodijo k obvezujočim rešitvam (gre za arbitražo in stalne mednarodno sodne organe) (Degan 2000, 729).

Kot vidimo, je ena izmed možnih opcij pri reševanju spora izkoriščanje mehanizma intervencije tretje stranke, ki ima značilnosti mediacije ali arbitraže, na katero se bomo podrobneje osredotočili pri svojem preučevanju. Preden pa se lahko osredotočimo na sam potek in razlago empiričnega primera Slovenije in njene arbitraže, kot ene izmed možnih oblik reševanja sporov, je treba na kratko opisati konstituiranje slovenske nacionalne države skozi ključna zgodovinska obdobja ter referendum kot izkaz ljudske oblike suverenosti (post)moderne demokratične nacionalne države. Le tako bomo lahko preko kratkega zgodovinskega pregleda nastanka Slovenske nacionalne države, razlage referenduma in arbitraže lažje razumeli dogajanje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, razklanost slovenskega političnega prostora in, kar je še najpomembnejše, razumevanje vloge današnje (post)moderne nacionalne države in z njo povezane suverenosti.

6.1 KONSTITUIRANJE SLOVENSKE NACIONALNE DRŽAVE

Pri raziskovanju našega zadnjega dela, ki je vezan na empirični primer arbitražnega sporazuma, je treba za lažje razumevanje celotne tematike na kratko podati zgodovinski pregled slovenskega narodnega boja za lastno nacionalno državo. V omenjenem delu se bomo tako osredotočili le na najpomembnejša zgodovinska dejstva, ki so skozi različna zgodovinska obdobja pripeljala do konstituiranja slovenske nacionalne države.

Za pomembno prelomnico v razvoju slovenske politične misli in postopnem konstituiranju suverene slovenske nacionalne države gre šteti datum 28. februar 1974, ko je Slovenska skupščina sprejela novo ustavo Socialistične republike Slovenije. Ustava je sicer izhajala iz novih odnosov v federaciji, ki so ji sploh dali možnost sprejetja. Takratni politični vrh na čelu s Titom, Kardeljem in Bakaričem se je začel zavedati spremenjenega razmerja v federaciji, kar je kljub nasprotovanju srbskega vodstva pripeljalo do nove ustave federacije 21. februarja 1974. Le-ta je Jugoslavijo opredeljevala kot zvezno republiko enakopravnih narodov in narodnosti. Najpomembnejše je federativno načelo, ki priznava vsakemu narodu pravico do samoodločbe in odcepitve ter posledične lastne suverenosti.

Omenjeno »mirno« stanje v federaciji je zdržalo vse do Titove smrti leta 1980. Po njej so se začele pojavljati prve težnje po samostojnosti in suverenosti republik znotraj federativno urejene Jugoslavije. Prva, ki je začela proces razpada oz. »fragmentacijo« nekdanje skupne federacije, je današnja suverena Republika Slovenija. Ta je naslednji pomembni korak naredila s t.i. 57. številko Nove revije, ki je leta 1987 objavila slovenski narodni program. Suverenost je bila predstavljena kot pogoj, da lahko narod sploh postane nacija. Pri tem so pobudniki programa vztrajali, da izvirna suverenost pripada narodom in ne federaciji. V svojem programu so poudarjali tudi notranjo suverenost naroda, ki bi bila dosežena z odpravo enopartijskega realsocialističnega sistema. Leta 1989 so se nato posamezne opozicijske stranke povezale v takratno Demokratično opozicijo Slovenije, t.i. Demos, da bi na volitvah premagali Zvezo komunistov Slovenije in Zvezo socialistične mladine Slovenije. To se je naposled tudi zgodilo in leta 1990 je Skupščina Republike Slovenije sprejela Deklaracijo o suverenosti Republike Slovenije. Ljudje so nato s plebiscitom o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije 23. decembra 1990 z 93,2 % udeleženi upravičencev, s 95 % izmed udeleženi na plebiscitu izglasovali samostojnost in suverenost Republike Slovenije. Ta pa je 25. junija 1991 postavila pravne osnove za delovanje Republike slovenije, slovesno neodvisnost pa razglasila dan kasneje, torej 26. junija istega leta (Prunk 2008b). Z dnem, ko se je Slovenija osamosvojila in dosegla svojo notranjo in zunanjo suverenost preko priznanja ostalih mednarodno pravnih akterjev v mednarodni skupnosti, je uresničila svoj dolgo željeni politični program Zedinjene Slovenije izpred 143-ih let. Slovenija je nato kot suverena in priznana nacionalna država pričela intenzivno sodelovati z EU, kar je pripeljalo do pospešene tranzicije. Kmalu za njo se je na podoben, čeprav veliko grozotnejši način glede samih posledic, osamosvojila tudi Republika Hrvaška. Slovenija se je v primerjavi s Hrvaško hitreje

vključevala v integracijske procese, kar se pokaže že s hitrejšim vztopom v zvezo Nato in Evropsko Unijo leta 2004. Vse do danes pa Republika Slovenija in Republika Hrvaška nista bili sposobni rešiti mejnega vprašanja oz. se dogovoriti glede možne rešitve. Ta je padla v današnjem času, leta 2010, ko sta se republiki odločili spor rešiti po mirni poti. Spor se bo reševal z enim izmed možnih sredstev mirnega reševanja sporov, in sicer z arbitražo. Preden je Slovenija lahko ratificirala arbitražni sporazum, je morala na pobudo določenega dela slovenske politike izpeljati še referendum, katerega proces bomo opisali v nadaljevanju.

6.2 REFERENDUM KOT SREDSTVO IZKAZA LJUDSKE SUVERENOSTI

Slovenija je demokratična republika, kot je zapisano v 1. členu splošnih določb Ustave Republike Slovenije (Ustava Republike Slovenije 1991). Demokracija se lahko izraža v dveh različnih oblikah: v neposredni ali predstavniški obliki. Pod predstavniško obliko razumemo zaupanje politični oblasti oz. predstavnikom, ki so jih izvolili državljani, in so državljanom tudi odgovorni. Pod neposredno obliko demokracije pa razumemo neposredno sodelovanje vsakega posameznega državljana pri izvajanju politične oblasti. Ena izmed neposrednih oblik političnega odločanja je tudi referendum, ki prispeva k stabilnosti družbenega reda in utrjuje družbeni konsenz.

S pojmom neposredna demokracija v najsplošnejši obliki označujemo načine in oblike neposrednega sodelovanja državljanov pri izvrševanju oblasti. Le-ta se pojavlja v dveh temeljnih oblikah:

- prva je odločanje na skupščinah oziroma zborih državljanov politično-teritorialne enote, v kateri živijo. Taka stopnja neposrednosti predpostavlja obstoj zbora vseh državljanov, ki zbrani na enem mestu predlagajo odločitve, o njih razpravljajo in odločajo. Omenjena oblika je danes možna v manjših enotah lokalne samouprave,
- druge označujemo v teoriji z oblikami pol-neposredne demokracije. Sodobna teorija pojmovno razlikuje med oblikami neposredne demokracije, ki zajemajo le prvo fazo (predlaganje odločitev) ali samo tretjo fazo (sprejemanje odločitev). Oblika neposrednega sodelovanja državljanov v prvi fazi sprejemanja odločitev je zlasti

ljudska iniciativa, v fazi odločanja pa referendum. Med obema fazama sprejemanja odločitve ima prevladujočo vlogo zakonodajno telo (Grad in drugi 1999, 239).

6.2.1 POJEM IN BISTVO REFERENDUMA

Referendum po Hamonu pomeni posvetovanje »naravne velikosti« (Hamon 1998, 23), na katerega je povabljen vsak član volilnega telesa, pri katerem gre za izraz ljudske volje, kar pomeni, da je pri svojih odločitvah neposredno suvereno ljudstvo in je kot tak neovrgljiv. Z njim je povezan obstoj pravil, saj morajo udeleženci odgovoriti na zaprto vprašanje oz. izbrati med možnimi rešitvami, katerih seznam je predhodno dogovorjen in znan, kar pomeni, da si volilni upravičenci ne morejo sami izmisliti odgovora, oz. kot je zapisal Jacques Arsac: »Referendumski listič mi ne daje nobene možnosti, da bi izrazil svoje razpoloženje« (Arsac v Hamon 1998, 23). Če to storijo, se njihov volilni list šteje kot neveljaven in je brez pomena. Referendum se ne nanaša na osebne stvari, ampak na stvarni predmet. Za razliko od volitev gre pri referendumu za odločitev o kakem pomembnem vprašanju. Referendum sam po sebi še ne prinaša nujno odločitve (Hamon 1998). S pravnega vidika referendum pomeni pravico vseh državljanov, ki imajo volilno oz. glasovalno pravico, da s splošnim glasovanjem odločijo o posameznem aktu zakonodajnega telesa. Z vidika državne oblasti, pa referendum predstavlja način participacije ljudstva pri sprejemanju najpomembnejših političnih in pravnih odločitev, ki so sicer v pristojnosti predstavniškega telesa. Referendume glede na vsebino oz. predmet ločimo med seboj. Poznamo zakonodajni, ustavnorevizijski in referendum o drugih vprašanjih. Z zakonodajnim referendumom se volilni upravičenci odločajo za sprejemanje oz. spreminjanje zakonov, z ustavnorevizijskim pa označujemo neposredno obliko opredeljevanja volilcev v postopku revizije ustave (Kaučič 1994, 17).

Značilnost referendumskega izjavljanja volilnih upravičencev je opredeljevanje z »da« ali »ne« oziroma »za« ali »proti« določenemu aktu ali vprašanju. Za omenjeno obliko neposrednega izjavljanja se uporablja tudi druge izraze, kot so npr. plebiscit, ljudsko posvetovanje, ljudsko odločanje, ljudsko glasovanje in ponekod tudi ljudska iniciativa. Vendar omenjene termine ne gre preprosto enačiti, saj je npr. plebiscit lahko (notranje)državni ali pa mednarodni. Prvi pomeni način izjavljanja volilnega telesa o notranjepravnih ali

političnih vprašanjih, drugi pa pomeni opredeljevanje glede vprašanj mednarodnega značaja. Najpogosteje se ta izrazi kot sredstvo za izvrševanje pravice do samoodločbe naroda oz. prebivalcev (npr. Koroški plebiscit, izveden 10. oktobra 1920). Kot vidimo, se notranjedržavni plebiscit bistveno ne razlikuje od referendumu. V praksi se referendum pogosteje uporablja za odločanje o ustavnih in zakonskih vprašanjih (ta so v osnovi v pristojnosti zakonodajnega telesa), plebiscit pa v zvezi z izjavljanjem o obliki vladavine, izbiri in pristojnostih šefa države ali o drugih pomembnih političnih vprašanjih izvršilne veje oblasti (Grad in drugi 1999, 240–241). Tako se »v ustavnopravni teoriji z besedo referendum označuje obliko neposrednega izjavljanja volivcev o ustavi, zakonu ali drugem pravnem aktu in o drugih vprašanjih, ki so pomembni za družbeno skupnost v kateri živijo državljani določene nacionalne države« (Kaučič 1994, 17). Sama beseda referendum sicer izhaja iz latinskega izraza »ad referendum« in pomeni tisto, o čemur je treba poročati (Verbinc 1982, 27). V slovarju Slovenskega knjižnega jezika pa referendum pomeni »glasovanje prebivalcev določenega ozemlja ali članov določenega kolektiva o sprejetju ali odklonitvi pomembnega zakona, predloga« (Slovar slovenskega knjižnega jezika IV 1985, 456).

Glede na sisteme iniciative oz. pobudnika pa razlikujemo tudi med referendumom »od zgoraj« in referendumom »od spodaj«. Pri referendumih od zgoraj parlament nastopa v vlogi avtorja in v vlogi pobudnika predlaganega besedila za ljudsko glasovanje. Tako parlament sam presodi primernost referendumu in ni pod nobenim zunanjim pritiskom. Druga vloga parlamenta pa je takšna, da začetek postopka za referendum ostaja pod njegovim nadzorom, vendar pa sam referendum ni več izključno odvisen od njega, saj lahko vlogo pobudnika prevzame kakšen izvršilni organ (npr. predsednik vlade). Na drugi strani pa referendum od spodaj prihaja na pobudo ljudstva oz. na zahtevo določenega števila državljanov. Organi oblasti morajo prevzeti organizacijo, vendar nimajo pravice do presoje njegove primernosti in ga ne morejo, razen v izjemnih primerih, preprečiti (Hamon 1998, 29–35). Tako se pri referendumu ob predstavniškem telesu pojavi kot zakonodajalec tudi ljudstvo, ki skupaj z ljudsko iniciativo omogoča volilcem predlagati zakone predstavniškemu telesu. Tako referendum preko ljudske iniciative predstavlja pomemben a ne edini mehanizem neposrednega sodelovanja ljudstva pri izvrševanju zakonodajne funkcije. Mehanizmi neposrednega »sodelovanja« ljudstva so lahko tudi: protesti, peticije, upori, revolucije, stavke itd.

Končni cilj oz. referendumski odločitvi o njegovi uspešni izvedbi je v praksi eno najbolj perečih in spornih vprašanj, ki se vedno odprejo ob razglasitvi njegovih rezultatov. Temeljno vprašanje, okoli katerega se ustvarja največ različnih mnenj in diskusij, je vprašanje, ki zadeva stopnjo legitimnosti referendumske odločitve. Ta predpostavlja, da odločitev sprejme čim večje število glasovalnih upravičencev. To pomeni težnjo po odločitvi, ki bi bila na referendumu sprejeta s podporo večine državljanov. Na referendumu se lahko za razliko od volitev, kjer se večina ugotavlja zgolj v razmerju do volivcev, ki so glasovali, le-ta ugotavlja tudi v razmerju do celotnega volilnega telesa. Tako imamo: relativno večino oz. večino glasov volivcev, ki so glasovali, kvalificirano relativno večino in absolutno večino. Odločitev ustavnorevidijskega referenduma je tako sprejeta, če je zanjo glasovala večina volivcev, ki so glasovali, pod pogojem, da se je glasovanja udeležila večina vsega volilnega telesa. Pri zakonodajnem referendumu pa zadošča večina volivcev, ki so glasovali (Grad in drugi 1999, 252). Zato ker volilna udeležba ne vpliva na izid glasovanja, lahko pretehta sprejetje odločitve manjšinskega in ne večinskega volilnega telesa. Omenjen problem odločanja postane aktualen glede na sodobni naraščujoči trend upadanja udeležbe na referendumih. Ta problem, kot pravi Kristan, ni aktualen v sistemih, kjer se za veljaven sklep zahteva določeno število glasov od skupnega števila volilnega telesa (npr. za veljaven sklep je treba dobiti več kot 50 % volivcev), temveč v sistemih, kjer število udeležencev referenduma ni določeno v razmerju do vseh volivcev oz. je določeno samo to, da zmaga večina od glasujočih. Omenjena oblika političnega sistema, kjer se odločitve na referendumu sprejemajo z večino glasov volivcev, ki se udeležijo referenduma, v večini sodobnih zahodnih držav velja za splošno pravilo (Kristan 1998). Omenjen sistem ima tudi Republika Slovenija, kjer se ob skoraj vsakem zaključenem referendumu, ki je bil izpeljan z nizko volilno udeležbo volilnega telesa, pojavljajo najrazličnejši predlogi po t.i. predpisanem kvorumu udeležbe. Ker v našem in večini ostalih zahodnih političnih sistemov prevladuje demokratičen način politične in družbene ureditve, nihče ni primoran oz. prisiljen k oddaji svojega glasu. Po drugi strani pa vsak, ki pravilno odda svoj glas na referendumu, s svojo odločitvijo soodloča.

6.2.2 SLOVENIJA IN RAZPISAN ZAKONODAJNI REFERENDUM O ZAKONU O RATIFIKACIJI ARBITRAŽNEGA SPORAZUMA MED VLADO REPUBLIKE SLOVENIJE IN VLADO REPUBLIKE HRVAŠKE

Skoraj 20 let trajajoč »spor« oz. neuspešna pogajanja med Vlado Republike Slovenije in Vlado republike Hrvaške glede mejnega kopenskega in mejnega morskega vprašanja, kot vse kaže, prihaja do končne (raz)rešitve. Dve desetletji dolgo obdobje neuspešnih diplomatskih pogovorov, medsebojnih pogajanj, številnih ekscesov (ki so povzročili posredovanje represivnih aparatov ob meji z obeh strani), bilateralno podpisanih pogodb (ki niso nikoli realno stopile v veljavo), nezadovoljstva državljanov ob meji (tako enih kot drugih) in tudi neizživetih fantazij po svoji lastni klasično razumljeni suvereni nacionalni državi, doživlja svoj konec in nastopa novo obdobje medsosedskih odnosov. Z vstopom Slovenije v EU je bila na pobudo svojih sosed, ki so že članice EU, primorana urediti vsa mejna vprašanja, kar naposled čaka tudi Hrvaško. Republika Slovenija je Republiki Hrvaški diplomatsko postavila ultimat z možnostjo uporabe veta oz. ponovne blokade vstopa v EU, in sicer če se mejno vprašanje ne reši. Tako je Slovenija z mirnim sredstvom oz. možno blokado, ki se naposled ni uresničila, zaščitila svoj »nacionalni interes«.

Hrvaške oblasti so nato 29. septembra 2009 na Vlado Republike Slovenije naslovile pobudo, o sklenitvi novega t.i. arbitražnega sporazuma glede možne rešitve mejnega vprašanja. Omenjeno pobudo je nato 30. septembra 2009 potrdil Odbor za zunanjo politiko Državnega zbora Republike Slovenije. Pogajanja med vladama glede arbitražnega sporazuma so se začela nemudoma, tik po sprejetju pobude. Pogajalski delegaciji obeh strani sta se nato 2. oktobra 2009 sestali v Bruslju ob prisotnosti švedskega predsedstva Sveta Evropske unije in ob prisotnosti komisarja za širitev, Olija Rehna. Pogajalski delegaciji obeh strani sta bili zainteresirani in osredotočeni na odprto vprašanje predlaganega osnutka sporazuma, konkretnije pa na časovni okvir arbitraže in na določitev pristojne osebe za ustanovitev liste arbitrov. V vseh ostalih drugih določbah je bil osnutek sporazuma sprejemljiv za obe strani. Slovenija je v pogajanjih sprejela tudi predlog, da se »sporazum o reševanju spora« preimenuje v »arbitražni sporazum«. Poročilo o pogajanjih za sklenitev Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške je nato obravnavala Vlada 3. novembra 2009. Istega dne je poročilo o pogajanjih, ki mu je bilo priloženo tudi

končno besedilo sporazuma, potrdil tudi Odbor za zunanjo politiko Državnega zbora Republike Slovenije. 4. novembra 2009 sta predsednik Vlade Republike Slovenije, Borut Pahor, in predsednica Vlade Republike Hrvaške, Jadranka Kosor, v Stockholmu sporazum tudi podpisala ob prisotnosti predsedujočega Svetu EU, predsednika Vlade Kraljevine Švedske, Fredrika Reinfeldta (Zakon o ratifikaciji arbitražnega sporazuma med vlado Republike Slovenije in vlado Republike Hrvaške, obrazložitev).

Kot uspemo razbrati iz obrazložitve zakona o ratifikaciji arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Hrvaške in Vlado Republike Slovenije, je bil omenjen sporazum že podpisan, vendar ni užival dejanske podpore slovenske politike. Preden sta lahko vladi obeh strani, dokončno ratificirali in uresničili sporazum, je moral skozi referendumski postopek v Republiki Sloveniji. Slovenska nacionalna država je s tem dokazala, da je kljub vsem nadnacionalnim instancam in mednarodnim institucijam, v katere je že integrirana, še vedno suverena in svoje suverenosti ne izgublja. To bomo dokazali tudi v naslednjem podpoglavju, ko bomo analizirali arbitražo. Če v Republiki Sloveniji izvedeni arbitražni sporazum ne bi dobil zadostne podpore na referendumu, ne bi imel osnove oz. bi bil ničn, saj je volja ljudstva v omenjenem primeru tista, ki dokončno odloča. Politika oz. vladajoča elita je tako morala pod pritiski ostalih akterjev slovenske politike (opozicije), izpeljati arbitražni sporazum in ga legetimirati skozi proces referendumu, ko je prišla do izraza t.i. ljudska suverenost.

Tako je skupina poslank in poslancev 26. aprila 2010 v državni zbor vložila zahtevo za razpis zakonodajnega referendumu o Zakonu o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške. Pod omenjeno zahtevo se je podpisalo 86 poslank in poslancev. Poslanke in poslanci so nato na seji državnega zbora 3. maja 2010 z 78 glasovi za in nobenim proti sprejeli odlok o razpisu referendumu o arbitražnem sporazumu z Republiko Hrvaško. Referendum je bil izveden v nedeljo, 6. junija 2010. Vprašanje, ki se je glasilo na referendumu je bilo sledeče: »Ali ste za to, da se uveljavi Zakon o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (BHRAS), ki ga je sprejel Državni zbor na seji dne 19. aprila 2010«? (Odlok o razpisu zakonodajnega referendumu o Zakonu o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške, 2010).

Referenduma se je udeležilo 42,66 % volilnih upravičencev v Republiki Sloveniji, od tega odstotka pa je pritrdilno oz. z »da« odgovorilo 51,54 % udeleženih volilnih upravičencev (od vseh veljavnih glasovnic), kar je pomenilo potrditev referenduma o arbitražnem sporazumu (Poročilo o izidu zakonodajnega referenduma, 2010).

Z izvoljenim sporazumom kot enim izmed možnih sredstev mirnega reševanja spora so se slovenski državljani suvereno odločili rešiti nerešeno mejno vprašanje s pomočjo arbitraže. Z nizko udeležbo, ki je pretehtala v korist arbitražnega sporazuma, so se spet odprle diskusije o samem referendumu. Zato je neko splošno prepričanje med zagovorniki in nasprotniki referenduma sledeče: nasprotniki pravijo, da referendum slabi predstavniško demokracijo, zmanjšuje ugled parlamenta, ogroža manjšine, usmerja h konzervativizmu, manjšini daje možnost sprejetja pomembnih odločitev, producira nesposobnost volilcev, da bi sprejemali modre in odgovorne odločitve ter je prepegosto uporabljen. Na drugi strani zagovorniki poudarjajo uresničevanje bistva demokracije oz. vladavine ljudstva, omejevanje moči parlamenta, uveljavljanje dodatne kontrole oz. pritiska volilcev na izvoljene poslance, preprečevanje korupcije članov zakonodajnega telesa, dopolnjevanje strankarske demokracije, krepitev samozavesti volilcev, preprečevanje apatije in občutka alienacije itd. (Kristan 1998) Kljub pozitivnim in negativnim pogledom na zaenkrat najbolj demokratično neposredno obliko odločanja se v samo izvedbo referenduma ne bomo spuščali, saj je zakon v tem trenutku spisan tako, kot smo ga opisali zgoraj, in ga je treba upoštevati in se ga držati vse do njegove morebitne spremembe. Pomembno pri že izvedenem referendumu je predvsem to, da se je 6. junija 2010 o svoji lastni »usodi« izreklo ljudstvo samo na suveren in demokratičen način. Vsak izmed državljanov je tako imel pravico oddati svoj glas, kar pomeni, da so tisti, ki tega niso storili, avtomatično podprli glas zmagovalne večine, ne glede na to, kako se ta opredeli. Omeniti je treba tudi velik preskok v samem mišljenju in razumevanju vloge današnje (post)moderne nacionalne države, ki so ga državljani Republike Slovenije, kot kaže, od začetnega obdobja približevanja »Evropi« in postopni integraciji ter obdobju tranzicije, začeli razumevati v drugačnem pogledu. Percepcija državljanov današnje nacionalne države s potrditvijo arbitražnega referenduma se je radikalno spremenila in usmerila k »skupnemu mirnemu Evropskemu miselnemu duhu«, ki je prisoten na evropskih tleh vse od druge

polovice 20. stoletja. Tako so se Slovenci s potrditvijo arbitraže zavezali h konceptom novodobnega mirnega reševanja medsebojnih sporov.

6.3 ARBITRAŽA KOT ENA IZMED MOŽNIH SREDSTEV MIRNEGA REŠEVANJA SPORA

Republika Slovenija in Republika Hrvaška sta se s sprejetim arbitražnim sporazumom kljub dolgotrajnim medsebojnim neuspešnim pogajanjem skupno zavezali glavnemu načelu Ustanovne Listine Organizacije združenih Narodov, ki predpisuje mirno reševanje medsebojnih nesporazumov. Arbitražni sporazum bo stopil v veljavo prvi dan v tednu po tem, ko si bosta državi izmenjali diplomatski noti. Zgoraj omenjeno načelo pomeni, da si morata »sprti« strani med seboj prizadevati za rešitev nesporazuma na način, ki ne bo ogrožal mednarodnega miru in varnosti ter bo ohranjal suverenost obeh strank v sporu. Načelo mirnega reševanja sporov je treba vzporedno razumeti in povezovati še z ostalimi načeli mednarodnega prava. Prvo načelo je načelo prepovedi uporabe sile oz. prepovedi grožnje s silo, ki je zapisano v 2. členu UL OZN. Kot pravi Pogačnik, je pomembna razlika med načeloma prepovedi uporabe sile in dolžnostjo mirnega reševanja sporov, da slednja nima kvalitete peremptorne norme občega mednarodnega prava (Pogačnik 1995, 350). Obe omenjeni načeli sta tudi del občega mednarodnega prava. Pomembno načelo, ki ga moramo v našem primeru arbitraže povezati z dolžnostjo mirnega reševanja sporov, je t.i. načelo proste izbire sredstev njihovega mirnega reševanja. Kot pravi Pogačnik, »obstaja v mednarodnem običajnem pravu vsaj dolžnost prizadevanja v dobri veri rešiti spor na miroljuben način« (Pogačnik 1995, 351), kar pa še ne izključuje pravice do zaščite svoje lastne integritete in uporabe drugih metod pri reševanju spora in uresničevanju svojih zahtev. Tako bi lahko Republika Slovenija in Republika Hrvaška ubrali tudi drugačna sredstva in metode pri reševanju medsebojnega nesoglasja glede mejnega vprašanja. Zavzeli bi namreč lahko pozicijo klasičnega razumevanja nacionalne države in z njo povezane suverenosti, kar bi prej ali slej vodilo po eni strani v »izsiljevanje« Slovenije z možnostjo ponovne blokade oz. veta pri vztopu Hrvaške v EU ali celo do najbolj neprimerne oblike »modernega reševanja« spora, do oboroženega spopada. Vendar je današnja vloga suverenih nacionalnih držav popolnoma drugačna, saj je treba iskati možne rešitve v sklopu palete možnosti mirnih sredstev reševanja sporov ter se vzdržati dejanj, ki bi omenjeno stanje še poslabšala, oz. kot pravi Pogačnik, je

»dolžnost države v iskanju »pravične rešitve«, t.j. rešitve, temelječe na spoštovanju suverene enakosti držav v sporu in vzajemnem popuščanju« (Pogačnik 1996, 79).

Zgoraj omenjena dolžnost držav v sporu, se je na primeru Slovenije in Hrvaške prvič v njuni lastni zgodovini končno tudi realizirala. Kar je najpomembnejše pri omenjenem arbitražnem sporazumu, je spremenjeno zavedanje državljanov in vladajoče politične elite obeh nacionalnih držav, da ne živimo več v obdobju klasične nacionalne države, v kateri se spori rešujejo na osnovi klasičnega razumevanja suverenosti. Iz za vsakega stališča se namreč vedno skriva nek interes, ki sta ga politika in ljudstvo obeh omenjenih akterjev tokrat prepoznali. Ker se entiteti sami ne moreta dogovoriti glede skoraj 20 let nerešenega mejnega vprašanja, sta ga v odločanje prenesli na arbitražno sodišče, kar je velik korak naprej v smeri novega (post)moderne razumevanja vloge nacionalne države. Z arbitražnim sporazumom pa se zopet odpre temeljno vprašanje oz. diskusija o suverenosti nacionalne države (Republike Slovenije). Tako imamo na eni strani zagovornike sporazuma, ki menijo, da je Slovenija s privolitvijo v arbitražni sporazum obdržala svojo suverenost in je ni izgubila, na drugi pa njene nasprotnike, ki poudarjajo, da bo Slovenija preko prenosa suverenosti na višjo naddržavno instanco izgubila svojo suverenost in del svoje lastne državnosti. Preden podamo zaključno analizo glede suverenosti Republike Slovenije ob sprejetju arbitražnega sporazuma, ga moramo na kratko opisati in analizirati.

6.3.1 POJEM IN BISTVO ARBITRAŽE

Med pravnimi sredstvi za mirno reševanje sporov je arbitraža najstarejša oblika, ki je bila v zgodovini znana kot sredstvo pri reševanju sporov med grškimi mestnimi državicami – polisi, v srednjem veku pa kot sredstvo za reševanje sporov med italijanskimi mestnimi državami. V modernem času je bila med prvimi določena v sporazumu med ZDA in Veliko Britanijo leta 1794 (Turk 2007, 478). Mednarodna arbitraža pomeni »reševanje sporov med državami in drugimi mednarodnimi subjekti z odločitvijo arbitrov, ki so jih strani same izbrale in katerih sodbe so obvezne in končne« (Degan 2000, 739).

Sporazum o arbitraži se lahko sklene po tem, ko je spor že nastal, ali pa vnaprej, za bodoče potencialne spore, pogodba o arbitraži pa se lahko sklene za arbitražno reševanje že nastalega spora. Kot navaja Turk, kompromisne klavzule, kakršne so zapisane v mednarodnih pogodbah, določijo sestavo arbitraže in druga relevantna pravila za bodoče spore. V sporazumih se lahko določi, da bo arbitraža odločala po načelu abstraktne pravičnosti. Stranke, ki pa se že nahajajo v sporu, največkrat predložijo spor direktno v reševanje arbitražnemu sodišču (Turk 2007, 478–479).

Glavne značilnosti arbitraže so opredeljene skozi tri elemente: avtonomijo strank, odločanje na podlagi prava in zavezanostjo strank k razsodbi (Srakar 1998, 24). Tako je arbitraža po 37. členu Haške konvencije o mirnem reševanju mednarodnih sporov iz leta 1899 in 1907 definirana kot »reševanje sporov med državami s strani sodnikov, ki si jih države izberejo same, na podlagi spoštovanja prava« (The Hague convention of 1907 for Pacific Settlement of International Disputes, 37. čl.). Načela arbitraže so tako opredeljena z dvema multilateralima pogodbama iz preteklosti. Gre za t.i. Konvenciji o mirnem reševanju mednarodnih sporov, ki sta bili podpisani leta 1899 oz. 1907 v Haagu, katere 37. člen, govori o arbitraži in smo ga že, glede na naše potrebe preučevanja, podali. Z omenjenima pogodbama so bili hkrati postavljeni tudi temelji za ustanovitev Stalnega arbitražnega sodišča s sedežem v Haagu. Stalno arbitražno sodišče, ki ga je ustanovila omenjena konvencija ima, kot pravi Turk, nekaj posebnih značilnosti. Najpomembnejša med njimi je ta, da kljub svojemu imenu, ne predstavlja stalne ustanove (Turk 2007, 479).

Namen stalnega arbitražnega sodišča je v začetkih svojega delovanja pomenil poskus institucionalizacije mednarodno sodne funkcije. Le-to je bilo v prvih tridesetih letih 20. stoletja dokaj aktivno. Zlasti po obdobju 1. svetovne vojne se je pričakovalo, da bo arbitraža kot možen način razrešitve sporov med državami, zlasti zaradi slabih izkušenj z diplomacijo preteklega časa, postala stalni trend pri razreševanju konfliktov v mednarodnih odnosih. V obdobju med svetovnim vojnama je bilo tako z arbitražo predmet reševanja več kot 25 sporov. Med arbitražnimi odločbami, ki so izšle iz te prakse, pa so bile nekatere pomembne tudi za poznejši razvoj mednarodnega prava (Turk 2007). Pozneje je bil postopek arbitraže ravno zaradi klasičnega koncepta razumevanja vloge nacionalne države in njene klasične suverenosti v realnosti malokrat uporabljen. Njegova uporaba se je pod pritiski globalizacije

ponovno povečala, kar nam daje upanje, da se svet medsebojno razvija, dopolnjuje, sodeluje in ne deluje več le v okviru svojih lastnih klasično razumljenih nacionalnih interesov, vezanih na pretekla obdobja.

6.3.2 PRISTOJNOSTI IN NALOGE ARBITRAŽNEGA SODIŠČA

Z mednarodno arbitražo si lahko pomagamo pri sporih med različnimi subjekti mednarodnega prava, kar pomeni, da le-ta pomaga pri sporih med različnimi nacionalnimi državam, sprtimii med seboj (primer Slovenije in Hrvaške) ter med mednarodnimi organizacijami in posamičnimi nacionalnimi državami. Z arbitražo si lahko pomagamo tudi pri reševanju konfliktov med drugimi mednarodnimi subjekti (npr. razne multinacionalke, posamezniki itd.). Kot vidimo, je arbitraža mirno sredstvo za reševanje sporov, ki ni omejena le na države, ampak je praktično lahko njena metoda uporabna tudi v vsakodnevnem življenju posameznika. Tako je pristojnost glede na vrsto in vsebino spora odvisna predvsem od volje, zainteresiranosti in interesa vpletenih strank ter vsebine mednarodnih aktov. Vsak spor med državami je rešljiv s pomočjo arbitraže, če sta državi pripravljene sodelovati. Mednarodna arbitraža tako temelji izključno na prostovoljni privolitvi udeleženih strani v sporu, pri čemer privolitev vključuje tudi prevzemanje obvez za izvrševanje rabsodbe (Degan 2000, 742–743).

Tako je zapisano tudi v 1. členu o ustanovitvi arbitražnega sodišča med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, kjer pogodbenici sami ustanovita arbitražno sodišče (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 1. čl.). Pri tej odločitvi sta obe državi samostojni in suvereni ter pravno gledano nista vezani na zunanje pritiske. Ker pa je razmerje moči stalni spremljevalec družbenih dogodkov, se je to odrazilo z diplomatskimi »pritiski« EU in ostalih mednarodnopolitičnih subjektov na oba vpletene akterja po dokončni izbiri poti za razrešitev ali dokončni razrešitvi mejnega spora.

Privolitev držav in drugih subjektov v reševanje sporov s pomočjo arbitraže se izkazuje z arbitražnim kompromisom, ki je v končni fazi mednarodna pogodba. Le-ta rešuje proceduralna vprašanja arbitražnega postopka. Naloga oz. pristojnost arbitražnega sodišča bo

v primeru arbitraže med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško določitev poteka meje na kopnem in na morju, določitev stika Slovenije z odprtim morjem, določitev režima za uporabo ustreznih morskih območij in končni izrek rzsodbe o sporu ter obrazložitvev. Pogodbenici bosta morali od datuma vložitve arbitraže (to bo čas, ki bo sledil po izmenjavi diplomatskih not) v roku enega meseca podrobno opredeliti vsebino spora. Če pogodbenici tega ne bosta storili, bo arbitražno sodišče za določitev točnega obsega spora in zahtev glede meje na morju in kopnem med pogodbenicami uporabilo predložene navedbe obeh pogodbenic (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 3. čl.).

Pri omenjenem postopku je treba poudariti, da mednarodno sodišče uporablja načela mednarodnega prava, načelo pravičnosti in načelo dobrososedskih odnosov za dosego poštene in pravične odločitve. Pri tem arbitražno sodišče upošteva tudi vse relevantne okoliščine (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 4. čl.). Arbitražno sodišče vsaki pogodbenici naloži nalogo predložitve memoranduma, in sicer najkasneje v dvanajstih mesecih od začetka arbitražnega procesa. Arbitražno sodišče (razen če ni drugače predvideno) vodi postopek v skladu z izbirnimi pravili Stalnega arbitražnega sodišča za razsojanje v sporih med dvema državama. Prav tako lahko arbitražno sodišče zaprosi za izvedenska mnenja in sklične ustavne obravnave. Arbitražno sodišče po posvetovanju s pogodbenicama z večino glasov svojih članov čim prej odloči o vseh postopkovnih vprašanjih. Omenjeni postopek arbitražnega sporazuma bo potekal v angleškem jeziku in ima značaj zaupne narave. Republika Slovenija in Republika Hrvaška v postopku arbitražnega sporazuma imenujeta tudi svojega predstavnika, ki ima vlogo posrednika med njima in arbitražnim sodiščem. Svojemu predstavniku v pomoč lahko zagotovita tudi svetovalce (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 6. člen). Arbitražno sodišče je pristojno tudi za odreditev kakršnih koli začasnih ukrepov, za katere meni, da so potrebni za ohranitev sedanjega stanja, če to narekujejo okoliščine. Zato sodišče vzporedno tudi spodbuja pogodbenici, da se vzdržita vseh dejanj ali izjav, ki bi spor lahko še zaostri ali ogrozili delo arbitražnega sodišča (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 10. čl.)

Pomebno in ključno vlogo ima sodišče v sami rzsodbi. Le-ta po preučitvi vseh relevantnih dejstev, ki se nanašajo na zadevo, čim prej izda rzsodbo. Rzsodba se sprejme z večino glasov članov in v rzsodbi so navedeni razlogi, na kateri temelji. K rzsodbi ne smejo biti

priložena ločena ali odklonilna mnenja. Rzsodba sodišča je za pogodbenici zavezujoča in pomeni dokončno rešitev spora. Pri rzsodbi torej, kot pravi Degan, veljajo pravila, ki jih poznamo iz pogodbenega prava – *pacta sunt servanda*. Vsaka rzsodba je namreč tudi pogodba med strankami v sporu in za njo veljajo določila iz Dunajske konvencije o pogodbenem pravu (Degan 2000, 747). Po sami razglasitvi, kot veli tudi 7. člen arbitražnega sporazuma, morata pogodbenici v šestih mesecih po sprejetju rzsodbe storiti vse potrebno za njeno izvršitev, vključno s spremembo notranje zakonodaje, če je to potrebno (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 7. čl.).

6.3.3 SESTAVA ARBITRAŽNEGA SODIŠČA

Omenjeno sodišče sestavlja sklop arbitrov, ki jih določijo oz. imenujejo pogodbene stranke Haaške konvencije. Vsaka pogodbeni stranka lahko imenuje do štiri arbitre. Skupno število pogodbenih strank pa je v tem trenutku 107. Arbitri morajo biti osebe, ki so usposobljene za mednarodno pravo, imeti morajo najboljše moralni sloves ter morajo sprejeti dolžnosti arbitra. Stranke v sporu, ki uporabijo arbitražno sodišče, izberejo člani s spiska arbitrov, lahko pa za arbitre imenujejo tudi druge posameznike, ki jih ni na tem spisku. Poleg spiska arbitrov ima arbitražno sodišče še mednarodni urad. Tega vodi generalni sekretar in stalni administrativni svet, ki usmerja in nadzira delo mednarodnega urada. Stalni administrativni svet pa sestavljajo veleposlaniki držav pogodbenih strank Haaške konvencije, akreditirani v Haagu, predseduje pa mu zunanji minister Nizozemske (Turk 2007).

Tako bosta pogodbenici (Republika Slovenija in Republika Hrvaška) s seznama kandidatov, ki ga določita predsednik Evropske komisije in član Evropske komisije, odgovoren za širitev, sporazumno imenovala predsednika arbitražnega sodišča in dva člani, ki sta priznana strokovnjaka za mednarodno pravo. Če se v tem roku ne bosta mogla sporazumeti, bo predsednika in dva člani arbitražnega sodišča imenoval predsednik Meddržavnega sodišča v Haagu. Vsaka pogodbenica bo nato v petnajstih dneh po opravljenih imenovanjih imenovala še po enega člani arbitražnega sodišča. Če v tem roku imenovanje ne bo opravljeno, bo člani imenoval predsednik arbitražnega sodišča (Arbitražni sporazum med Vlado RS in Vlado RH, 2. čl.).

Slovenija bo tako imela možnost določitve svojega člana arbitražnega sodišča, kar pomeni, da je soudeležena pri procesu odločitve in s tem ne izgublja svoje suverenosti. Res pa je, da bi pomenilo omenjeno sodelovanje oz. soodločanje z enim članom z vidika klasičnega razumevanja suverenosti za nesuvereno. Vendar kot smo že večkrat poudarili, koncept suverenosti, vzet iz 17. stoletja ne sodi v današnji (post)moderni čas. Tako je treba suverenost v današnjem času razumeti kot možnost udejstvovanja pri skupnih odločitvah, ki posledično veljajo za vse udeležene akterje. V naprotnem primeru, če Slovenija ali katerakoli druga nacionalna država želi obdržati staro klasično razumevanje suverenosti, mora le-ta zapustiti večino nadsocijalnih organizacij oz. se izolirati ter zapreti od ostalega sveta, kot se je to dogajalo v preteklosti.

7 ZAKLJUČEK

V delu, v katerem smo pozornost posvečali preučevanju nacionalne države v dobi globalizacije na študiju primera Slovenije in njenega mejnega arbitražnega sporazuma, ugotavljam, da je danšnji (post)moderna čas, čas za korenite spremembe in drugačno razumevanje nacionalne države, globalizacije, suverenosti, moči, reševanja konfliktov in same vloge države v večinsko že globaliziranem svetu. To je čas za drugačno razumevanje vseh družbenih procesov. To pomeni, da je neoliberalni oz. hiperglobalistični vidik o odmiranju in propadu nacionalne države, ki smo ga obravnavali v sklopu globalizacije in z njo povezane nacionalne države, napačen in ne drži.

Nacionalna država v (post)modernem, večinsko globaliziranem svetu, ne odмира, ne izgublja na pomenu, na moči in suverenosti in je še vedno eden izmed glavnih oz. ključnih akterjev tako v mednarodnem okolju kot v odnosu do posameznikov – državljanov določene enote. Vsekakor pa je treba pri preučevanju vseh družbenih procesov dojeti bistvo, da se le-ti konstantno spreminjajo, kar pomeni, da se prilagajajo času in prostoru. Spreminjanje pa ne pomeni, da izumirajo oz. da bi bilo treba nekatere izmed pojmov, ki so bili ustvarjeni v preteklosti, zamenjati z novimi. Nacionalna država s svojimi spremenjenimi nalogami in delovanjem v primerjavi s preteklostjo, z ostalimi akterji, v že konstituiranem mednarodnem prostoru, tako še vedno deluje in bo v prihodnje še delovala.

Kot smo pokazali v drugem poglavju, v katerem smo analizirali pomembna zgodovinska dejstva, je bila klasična nacionalna država razumljena kot narodna, imperialistična, močna vojaška in oblastna država, ki se je v večini primerov v mednarodno okolje vključevala le po potrebi oz. ob koncu vojn. S svojim samopotrjevanjem in samouveljavljanjem iz lastne sile, utemeljene preko gospodarstva, vojaškega aparata, policije, naroda itd., klasični koncept nacionalne države tako več ne ustreza današnjemu, (post)modernemu času. To pomeni, da klasični koncept nacionalne države od 17. do 20. stoletja več ne ustreza obdobju globalizacije in ne ustreza pogledom na sodobno učinkovito delovanje in morebitno reševanje konfliktov. Zato je treba klasični koncept nacionalne države, njegovo razumevanje in delovanje opustiti

oz. ga uporabljati le za analize in teoretske študije. Omenjen klasični koncept razumevanja nacionalne države tako sodi le še na police.

Sodobna oz. (post)moderna nacionalna država ima v današnjem kompleksnem in večinsko že globaliziranem svetu popolnoma drugačno vlogo. Sposobna mora biti hitrega prilagajanja obstoječim razmeram, poskrbeti mora za mirno življenje svojih državljanov, urejevati medsebojna razmerja na temelju svobode, enakosti in pravičnosti ter zagotavljati državljanom dostojno življenje. To hkrati pomeni tudi, da mora zagotavljati in urejevati trg ter razmerja znotraj njega, urejevati in pospeševati medosebne vezi, skrbeti za red in mir, pospeševati sodelovanje z ostalimi akterji v mednarodnem prostoru ter biti odprta za izzive iz mednarodnega okolja. S tem, ko država omogoča prosti trg in ostale oblike delovanja, daje državljanom možnost uresničitve svojih želja in ne izgublja na moči, ampak celo pridobiva. Vloga nacionalne države v razmerju do preteklosti ni več v zaprtosti, izoliranosti in njeni totalnosti delovanja v razmerju do ostalega sveta; ravno nasprotno. Prihodnost sodobne nacionalne države je v vključevanju in sodelovanju z ostalimi akterji v mednarodnem prostoru, kjer entitete skupno odločajo o svoji skupni in hkrati lastni prihodnosti. S tem, ko se nacionalne države povezujejo, sodelujejo, razrešujejo medsebojne nesporazume in skrbijo za svetovni red in mir, ne izgubljajo svoje suverenosti. Res pa je, da je treba suverenost v današnjem, (post)modernem času, kot poudarjamo v pričujočem besedilu, razumeti drugače kot v razmerju do preteklosti. Klasični koncept suverenosti ne sodi v današnji okvir, v katerem se nacionalne države povezujejo in skupno delujejo na nadnacionalnih ravneh.

Suverenost v današnjem času mora biti zato razumljena kot oblika skupnega dogovora in soodločanja o skupnih procesih, ki so v interesu vsake izmed nacionalnih držav. Zunanja suverenost mora biti razumljena kot oblika soudeležbe nacionalnih držav v skupnih procesih na nadnacionalnih instancah delovanja. Notranja suverenost pa bi morala biti razumljena predvsem v implementaciji oz. izvrševanju dogovorjenega na svojem nacionalnem teritoriju.

Tako z dejanji, ko nacionalna država nerešena konfliktna vprašanja z drugimi akterji v mednarodnem prostoru prenaša in prepusti v odločanje višji avtoriteti, ne izgublja svoje suverenosti, avtonomnosti in državnosti, ampak deluje v smeri mirnega in novodobnega

koncepta reševanja sporov. Če države lahko delujejo in sodelujejo na nadnacionalnih ravneh, kar smo pokazali v vseh poglavjih, in so vpete v soodvisne procese, lahko tudi skupno (raz)rešujejo medsebojne konflikte. Kot nam kažejo zgodovinska dejstva, opisana v drugem poglavju, je v večini primerov prišlo do neke rešitve, ko so se mednarodni akterji skupno zavzeli za reševanje problemov, in redko, ko so medsebojne konflikte entitete reševale same. Glede na dejstvo da živimo v 21. stoletju, v katerem se spori ne rešujejo več s silo in izsiljevanje ni več dobro pogajalsko sredstvo, se je Republika Slovenija z dejanjem, ko se je odločila, da se mejni konflikt reši s pomočjo arbitražnega sporazuma kot enim izmed možnih sredstev mirnega reševanja sporov, zavezala novodobnemu konceptu razumevanja nacionalne države. Republika Slovenija se je zavezala konceptu, ko se nerešljiv spor rešuje s pomočjo tretjega na miren in nekonflikten način in s tem ni izgubila svoje suverenosti, saj bo imela v procesu razreševanja nesporazuma tudi svoje predstavnike, kot smo opisali v četrtem delu. Z omenjenim dejanjem se je tako Republika Slovenija zavezala glavnemu načelu Ustanovne Listine Organizacije združenih narodov, ki predpisuje mirno reševanje medsebojnih nesporazumov. Republika Slovenija in Republika Hrvaška sta tako kljub svoji neizživeti fantaziji po svoji klasično razumljeni nacionalni državi, ki je bila stalni spremljevalec v zgodovini mednarodnih odnosov, pokazali razumnost in pripravljenost za novodobno razumevanje vloge in delovanje (post)moderne nacionalne države.

8 LITERATURA

1. Adam, Frane in Matej Makarovič. 2003. Nacionalna država in EU: demontaža ali fleksibilna prilagoditev. V *Evropski izziv*, ur. Niko Grafenauer, 218-232. Ljubljana: Nova revija.
2. Alatri, Paolo. 1980. *Oris zgodovine moderne politične misli*. Ljubljana: Delavska enotnost.
3. Arbitražni sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške. 2009. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/_10.b_ARBITRA_216NI_SPORAZUM_slo_.pdf (3. september 2010).
4. Balažic, Milan. 2004. Globalizacija in nacionalna država. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, ur. Brglez Milan in Drago Zajc, 199-213. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Balažic, Milan. 2007. Zakaj ubogamo politične gospodarje? *O osebnosti* (16). Dostopno prek: <http://www.osebnost.si/clanki/preglej.php?id=289> (1. avgust 2010).
6. Baylis, John, Steve Smith in Patricia Owens. 2008. *Globalizacija svetovne politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma-odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Založba Krtina.
8. Benko, Vladimir. 2000. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana. Znanstveno in publicistično središče.
9. Bezjak, Simona. 2003. *Politika upora v času globalizacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Cerar, Miro, Aleš Novak, Marijan Pavčnik in Anton Perenič. 1998. *Praktikum za uvod v pravo*. Tretja bistveno spremenjena in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenija.
11. Curtin, Deirdre M.. 1997. *Postnational democracy: The European Union in search of a political philosophy*. Haag, London, Boston: Kluwer Law International.
12. Degan, Valdimir Đuro. 2000. *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet.
13. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
14. Đekić, Luka. 2009. *Suverenost Kosova?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

15. Giddens, Anthony. 2000. *Tretja pot: Obnova socialne demokracije*. Ljubljana: ORBIS d.o.o.
16. Grad, Franc, Igor Kavčič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan. 1999. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
17. Hamon, Francis. 1998. *Referendum: Primerjalna študija*. Ljubljana: DZS.
18. Held, David, Anthony McGrew, Goldblazz David in Jonathan Perration. 1999. *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press.
19. Held, David in Anthony McGrew. 2000. The Great Globalization Debate: An Introduction. V *The Global Transformations Reader*, ur. David Held in Anthony McGrew, 1-45. Cambridge, Oxford, Malden: Polity Press.
20. Held, David in Anthony McGrew. 2002. *Globalization/Anti-Globalization*. Cambridge, Oxford, Malden: Polity Press.
21. Hobsbawm, Eric. 1968. *Obdobje revolucije*. Ljubljana: Državna založba Slovenija.
22. Hobsbawm, Eric. 2007. *Nacije in nacionalizmi po letu 1780*. Ljubljana: Založba *cf.
23. Hoffman, John. 1995. *Beyond the State*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
24. Hoffmann, Stanley. 2003. Clash of Globalizations. V *The Global Transformations Reader: an introduction to the globalization debate*, ur. David Held in Anthony McGrew, 106-112. Cambridge: Polity Press.
25. In der Maur, Wolf. 1991. *Nacionalizem*. Celovec: Mohorjeva založba.
26. Javornik, Marjan in Alenka Dermastia. 1998. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Maldinska knjiga.
27. Južnič, Stane. 1985. *Politična zgodovina 20. stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
28. Kadič, Edvard. 2008. GLOBALIZACIJA-Pogled na družbeno tančico, katere niti so vedno gosteje prepletene. Blog.siol.net. Dostopno prek: <http://edvardkadic.blog.siol.net/2008/08/04/globalizacija-edvard-kadic/> (20. julij 2010).
29. Kaučič, Igor. 1994. *Referendum in sprememba ustave*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
30. Kralj, Ana. 2008. *Nepovabljeni: globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Univerza na Primorskem.
31. Kristan, Ivan. 1998. Uvodne besede k slovenski izdaji. V *Referendum: Primerjalna študija*, ur. Francis Hamon, 7-16. Ljubljana: DZS.

32. Kustec-Lipicer, Simona. 2006. *Poseganje države v civilno družbo: Javnopolitična perspektiva*. Ljubljana: FDV.
33. Kyle, David T. 2000. *Štiri moči voditeljstva*. Ljubljana: Založba Amalietti & Amalietti d.n.o.
34. Luard, Evan. 2001. *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Makarovič, Matej. 2008. *Meje Evrope in globalizacija*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici. Dostopno prek: http://www.ijpucnik.si/media/makarovic,Meje_evropske_unije_in_globalizacija.pdf (15. avgust 2010).
36. Marcos, Subcomandante. 2001. *Our word is our weapon: selected writings*. New York: Seven Stories Press.
37. Maritain, Jacques. 2002. *Človek in država*. Ljubljana: Študentska založba.
38. Mateucci, Nicola. 1999. *Novoveška država*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
39. Mayer, Tilman. 1991. Razlikovani narod: etnos in demos V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 109-145. Ljubljana: Knjižna zbirka Krt.
40. McChesney, Robert W.. 2005. Uvod (1998). V *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*, ur. Noam Chomsky, 15-25. Ljubljana: Založba Sanje.
41. Mlinar, Zdravko. 1994. *Individualizacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
42. Morgenthau J., Hans. 1995. *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
43. Nastran Ule, Mirjana. 1992. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
44. Negri, Antonio in Michael Hardt. 2003. *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.
45. Neumann, Franz Leopold. 1992. *Demokratska i autoritarna država: studije o političkoj i pravnoj teoriji*. Zagreb: Naprijed.
46. Nietzsche, Friedrich. 1984. *Tako je govoril Zaratustra: knjiga za vse in za nikogar*. Ljubljana: Slovenska matica.
47. Odlok o razpisu zakonodajnega referendumu o Zakonu o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (005-02/10-14/8). Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&mandate=-1&unid=PA|E2CFBFE4079962C1C1257719001E244B&showdoc=1> (1. september 2010).

48. Opello, Walter C. Jr. in Stephen J. Rosow. 2004. *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*. London: Lynne Rienner Publishers.
49. Pavčnik, Marijan, Miro Cerar in Aleš Novak. 2006. *Uvod v pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
50. Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
51. Pitamic, Leonid. 1927. *Država*. Ljubljana: Družba Svetega Mohorja.
52. Pogačnik, Miha. 1995. Načelo mirnega reševanja mednarodnih sporov v dobi Združenih narodov. *Pravnik* 50(6-8): 347-356.
53. Pogačnik, Miha. 1996. Mirno reševanje mejne problematike med republiko Slovenijo in republiko Hrvaško. *Pravnik* 51(1-3): 75-97.
54. Poročilo o izidu glasovanja in o izidu zakonodajnega referendumu o Zakonu o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (10-6/00-18/10). Ur. l. RS 53/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=98734> (1. september 2010).
55. *Pravo: leksikon*. 2003. Ljubljana: Cankarjeva založba.
56. Prunk, Janko. 2008a. *Racionalistična civilizacija 1776-2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
57. Prunk, Janko. 2008b. *Kratka zgodovina Slovenije: 3*. Razširjena in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Založba Grad.
58. Rizman, Rudi. 1990. Nacionalna država kot sociološki problem. *Družboslovne razprave* (9): 82-91. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr9Rizman.PDF> (3. avgust 2010).
59. Rizman, Rudi. 2006. Kaj prinaša globalizacija nacionalni državi? V *Demokracija v globalizaciji-globalizacija v demokracij*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 11-28. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
60. Rizman, Rudi. 2008. *Globalizacija in avtonomija: Prispevki za sociologijo globalizacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
61. Rus, Veljko. 1985. O moči in nemoči. *Nova revija* 4(35-36): 405-411.
62. Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
63. Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba cf*.
64. Sens, Allen in Peter John Stoett. 1998. *Global Politics: Origins, Currents, Directions*. Toronto, Albany, Bonn, Boston, Cincinnati, Detroit, London, Madrid, Melbourne,

- Mexico City, New York, Pacific Grove, Paris, San Francisco, Singapore, Tokyo, Washington: International Thomson Publishing Nelson.
65. Sharp, Gene. 1980. *Social power and political freedom*. Boston: Porter Sargent.
 66. Simoniti, Iztok. 1999. Uvod. V *Novoveška država*. ur. Nicola Matteucci, 9-77. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 67. Slovar slovenskega knjižnega jezika IV. 1985. ur. Anton Bajec. Ljubljana: DZS.
 68. Smith, Anthony D. 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
 69. Stres, Anton. 1996. *Svoboda in pravičnost*. Celje: Mohorjeva družba.
 70. Svetličič, Marjan. 1996. *Svetovno podjetje: izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
 71. Svetličič, Marjan. 2004. Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. ur. Brglez, Milan in Drago Zajc, 15-40. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 72. Šporer, Željka. 2000. Controversies of globalization. *Revija za sociologiju* 31 (3-4): 165-181.
 73. The Hague Convention of 1907 for Pacific Settlement of International Disputes. 1907. Dostopno prek: <http://fletcher.tufts.edu/multi/texts/BH033.txt> (1. september 2010).
 74. Toplak, Cirila. 2003. *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 75. Toplak, Cirila. 2004. Obdobje 1880-1914: Westernizacija, internacionalizacija ali predglobalizacija sveta? V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. ur. Brglez, Milan in Drago Zajc, 51-64. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 76. Turk, Danilo. 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.
 77. Ustava Republike Slovenije. 1991. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (25. julij 2010).
 78. Ustanovna listina Združenih narodov. 1945. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/node/19> (29. avgust 2010).
 79. Ustav Republike Hrvatske. 1990, Dostopno prek: http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_republike_hrvatske.pdf (25. julij 2010).
 80. Verbinc, France. 1982. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
 81. Verbinc, France. 1994. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

82. Zakon o ratifikaciji arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (EVA 2009-1811-0177). Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/11._Zakon_o_ratifikaciji_Arbitra%C5%BEnega_sporazuma.pdf (1. september 2010).
83. Wallerstein, Immanuel. 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana: Založba *cf.
84. Weber, Max. 1954. *Max Weber on law in economy and society*. Cambridge: Harvard university press.
85. Weber, Max. 1978. *Economy and Society*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.